

**Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
Асоціація українських правників
Українська екологічна спілка
Адвокатське об'єднання “Василь Костицький і Партнери”**

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

науково-практичний журнал

ISSN 2413-7189

**№ 1-2
2016**

ЗМІСТ

Гетьман А.П. Кодифікація екологічного законодавства в контексті конституційної реформи.....	3
Авраменко Н.Л. Внесок України у вирішення глобальних екологічних проблем – парникового ефекту та кислотних опадів.....	5
Бевз О. Санітарні норми як складові забезпечення сприятливого життєвого простору людини на сучасному етапі розвитку екологічного права	11
Губанова Т.О. Основні проблеми практичної фахової підготовки юристів у коледжах, як галузевих вищих навчальних закладах в Україні.....	16
Дей М.О., Кожушко Д.Б. Принципи регулювання антропогенних емісій: апологія від глобальних екологічних викликів	20
Елюбаев Ж.С. Право о недрах – самостоятельная отрасль казахстанского права, наука и учебная дисциплина	26
Коваленко Т.О. Аграрно-правові ідеї у працях професора Василя Лук'яновича Мунтяна.....	32
Кравченко М.Г. Сучасний стан та перспективи адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері поводження з побутовими відходами	37
Крупський М. Sancta Sedes і інтегральна екологія: нові інструменти для захисту НПС	40
Кузнецова Л.В. Принцип охорони навколишнього природного середовища як складовий елемент системи принципів галузі трудового права	43
Лапечук П.І., Попович Т.Г. Кодифікація екологічного законодавства України на тлі децентралізації влади.....	47
Мілімко Л.В. Механізм правового регулювання формування та функціонування національної екологічної мережі в процесі реалізації концепції сталого розвитку	50
Наливайко Л.Р., Романов М.Ю. Поняття транспарентності в світлі європейських цінностей.....	55
Павлова О. Конституційні засади формування «екологічної держави»	59
Петрів О. Роль духовно-релігійної складової в громадянському суспільстві.....	63
Савчук К.О. Основні етапи становлення міжнародно-правового регулювання охорони навколишнього середовища	67
Третяк Т. Визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування як спосіб захисту права власності на землю чи права землекористування.....	72

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «СОЦІОЛОГО-ПРАВОВІ, ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА І ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ».....78

Костицький В.В. Забезпечення права на сприятливе довкілля як основна функція екологічної держави	79
Балюк Г.І. Концептуально-правові "реформи" в сфері екології в Україні та сучасні виклики	80
Боровицька А. Питання оптимізації органів державного управління і контролю у галузі ведення державного водного кадастру України	87
Бредіхіна В. Роль екологічного законодавства у забезпеченні сприятливого життєвого простору людини	89
Власенко Ю. Реформування системи державного екологічного контролю як напрям реалізації екологічної політики України	90
Губанов О. Юридичної відповідальності публічних службовців: сучасний стан та перспективи адаптації законодавства України до законодавства ЄС	92
Губанова Т. Коледж, як галузевий вищий навчальний заклад в Україні: основні проблеми практичної фахової підготовки юристів	95
Кичилук Т.С. Імплементация міжнародно-правових актів у правовому регулюванні лісогосподарських відносин в Україні	97
Кобецька Н. Сутність і місце права загального природокористування в системі екологічного права	99
Коваленко Т. Практика європейського суду з прав людини як джерело земельного права України: питання ефективності	100
Ковальчук Т. Щодо проблем розробки та затвердження загальнодержавних та регіональних програм використання та охорони земель	102
Костицька С. Фрагментація міжнародного права і конфлікт правових режимів міжнародних договорів у контексті захисту навколишнього природного середовища	104
Краснова М. Принцип екологізації національної правової системи України: науково-методологічні аспекти	106
Медведєва М. Процесуальні екологічні права у міжнародному праві та праві України	108
Медвідь Ф., Доносо Варгас Сантьяго Філіпе, Твердохліб А. Екологічна безпека як важлива складова національної безпеки України	109
Нікітенко О.І., Крижановська О.В. Адміністративно-правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в Україні	110
Павлова О. Правові засади участі громадськості у стратегічній екологічній оцінці	112
Перетятко Г. Деякі проблеми екології крізь призму моралі	114
Позняк Е. Теоретико-методологічні проблеми розвитку еколого-правової культури в Україні ...	117
Романко С. Кліматичні стратегії міст як політико-правовий інструмент адаптації до зміни клімату	119
Сердюк Н. Соціолого-правові складові проблеми охорони довкілля в Україні	121
Сидор В. Планування використання територій як інструмент забезпечення сприятливого життєвого простору людини: досвід Нідерландів	123
Сустнов Є. Правові засади збереження природних екосистем в Україні	124
Ельбіс Т. Деякі особливості правового регулювання використання рослинного світу для забезпечення потреб у технічній, лікарській, пряно-ароматичній і харчовій сировині з дикорослих рослин	126
Шараєвська Т. Проблеми забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах техногенної та екологічної небезпеки	127
Шомпол О. Зовнішня екологічна функція держави: національні та міжнародно-правові засади	129
Юрченко Е. Істотні умови договору емфітевзису: проблеми законодавчого регулювання	130

КОДИФІКАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Гетьман А.П.

(доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України)

Потреба реформування української Конституції на сучасному етапі обумовлена як розбалансованістю державно-владного механізму та його неефективністю в умовах нових викликів і загроз, що постали перед Україною, так і проблемами, пов'язаними з функціонуванням системи місцевого самоврядування, а також зобов'язаннями, взятими під час врегулювання гострої фази політичної кризи. Відповідна процедура покладена на Конституційну Комісію, яка створена Указом Президента України від 3 березня 2015 року № 119/2015. Її завданням є напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні, підготовка законопроекту щодо внесення змін до Конституції України, забезпечення широкого громадського обговорення конституційної реформи в Україні із залученням провідних фахівців у галузі конституційного та інших галузей права, у сфері суспільно-політичних наук, громадських діячів, представників громадських об'єднань та міжнародних організацій.

Конституційна реформа має сприяти налагодженню ефективного механізму взаємодії державних органів та інститутів громадянського суспільства з метою забезпечення подальшого демократичного поступу України та її інтеграції до європейського правового простору. Особливого значення в цьому аспекті набувають кодифікація екологічного законодавства та реформування екологічної політики держави, одним із стратегічних напрямків якої визнається охорона довкілля. Її правові засади знайшли своє безпосереднє відображення в ст. 16 Конституції України, де в якості обов'язку держави передбачено забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу та збереження генофонду Українського народу.

Методологічним підґрунтям вирішення проблем охорони довкілля, які постають перед державою, є наукове забезпечення реформування екологічного законодавства, пов'язаного із його кодифікацією. Як слушно зауважує М.М. Тарасов, методологію науки доцільно розглядати як дослідження загальних засад, шляхів, закономірностей наукового пізнання, його принципів і методів, що здійснюються на різних рівнях (філософський, загальнонауковий, конкретних наук, методики і техніки) і направлені на розробку положень, які дозволяють обирати засоби та будувати процедури ефективного рішення проблем і завдань, що виникають в процесі науково-дослідної діяльності.

Екологічне законодавство України, яке забезпечує охорону довкілля, раціональне природокористування та відтворення природних ресурсів, екологічні права та обов'язки людини і громадянина, пройшло складний шлях свого становлення і розвитку. На сьогодні ця галузь права складає собою розгалужену систему законодавчих та нормативно-правових актів різного регулюючого рівня, юридичної сили та сфер застосування.

На думку вчених-правознавців, за періодом змістовного розвитку екологічного законодавства України повинен настати період його систематизації та кодифікації. Кодифікація екологічного законодавства одне із актуальних питань сучасної теорії екологічного права, її практичного застосування в реальній практиці законотворчості.

Необхідність кодифікації обумовлена потребою усунення множинності актів, що регулюють екологічні суспільні відносини, звільнення від застарілих еколого-правових норм, ліквідації прогалів у законодавчому регулюванні охорони довкілля, забезпечення взаємоузгодженості правових засад екологічної безпеки, приведення національного

екологічного законодавства до міжнародно-правових стандартів та стандартів ЄС. Цій проблемі присвячена низка наукових досліджень і публікацій, та науково-практичних конференцій, семінарів і «круглих столів».

Слід зазначити, що кодифікація будь-якого законодавства, як процес зведення до єдності нормативно-правових актів шляхом переробки їх змісту, дозволяє відкинути частину застарілого матеріалу, внутрішньо структурувати та внести відповідний специфічний зміст до тієї чи іншої частини майбутнього кодифікованого акту. При цьому для кожної галузі законодавства характерні особливості її можливої (чи неможливої) кодифікації, обумовлені: стабільністю законодавства; внутрішньою єдністю його системи; наявністю узагальненої практики застосування законодавства; науковою обґрунтованістю тощо. Зокрема, на думку В.К. Попова, кодифікація екологічного законодавства йде шляхом надмірної диференціації нормативних актів на рівні законів і підзаконних нормативних актів у сфері екології. Оновлення екологічного законодавства відбувається із застосуванням тих засобів, які використовувалися у 60–х роках ХХ ст., тобто диференційовано щодо кожного з природних ресурсів або для регулювання окремих спеціальних питань.

Але у кожному разі кодифікація супроводжується дилемою, коливанням між двома завданнями і сценаріями: впорядкуванням чинного права чи розробкою зовсім іншого (нового) законодавства. Слід пам'ятати, що не тільки традиційні галузі законодавства, які мають давню історію існування від римського приватного права, а й екологічне законодавство, що активно розвивається як спільнота правових норм та інститутів лише останні п'ятдесят років, можна розглядати як об'єкт кодифікації. Інакше неможливим є постановка питання про формування окремих галузей права і законодавства шляхом їх кодифікації.

За нашою думкою більш доцільною формою кодифікації є прийняття Кодексу законів України про довкілля. Запропонована форма обумовлена наступним.

На сьогодні в сфері екологічного законодавства, як ні в одній з інших галузей (цивільному, адміністративному, господарському і т. ін.) діє розгалужена система кодифікованих законодавчих актів в формі кодексів та законів. Предметом правового регулювання великої частини з них є однорідні групи екологічних суспільних відносин, об'єднаних сферою відповідних природних ресурсів або їх комплексів. Це Земельний кодекс, Водний кодекс, Лісовий кодекс, Кодекс про надра, Закон про рослинний світ, Закон про тваринний світ, Закон про природно-заповідний фонд, Закон про охорону атмосферного повітря, Закон про виключну (морську) економічну зону. Крім того, багато кодифікованих законодавчих актів в галузі екологічного законодавства носять комплексний характер, це: Закон про охорону навколишнього природного середовища, Закон про екологічну експертизу, Закон про відходи, Закон про екологічну мережу, Закон про зону надзвичайної екологічної ситуації, Закон про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення та ін.

Прийняття при такій палітрі законодавчих актів Екологічного кодексу, як форми кодифікованого акту, є недоцільним, оскільки він не зможе об'єднати вже існуючі кодекси і закони з причини своєї спорідненості за формою з останніми. Таке об'єднання можливе лише у формі Кодексу законів України про довкілля. Безумовно, воно не буде механічним, а матиме змістовне наповнення принциповими положеннями існуючих кодексів та законів екологічного спрямування та надасть можливість створити єдине законодавче підґрунтя для подальшої законотворчої та правозастосовчої практики.

Кодекс законів України про довкілля повинен складатися з Загальної та Особливої частини і може включати в себе наступні розділи: Загальна частина – загальні положення; законодавство про довкілля; об'єкти регулювання; право власності на природні ресурси; право загального та спеціального використання природних ресурсів; організаційна система державного управління в сфері природокористування та охорони довкілля; функції управління; заходи щодо забезпечення екологічної безпеки; економічне

регулювання в галузі природокористування та охорони довкілля; вирішення екологічних спорів; юридична відповідальність за порушення законодавства про довкілля. Особлива частина – використання та охорона земельних ресурсів; використання та охорона водних ресурсів; використання та охорона надр; використання та охорона рослинного світу; використання та охорона лісових ресурсів; використання та охорона тваринного світу; охорона атмосферного повітря; використання та охорона природно-заповідного фонду; використання та охорона природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони; охорона біологічного різноманіття; національна екологічна мережа. Запропонована структура є приблизною і може мати відповідні уточнення, доповнення та зміни.

При цьому створення Кодексу законів України про довкілля повинно базуватися на таких принципах: верховенство права; демократизм, тобто можливість внесення проекту Кодексу законів про довкілля на референдум; гуманізм, тобто створення відповідного законодавчого акту повинно бути спрямоване на забезпечення та захист прав людини і громадянина; науковість, що передбачає залучення до кодифікаційних робіт представників різних галузей наук; професіоналізм, тобто залучення до кодифікації екологічного законодавства не лише науковців, а й спеціалістів у тих чи інших сферах життя; об'єктивність, а саме розробку проекту Кодексу законів про довкілля необхідно здійснювати з дотриманням соціально-економічних та політичних цілей, які знаходяться перед державою на даному етапі її розвитку; гармонізації національного екологічного законодавства з міжнародно-правовими нормами.

Отже, прийняття Кодексу законів України про довкілля повинно завершити кодифікаційний процес у сфері регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням природних ресурсів та охороною довкілля, створити екологічну законодавчу базу, адаптовану до норм і принципів права ЄС та в цілому міжнародного права.

ВНЕСОК УКРАЇНИ У ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ – ПАРНИКОВОГО ЕФЕКТУ ТА КИСЛОТНИХ ОПАДІВ

Авраменко Н.Л.

*(завідувач кафедри техногенно-екологічної безпеки, кандидат технічних наук, доцент
Національний університет державної податкової служби України)*

Анотація: у статті описано внесок підприємств-забрудників України у посилення глобальних екологічних проблем сучасності – парникового ефекту та кислотних опадів. Проаналізовано стан екологічного оподаткування як основного чиннику мінімізації забруднень та запропоновано шляхи по його удосконаленню.

Ключові слова: парниковий ефект, кислотні опади, екологічне оподаткування, екологічні податки, викиди в атмосферу.

Avramenko Nataliya Head of technogenic and ecological safety cathedra of the, Ph.D., Associate professor National University of the State Tax Service of Ukraine

Contribution of Ukraine in solving global environmental problems – the greenhouse effect and acid precipitation

Summary: This paper describes the contribution of enterprises-pollutants Ukraine in strengthening global environmental problems of our time – the greenhouse effect and acid rain. The state environmental taxation as the main factor minimizing pollution and the ways for its improvement.

Keywords: global warming, acid precipitation, environmental taxation, environmental taxes, emissions.

Постановка проблеми. Парниковий ефект та кислотні опади – найбільші глобальні екологічні проблеми сучасності, які несуть за собою серйозні небезпечні наслідки як для навколишнього природного середовища (НПС), так і для людства в цілому. Дані проблеми спричинені викидами шкідливих речовин у атмосферне повітря. Безконтрольна діяльність суб'єктів господарювання може остаточно знищити життя на нашій планеті.

Задля зменшення негативного впливу антропогенної діяльності на НПС світовою спільнотою у 1994 році були введені екологічні податки, які покликані зменшити забруднення НПС, слугують практично єдиним економічним стимулом до «озеленення» виробництва, зменшення забруднення довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Від ефективності встановленої системи платежів залежить екологічний стан НПС та обсяг витрат на вирішення екологічних проблем, а також стан природної динамічної рівноваги на Землі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Економіко-правові аспекти мінімізації забруднень НПС шляхом екологічного оподаткування розглянуто у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема: О. Веклич, Ю. Іванова, В. Шевчука, З. Варналія, А. Соколовської, С. Дорогунцова, В. Міщенко, О. Савченко, О. Василенко, А. Качинського, О. Лазора, Л. Мельника, О. Кашенко, І. Майбурова, Л. Тарангул та багатьох інших. Однак дослідженню ефективності системи екологічного оподаткування в розрізі вирішення глобальних екологічних проблем людства приділяється незначна увага.

Метою статті є дослідження ефективності вітчизняної системи екологічного оподаткування у вирішення глобальних екологічних проблем сучасності – парникового ефекту та кислотних опадів.

Виклад основного матеріалу. Причиною посилення парникового ефекту є збільшення вмісту в нижніх шарах атмосфери так званих «парникових газів» (метану, оксидів нітрогену, фреонів, оксидів карбону), тобто тих, які сприяють підвищенню середньої температури на Землі, діючи тим самим як скло в парнику: відбите сонячне проміння не може розсіятись у космічному просторі через велике скупчення парникових газів у нижніх шарах атмосфери. Наслідками глобального потепління є підвищення рівня вод Світового океану, затоплення значної частини суші Землі тощо. Крім того, це може призвести до вирування патогенних мікроорганізмів (вірусів, бактерій), на ліквідацію яких витрачаються великі кошти.

Причиною виникнення кислотних опадів є викиди оксидів сульфуру та нітрогену, які сполучаючись з атмосферною вологою, утворюють кислоти, що у формі слаботорозведених розчинів у вигляді кислотних дощів (снігів, туману, граду) потрапляють на Землю, спричиняючи як прямий, так і опосередкований негативний вплив. Результатом прямого впливу на НПС є зменшення біорізноманіття, що є безумовним чинником стану екологічної безпеки місцевості, а наслідками опосередкованого впливу є, наприклад, закиснення ґрунтів, що супроводжується зменшенням гумусу, біопродуктивності угідь, врожайності тощо.

Оскільки глобальне потепління неминуче, на 16-й конференції ООН лідери країн домовились утримувати зростання температури на позначці 2°C, для цього потрібно щоб граничний щорічний обсяг викидів CO₂ не перевищував 32 Гт [1]. В цілому, розвинені країни викидають до 40 % вуглекислого газу від загальної кількості. За останні роки викиди в атмосферу основного чинника парникового ефекту – вуглекислого газу (CO₂) – складають більше ніж 35 Гт/рік і з року в рік зростають [2].

Відомо, що задля вирішення проблеми викидів парникових газів відповідно до Кіотського протоколу між усіма основними країнами-постачальниками вуглекислого газу вводиться система обмежень промислових викидів за допомогою квот. Тобто країни, що приєдналися до угоди, зобов'язані співвідносити свої викиди з 1990-м роком. а якщо їхній рівень перевищує показники, то держави зобов'язані компенсувати нарощування викидів

купівлею відповідного обсягу квот тих учасників Кіотського протоколу, які мають так звані невикористані «запаси» парникових газів. Отже, Кіотський протокол – єдина міжнародна угода, що змушувала країни вкладати кошти в політику та заходи зниження викидів парникових газів [3]. Застосування ринкового механізму регулювання охорони НПС в межах Кіотського протоколу довело свою ефективність в країнах Євросоюзу, що яскраво демонструють дані рис 1.

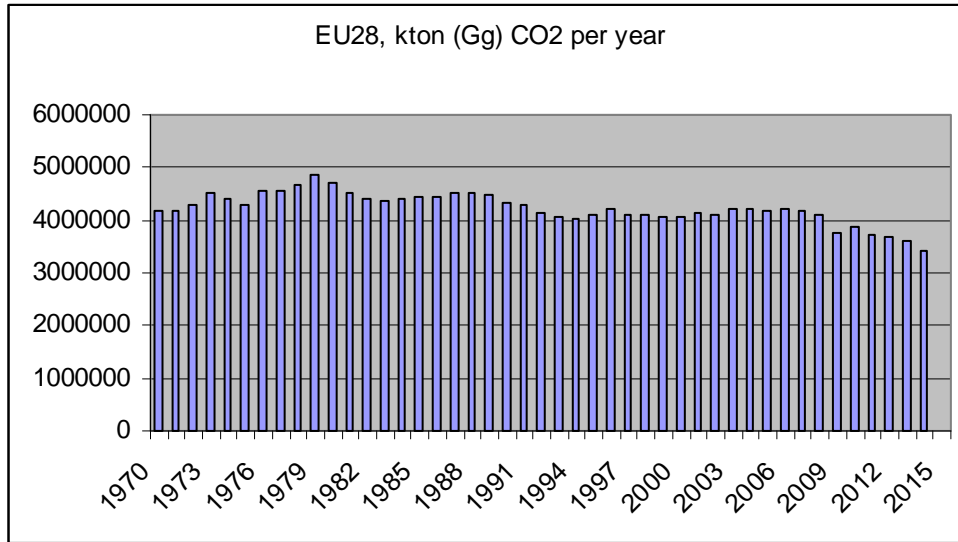

Рис. 1. Динаміка викидів CO₂ у країнах Євросоюзу за 1970-2014 рр.
Джерело: зроблено автором на основі даних [2].

Як бачимо з рис. 1., мінімізація емісії парникових газів є наявною.

Беручи за основу європейський досвід, подальші дослідження необхідно спрямовувати на оцінку впливу окремих видів шкідливих речовин у посилення глобальних екологічних проблем, а також на визначення долі екологічних податків у дохідних частинах бюджетів різних рівнів з метою виявлення відповідних напрямів реформування вітчизняної системи екологічного оподаткування.

Безумовно, на скорочення викидів парникових газів впливають ставки податків за одиницю викиду. У таблиці 1 представлені ставки податку на викид 1 т CO₂ у зарубіжних державах та Україні.

Таблиця 1.

Податок на викиди двоокису вуглецю у зарубіжних державах та Україні

Країна	Ставка податку за 1 т CO ₂
Нідерланди, Фінляндія	20€
Швеція	150\$
Данія	13€
Норвегія	28-55€
Словенія	13€
Німеччина	25 €
Великобританія	16€
Швейцарія	61,62\$
Ірландія	30€
Китай, Канада	3,5–15\$
Нова Зеландія	10,67\$
Індія	1,07\$
Японія	289¥
Австралія	25,40\$
Україна	0,26 грн.

Джерело: [4-6].

Як бачимо з таблиці 1, значення ставки податку за викид 1 т вуглекислого газу у атмосферне повітря України стаціонарними джерелами забруднення є занадто мізерними у порівнянні із зарубіжними державами.

Аналіз динаміки викидів CO₂ в Україні (рис. 2) демонструє стійку тенденцію до зниження обсягів забруднення у порівнянні з 1990 роком, що є позитивним для продажу квоти на забруднення CO₂ для зарубіжних держав.

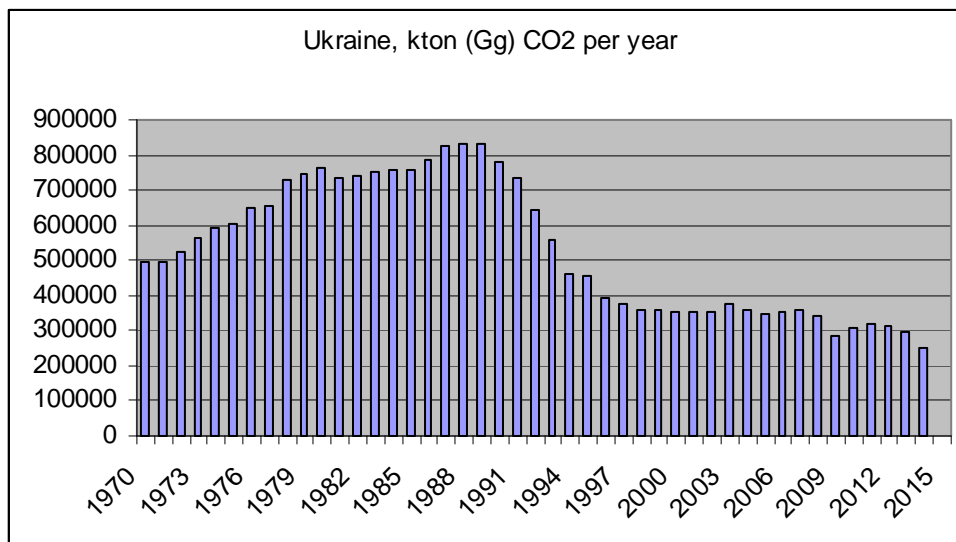

Рис. 2. Динаміка викидів CO₂ в Україні за 1970-2014 рр.

Джерело: зроблено автором на основі даних [2].

Але порівнюючи обсяги забруднень з 2000 р., значної мінімізації не спостерігається. Основною причиною цього є спад на 57 % виробництва.

На нашу думку, вихід необхідно шукати як в самому Порядку обрахунку, так і в ставках податків за одиницю забруднень. Найбільше підприємствами України викидається у атмосферне повітря діоксиду карбону (CO₂), ставка податку за викид яких складає 0,26 грн./т. Сумарний обсяг викидів даного оксиду у 2013 р. – 230,7 млн.т., за які сплачено всього 48,447 млн.грн. [7], у 2014 р. – 180,9млн.т. (без врахування окупованого Криму та зони АТО) [8].

Викиди оксидів сульфуру та оксидів нітрогену, що є основними чинниками такої глобальної екологічної проблеми як кислотні опади, представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Викиди діоксиду сірки та оксидів азоту в атмосферне повітря (2007-2014рр.), тис. т.*

	Обсяги викидів діоксиду сірки			Обсяги викидів оксидів азоту		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами ¹		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами ¹
2007	1342,6	1313,1	29,5	641,9	336,6	305,3
2008	1320,6	1290,6	30,0	642,0	330,9	311,1
2009	1262,7	1235,2	27,5	562,1	279,2	282,9
2010	1235,2	1206,3	28,9	603,7	310,5	293,2
2011	1363,4	1333,1	30,3	663,0	333,0	300,0
2012	1430,3	1399,2	31,1	634,6	332,5	302,1
2013	1413,3	1381,8	31,5	636,4	334,2	302,3
2014	1100,4	1073,1	27,3	520,6	267,3	253,3

* без врахування окупованого Криму та зони АТО.

Джерело: складено автором на основі даних Статистичного щорічника України за 2014 рік, Державна служба статистики України [8].

Зрозуміло, що суми податків за викиди парникових газів та кислотних опадів, цілком залежать від прийнятих в державі ставок податку за одиницю викидів. У таблиці 3 наведено діючі ставки податку за 1 т поллютанту.

Таблиця 3.

Ставки податку за викиди парникових газів та кислотних оксидів в Україні

Найменування забруднюючої речовини	Ставка податку, гривень за 1 тону
Двоокис вуглецю	0,26
Вуглецю окис	58,54
Азоту оксиди	1553,79
Ангідрид сірчистий	1553,79

Джерело: дані ст.243.1 Податкового Кодексу України

Виходячи із основних положень, прийнятих на конференції у грудні 2015 року (Париж), усі країни світу зобов'язані максимально скоротити викиди парникових газів до другої половини XXI ст. На думку експертів, необхідно досягти «чисто нульових викидів» між 2050 і 2100 рр. А кліматична панель ООН показує, що рівня чисто нульових викидів слід досягти до 2070 року, щоб уникнути небезпечного потепління.

З такими ставками податків досягнути нульових викидів неможливо, оскільки відсутній стимулюючий вплив на підприємства-забрудники України.

Порівнявши небезпечність окису вуглецю CO і двоокису вуглецю CO₂ приходимо до висновку, що чадний газ є більш небезпечним і для людини. Миттєво внаслідок дії цього поллютанту у організмі людини утворюється стійка сполука карбоксилендіамін, яка блокує доступ кисню до функціонально важливих органів людини, призводячи до отруєння і летального наслідку.

Логічним постає питання: чи може бути такою мізерною ставка податку за викид даного поллютанту? Зрозуміло, що ні. Ми пропонуємо збільшення ставки відповідно до класу небезпеки даної шкідливої речовини (табл. 4).

Таблиця 4.

Ставки податку за викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення забруднюючих речовин (сполук), на які встановлено клас небезпечності

Клас небезпечності	Ставка податку, гривень за 1 тону
I	11113,26
II (оксиди азоту)	2545,11
III	379,22
IV (оксид карбону CO)	87,81

Джерело: дані ст.243.2 Податкового Кодексу України

Тоді, виходячи з даних Держкомстату [8], надходження до бюджету будуть складати: 2230600 т * 87,81 грн./т= 195, 9 млн. грн. Аналогічно, прораховуємо надходження до бюджету внаслідок викидів чинників кислотних опадів. Так, наприклад,

за викиди оксиду нітрогену у 2014 р. необхідно сплачувати 2545,11 грн./т, а не 1553,79 грн./т. Відповідно і сума надходжень до бюджету за викид даного політванту повинна складати 1, 33 млрд. грн., а натомість було нараховано до сплати в межах 0,81 млрд.грн. А враховуючи недосконалість самої ставки податку залежно від класу небезпеки речовини, суми податків були б більшими.

Таким чином, детальний аналіз ставок податку за одиницю забруднень із визначення помилок у встановленні ставок податку залежно класу небезпеки речовини, а також врахувавши відсутність лімітів та штрафних санкцій за понаднормоване забруднення, можна цілком стверджувати, що шляхів реформування самої системи екологічного оподаткування багато.

Висновки. Екологічний податок в Україні не виконує ані фіскальної, ані природоохоронної, ані стимулюючої функції. Наша держава посідає 87 позицію із 106 країн за індексом екологічної складової сталого розвитку. Надходження з екологічного податку є незначними, а забруднювачі не стимулюються до скорочення обсягів викидів. Для виправлення даної ситуації окрім встановлення науково-обґрунтованих ставок податків, доцільним є повернення до попереднього досвіду на розрахунок податків на основі лімітування, штрафних санкцій за понаднормоване забруднення довкілля, до запровадження системи податкових пільг для підприємств на основі значень ТПВ відповідно до державної програми мінімізації забруднень НПС та встановлення прогресивної шкали ставок екологічного податку залежно від обсягу викидів.

Список використаних джерел

1. Викиди вуглекислого газу в світі досягли історичного максимуму. – Назва з екрану. – Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/vikidi-vuglekislogo-gazu-v-sviti-dosyagli-istorichnogo-maksimumu.html> <http://tsn.ua/svit/vikidi-vuglekislogo-gazu-v-sviti-dosyagli-istorichnogo-maksimumu.html>
2. [Нідерландське агентство з оцінювання стану довкілля](http://edgar.jrc.ec.europa.eu/overview.php?v=CO2ts1990-2014&sort=des90). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edgar.jrc.ec.europa.eu/overview.php?v=CO2ts1990-2014&sort=des90>
3. Що являє собою Кіотський протокол і його роль в збереженні нашої планети. – Назва з екрану. – Режим доступу: <http://eco.sii.org.ua>.
4. Інформація з сайту Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sta.gov.ua.
5. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Профілі країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization](http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization).
6. Романенко В.В. Зарубіжний досвід екологічного оподаткування: ефективні підходи, доцільні в Україні/ В.В. Романенко// Екологічне оподаткування: збірник наукових праць за результатами науково-практичних заходів. – 2013. – С. 87-89.
7. Бабич А.С., Авраменко Н.Л. Ефективність встановлених ставок податку за одиницю забруднень в Україні і світі// Молодий вчений: науковий журнал. – 2015. – №12 (27). – Ч.1.– С.91-95.
8. Довкілля України за 2014 рік: статистичний збірник. – Назва з екрану. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

САНІТАРНІ НОРМИ ЯК СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Бевз О.

(кандидат юридичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

***Анотація.** Автор статті розглядає санітарні норми з точки зору їх місця в системі джерел екологічного права та як нормативів екологічної безпеки. Звертається увага на те, що з 1 січня 2017 р. втрачають чинність акти санітарного законодавства, прийняті до набуття Україною незалежності, аналізуються причини і наслідки втрати ними чинності.*

***Ключові слова:** санітарні норми, екологічна безпека, сприятливі умови життєдіяльності.*

***Аннотація.** Автор статьи рассматривает санитарные нормы с точки зрения их места в системе источников экологического права и как нормативов экологической безопасности. Обращается внимание на то, что с 1 января 2017 г. утрачивают силу акты санитарного законодательства, принятые до независимости Украины, анализируются причины и последствия утраты ними силы.*

***Ключевые слова:** санитарные нормы, экологическая безопасность, благоприятные условия жизнедеятельности.*

Bevz O. The role of sanitary regulations in providing favourable living conditions in contemporary environmental law

Law of Ukraine "On Ensuring Sanitary and Epidemic Safety of the Population" on February 24, 1994 determines that requirements to safety for health and life of the population are set in state standards and other regulatory technical documents including sanitary regulations. In particular, requirements to business and drinking water supplies and places of water use (Article 18), requirements to atmospheric air in populated localities (Article 19) etc. are stipulated by sanitary regulations. At the same time the sanitary regulations which had been adopted in Soviet Union times will be abolished by Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on January 20, 2016.

Pros and cons of this decision are considered in this article. Environmental quality standards by concerning on what it is that requires protection, are able to deal with inputs to the environment from all sources and via potential pathways. However, there are a number of limitations to environment quality standards. They require constant monitoring of the environment, which may prove to be impractical or expensive, they are frequently very imprecise. Finally, environment quality standards are difficult to use for very large areas. The very nature of environmental quality standards is that they tend to be set as objectives rather than as legal requirements, except in those situations where there is a limited number of sources and targets. Besides, the incompatibility of such an old Soviet sanitary regulations with European integration of Ukrainian legislation is also recognised as their drawback. On the contrary, the repeal of the old sanitary regulations must cause legislative gaps.

***Keywords:** sanitary regulations, environment quality standards, favourable living conditions, environmental safety.*

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. (далі – Закон) сприятливі умови життєдіяльності людини – стан середовища життєдіяльності, при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму. Шкідливий вплив на здоров'я людини, згідно з цією ж статтею, це вплив факторів середовища життєдіяльності, що

створює загрозу здоров'ю, життю або працездатності людини чи здоров'ю майбутніх поколінь. І навпаки – стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину, Законом визначається як безпечні умови для людини. З огляду на наведені в Законі визначення можна зробити висновок про неможливість досягти сприятливого середовища без забезпечення вимог екологічної безпеки.

Вимогами безпеки для здоров'я і життя людини відповідно до ст. 1 Закону серед інших є і санітарні норми. Санітарні норми досліджуються представниками різних наук з технічної, природничої, медичної точок зору. Так, в екології санітарно-гігієнічна норма визначається як якісно-кількісний показник шкідливого і небезпечного агента або дії, забезпечення якого гарантує безпечні або оптимальні умови існування людини [12, с. 182]. В юридичній науці санітарні норми досліджуються в різних аспектах: з точки зору їх місця в системі джерел екологічного права; правового забезпечення здійснення нормування; як юридичні критерії екологічної безпеки. Проте на сьогодні залишаються питання, які потребують дослідження, особливо в умовах наближення законодавства України до законодавства ЄС.

Джерела права є зовнішнім вираженням галузі права та норм права. Як спосіб зовнішнього вираження змісту правових норм джерела права розглядаються як своєрідний «резервуар», з якого суб'єкти правозастосування черпають відповідні норми (правила) [4, с. 152-153]. Нормативно-правові акти є засобом надання правовим нормам визначеності, загальності, офіційності [6, с. 99]. За В.І. Андрейцевим джерелами екологічного права є форми вираження еколого-правових норм – нормативні акти, що містять еколого-правові норми, призначені для регулювання екологічних правовідносин [1, с. 19].

Свого часу в правовій доктрині мала місце дискусія про те, чи мають нормативні документи (в тому числі санітарні норми) правовий характер. Одними авторами обґрунтовувалася думка, за якою такі документи, маючи технічну природу, не містять правових норм, а, отже, і не є правовими актами; інші автори заперечували такий підхід і визнавали правовий характер нормативних документів.

Незважаючи на те, що і сьогодні висловлюється позиція, що «технічні норми у строго юридичному значенні не є джерелами права, проте формують еколого-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища» [5, с. 58], на нашу думку, цілком аргументовано було доведено, що акти технічного законодавства – це відомчі нормативно-правові акти, що містять правові норми, хай навіть і такі, що мають технічне підґрунтя [8, с. 42]. Нормуванням є нормативно-правове закріплення результатів наукових досліджень наслідків антропогенної дії господарської чи іншої діяльності на довкілля. Самі результати наукових досліджень не носять обов'язкового правового характеру, однак вони стають такими після їх затвердження відповідними державними органами. Затвержені нормативи набувають юридичну силу, їх дотримання суб'єктами природоохоронних відносин є обов'язковим, а перевищення нормативів свідчить про порушення екологічного законодавства [5, с. 229]. Підтвердженням наведеного вище є визначення ст. 1 Закону, відповідно до якої санітарні норми – обов'язкові для виконання *нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, що встановлюють медичні вимоги безпеки щодо середовища життєдіяльності та окремих його факторів.*

Серед особливостей екологічного права в першу чергу вказують на об'ємність нормативного матеріалу і одночасно його розрізненість. Масив законодавчих актів лише спеціальної екологічної нормотворчості фактично неосяжний [3, с. 182]. Будучи відносно молодою галуззю права, екологічне право має ту особливість, що як форма свого вираження (джерел) йому притаманна досить велика кількість нормативно-правових актів як власне екологічного, так і іншого галузевого спрямування. Якщо до цієї кількості долучити кількатисячний перелік актів так званого техніко-юридичного регулювання (стандартів, нормативів, регламентів, поведження, нормативно-технічної документації, правил тощо), то

утворюється досить значна за обсягом і досить складна для усвідомлення дослідника кількість джерел екологічного права [2, с. 5].

В тому числі завдяки зазначеним вище особливостям, притаманним системі екологічного законодавства, екологічне право України сприймається як дещо загадкове і малозрозуміле як для європейських колег-вчених, так і для громадян, чий інтерес воно має захищати [2, с. 3]. За оцінками європейських правознавців розвиток цього законодавства знаходиться під впливом двох тенденцій: 1) вплив старого законодавства радянської доби; 2) намагання наблизити його до права ЄС. Перша тенденція особливо рельєфно відображається не на рівні законодавчого регулювання, а на технічному рівні: в системі стандартів, нормативів, техніко-юридичних, санітарно-гігієнічних, будівельних та інших норм [7, с. 570].

Саме метою наближення санітарного законодавства України до законодавства ЄС обґрунтовується прийняття розпорядження КМ України від 20.01.2016 р. № 94-р «Про визнання такими, що втратили чинність, та такими, що не застосовуються на території України, актів санітарного законодавства». Згідно із розпорядженням з 1 січня 2017 р. втрачають чинність акти санітарного законодавства, видані центральними органами виконавчої влади УРСР, якими затверджено санітарні, санітарно-гігієнічні, санітарно-протиепідемічні, санітарно-епідеміологічні, протиепідемічні, гігієнічні правила і норми, державні санітарно-епідеміологічні нормативи та санітарні регламенти. Також визнаються такими, що не застосовуються на території України, акти санітарного законодавства, видані центральними органами виконавчої влади СРСР. Таким чином, в Україні будуть діяти лише ті документи, які були прийняті за часів незалежності.

Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" містить чисельні посилання саме на санітарні норми. Зокрема, згідно із ч. 3 ст. 22 Закону органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані утримувати надані в користування чи належні їм на праві власності земельні ділянки і території відповідно до вимог санітарних норм. Крім того, санітарними нормами визначаються вимоги до вод відкритих водойм, що використовується для господарсько-питного водопостачання, купання, спортивних занять, організованого відпочинку, з лікувальною метою (ст. 18), атмосферного повітря в населених пунктах (ст. 19), щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму, неіонізуючих випромінювань та інших фізичних факторів (ст. 24), до застосування та знешкодження хімічних речовин і матеріалів, біологічних засобів (ст. 25) тощо.

В той же час, після 1 січня 2017 р. втрачати чинність, зокрема, Санітарні правила і норми охорони прибережних вод морів від забруднення в місцях водокористування населення від 06.07.1988 р., Санітарні правила і норми охорони поверхневих вод від забруднення від 04.07.1988 р., Санітарні норми допустимих концентрацій (ГДК) хімічних речовин в ґрунті від 31.08.1987 р., Санітарні норми допустимої гучності звучання звуковідтворювальних і звукопідсилювальних пристроїв у закритих приміщеннях та на відкритих майданчиках від 07.07.1987 р., Санітарні норми допустимого шуму в приміщеннях жилих і громадських будівель та на території житлової забудови від 03.08.1984 р. тощо. Як підкреслила голова Державної регуляторної служби України, це лише перший крок вперед. Деякі норми, вже заново прийняті в незалежній Україні, по суті залишилися старими та є калькою радянських документів [11].

Щодо аргументів такого рішення з боку представників державних органів наводяться наступні: «Епоха санітарного максималізму повинна залишитися в минулому. Вона була виправдана в післявоєнні роки. Були встановлені чіткі нормативи, перевищення яких вважалося порушенням незалежно від того, мало воно негативний вплив на організм, чи ні. Держава встановлювала чіткий показник та чіткі технічні шляхи його досягнення. На той час науково-технічний прогрес був незначним, а перелік засобів обмеженим», – зазначає голова Державної санітарно-епідеміологічної служби. На його думку, сьогодні країна потребує нового підходу санітарного раціоналізму, коли держава встановлює

тільки показники безпеки для здоров'я людини, а суб'єкт господарювання сам вирішує, за допомогою яких технічних рішень їх досягти. При цьому робиться посилення на концепцію безпорогового впливу, яка передбачає, що важливо не перевищення рівня показника (адже будь-яка наявна шкідлива речовина вже чинить негативний вплив), а те, як довго вона впливає на організм [11]. Натомість визначення нормативів якості навколишнього середовища та продуктів харчування ґрунтується на концепції пороговості впливу [6, с. 309] (порог шкідливої дії – це мінімальна доза речовини, при якій в організмі віддаються зміни, що виходять за межі фізіологічних реакцій, таким чином, гранична доза речовини (або поріг дії) викликає у біологічного організму реакцію, що порушує його стан). Крім того, СанПіни містили технічні рішення, які сьогодні вже неактуальні через велику кількість сучасних технологій та матеріалів.

Отже, на відміну від старого підходу до регламентування нормування, коли встановлюються порогові рівні шкідливої речовини, новий підхід передбачає встановлення ризику для здоров'я.

Взагалі в юридичній науці проблеми визначення місця у системі регулювання суспільних відносин так званого санітарно-гігієнічного нормування, що на сьогодні здійснюється у формі видання санітарних норм, та на яких засадах вони повинні встановлюватися, обговорюються не перший рік. При цьому, не заперечуючи величезну роль санітарно-гігієнічних нормативів у забезпечення екологічної безпеки, відзначають обмеженість цього засобу. Так, А.М. Мірошніченко серед причин такої обмеженості називає численність небезпечних для людини факторів середовища, що підлягають нормуванню. Крім того, фактори довкілля діють на організм не ізольовано, а в сукупності, у різноманітних комбінаціях, всі з яких неможливо врахувати при встановленні нормативів, темпи нормування не встигають за швидким збільшенням кількості щорічно впроваджуваних препаратів та сполук. На дію фактору впливає наявність у середовищі інших хімічних речовин, кліматичні умови, тип ґрунту, температура, вологість, інтенсивність сонячної радіації тощо. Також зазначається, що сумнівною є адекватність поставленій меті навіть тих кількох сотень нормативів санітарно-гігієнічного характеру, що вже існують, оскільки основним способом визначення нормативів може бути лише експериментальний шлях, здебільшого на лабораторних тваринах. Така практика завжди залишатиме відкритим питання про адекватність екстраполяції отриманих даних на організм людини. Крім того, при встановленні нормативу завжди буде присутня похибка на так званий «чутливий контингент» – дітей, осіб похилого віку, а також хворих. Насамперед, дія фактору, що нормується, залежить від тривалості цього впливу, можливим є так званий кумулятивний ефект, який неможливо повною мірою врахувати, навіть при найбільш тривалих експериментах. Нарешті, ще однією проблемою є здатність економіки забезпечити дотримання встановлених нормативів. Вже сьогодні визнається, що нормативи найчастіше виступають у ролі тимчасового компромісу між бажаним (і навіть необхідним) та економічно можливим на даний час [9, с. 166-170].

Варто звернути увагу на те, що схожі проблеми характерні не тільки для України. На недоліки так званих «екологічних стандартів якості» вказують і дослідники держав, перед якими не стоїть питання євроінтеграції [14, с. 247-249]. Так, у США національний стандарт якості атмосферного повітря включає 6 показників, в Японії стандарти встановлені для 5 речовин. При цьому в усіх індустріально розвинутих країнах нормативні стандарти якості середовища встановлені для різних часових інтервалів і прилаштовані до систем контролю якості, що діють в кожній державі [10, с. 86].

Таким чином, створення всеохоплюючої, універсальної системи нормування факторів шкідливого впливу, навіть на суто санітарно-гігієнічних засадах, у найближчому майбутньому – справа практично нездійсненна. Це, проте, аж ніяк не означає, що від нормування показників екологічної безпеки в рамках санітарно-гігієнічного нормування необхідно відмовитися взагалі. Таке нормування, хоч і не може засвідчити повну безпечність середовища, на сьогодні здатне визначити, яке середовище є вочевидь

небезпечним шляхом встановлення граничних величин дії найбільш небезпечних факторів. Необхідно усвідомлювати це, і ставити перед нормуванням показників безпечності довілля лише реальні завдання, якими є встановлення граничних величин дії найбільш небезпечних факторів. Для забезпечення права кожного на безпечно довілля необхідно доповнити систему нормування показників безпечності середовища іншими засобами [9, с. 166-170]. У цьому зв'язку заслуговує на увагу пропозиція В. І. Андрейцева щодо запровадження як нормативів екологічної безпеки рівнів екологічно небезпечної діяльності, які б відображали наявні кількісні характеристики рівнів екологічного ризику для конкретної діяльності, виходячи з реальної наявності екологічно небезпечної речовини або джерела екологічної безпеки і фіксування їх у відповідних документах [2, с. 28]. Рівні ризику екологічної безпеки дозволять використовувати загально визнану у багатьох країнах світу модель прийняттого ризику ALARA ("As Low As Reasonably Achievable"), що передбачає перевірку та зіставлення уповноваженою особою відповідності дій щодо зниження екологічного ризику, що фактично виконуються суб'єктом та тих, які останній зобов'язаний вчиняти відповідно до законодавства про екологічну безпеку, уникаючи складних та довготривалих лабораторних аналізів та математичних розрахунків [13, с. 45].

Із викладеного вище слідує, що хоча існуюча в Україні система санітарних норм є недосконалою, не може через низку факторів повною мірою вирішити основне завдання – забезпечення екологічної безпеки, не є підставою для скасування санітарних норм лише час їх прийняття, тим більше, що не з усіх питань прийнятті норми за часів незалежності України. Перед прийняттям таких рішень необхідно проаналізувати чинні нові та старі санітарні норми для запобігання прогалин в законодавстві. В ідеалі прийняттю нових санітарних норм повинна передувати розробка наукової концепції, яка ляже в основу визначення нормативів екологічної безпеки за умов необхідності адаптації законодавства України до законодавства ЄС із врахуванням доробок науки екологічного права, що в свою чергу сприятиме і впорядкуванню системи екологічного законодавства.

Список використаних джерел

1. Андрейцев В. І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч посібник для юрид. фак. вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
2. Андрейцев В.І., Фролов М.О. Кодифікація екологічного законодавства: стан і проблеми законотворчого конструктивізму // Екологічний кодекс України: міфи та реальність: матеріали Міжнародного круглого столу (Київ, 12-13 травня 2005 року). - К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет, 2006. – С. 3-36.
3. Балюк Г.І., Кохановська О.В. Екологічне право України: передумови і особливості його подальшого розвитку // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2009. – С. 180-187. – (Юридичні науки; Вип. 81).
4. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
5. Екологічне право України [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Бондар Л. О. та ін.] ; за ред. Каракаша І. І. ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - О. : Фенікс, 2012. - 775 [12] с.
6. Костицький В.В. Екологічне право України [Текст]: Підручник, Дрогобич: Коло, 2012. – 360 с.
7. Малишева Н.Р. Деякі проблемні аспекти конвергенції законодавства України про екологічну безпеку з правом ЄС // Проблеми права екологічної безпеки : навч. посіб. / М.В. Краснова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова [та ін.] ; під заг. ред. М.В. Красної та Р.С. Кіріна; відп. ред. В.І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. нац. Ун-т, Нац. гірн. ун-т. – Дніпро: НГУ, 2016. – 575 с.
8. Мірошніченко А.М. Нормативні документи як джерела земельного права // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2005. – С. 38-42. – (Юридичні науки; Вип. 65/66).
9. Мірошніченко А.М. Нормування як засіб правового регулювання земельних відносин: Дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.06 / Мірошніченко А.М.; КНУТШ. – Київ, 2004. – 206 с.
10. Поддубный М.В. Санитарная охрана окружающей среды в России и СССР в первой половине XX века [Текст] / М. В. Поддубный; Киевский эколого- культурный центр. - К. : [б.и.], 1997. - 110 с. - (История охраны природы ; вып.16)
11. Скасування радянських санітарних норм позитивно вплине не лише на бізнес, а й на кожного українця // [Електронний ресурс]. – Офіц. сайт Державної санітарно-епідеміологічної служби України. – Режим доступу: <http://www.dsesu.gov.ua/ua/dses-ua/novyny/item/1897-skasuvannia-radianskykh>

sanitarykh-norm-pozytyvno-vplyne-ne-lyshe-na-biznes-a-i-na-kozhnoho-ukraintsia

12. Українсько-російський екологічний тлумачний словник / Упор. А.М. Котляр; Пер. В.М. Копоруліна. – Х.: Факт, 2005. – 336 с. (Словник фахівця).

13. Фролов М. О. Правові проблеми удосконалення нормативів екологічної безпеки у контексті концепції екологічного ризику // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2000. – С. 42-46. – (Юридичні науки ; Вип. 37).

14. Stuart Bell & Donald McGillivray Environmental Law, Sixth edition, Oxford University Press. – New York, 2006. – 910 p.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У КОЛЕДЖАХ, ЯК ГАЛУЗЕВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УКРАЇНІ

Губанова Т.О.

(кандидат юридичних наук, директор ПВНЗ «Фінансово-правовий коледж»)

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню проблем практичної фахової підготовки юристів у коледжах, як галузевих вищих навчальних закладах в Україні. В статті проведений аналіз міжнародних договорів України у сфері вищої освіти, а також положень Закону України «Про вищу освіту». В результаті проведеного дослідження автор робить висновок про те, що вирішення проблеми відсутності достатніх практичних навиків у студентів юридичних ВУЗів має комплексну природу і обумовлюється багатьма чинниками. При цьому, саме «юридичні клініки», які б діяли при юридичних коледжах, змогли б позитивно вплинути на вирішення цієї проблеми.*

***Ключові слова:** вища освіта, коледж, юриспруденція, законодавство про освіту, «юридична клініка».*

***Аннотация.** Статья посвящена исследованию проблем практической профессиональной подготовки юристов в колледжах, как отраслевых высших учебных заведениях в Украине. В статье проведен анализ международных договоров Украины в сфере высшего образования, а также положений Закона Украины «О высшем образовании». В результате проведенного исследования автор делает вывод о том, что решение проблемы отсутствия достаточных практических навыков у студентов юридических ВУЗов имеет комплексную природу и обуславливается многими факторами. При этом, именно «юридические клиники», которые действовали бы при юридических колледжах, смогли бы положительно повлиять на решение этой проблемы.*

***Ключевые слова:** высшее образование, колледж, юриспруденция, законодательство об образовании, «юридическая клиника».*

This article is devoted to the problems of practical professional training of lawyers in colleges as higher education sector in Ukraine. The article analyzed the international agreements of Ukraine in the field of higher education and the Law of Ukraine "On Higher Education". The study author concludes that one of the central problems of legal education in Ukraine is the lack of law students sufficient practical skills so that they after high school once effectively and efficiently provide legal services and solve their tasks employer. The solution provides an integrated approach through a combination of existing opportunities for law students and by creating new ones.

To the existing opportunities for law students include, first of all, good mastery of legal subjects; courses that are created to meet the requirements of practice; actively participate in international cooperation, in particular, by obtaining or continuing higher education abroad, participation in programs of dual certification; participation in seminars, trainings and other events are organized as Ukrainian and foreign experts in the field of law.

***Key words:** higher education, college, law, education law, "legal clinic".*

Немає сумнівів у тому, що в сучасній Україні професія юриста є актуальною та престижною. Це пов'язано із тим, що на сьогоднішній день майже не існує тієї сфери функціонування суспільства та держави, яка змогла б обійтися без спеціалістів у галузі юриспруденції. Крім того, існують певні сфери у яких саме юристам належить провідне місце, а зокрема, мова йде про: нотаріат, суд, адвокатуру, прокуратуру та ін.

Варто відзначити те, що за роки незалежності України юридична професія піднялася на якісно новий рівень. Так, зокрема, виникли нові юридичні спеціальності; значно підвищилися вимоги до фахівців у галузі юриспруденції, які поряд із відмінними знаннями у галузі юриспруденції мають додатково володіти: іноземними мовами, базовими знаннями у галузі економіки, соціології, психології тощо. Такі вимоги для

юристів диктує сама юридична практика і цьому немає альтернативи. Адже успішна кар'єра юриста сьогодні передбачає необхідність надання якісних юридичних послуг не тільки громадянам України але й іноземним громадянам та юридичним особам та вимагає від юриста не лише знання законодавства, але й розуміння суті економічної складової діяльності господарюючих суб'єктів; вміння побудувати ефективні переговори, які передбачають використання знань не лише із юриспруденції але й психології тощо.

Безперечно, такі зміни не могли не торкнутися сфери вищої юридичної освіти в Україні. При цьому, однією із основних проблем у цієї сфері є проблема недостатньої практичної фахової підготовки юристів. Справа полягає у тому, що випускники юридичних ВУЗів часто не мають достатніх практичних навиків, які б дозволили їм одразу ж після завершення навчання в ВУЗі працювати за фахом. Очевидно, що ця проблема має бути належним чином вирішена. Зазначена проблематика була і є предметом багатьох досліджень вітчизняних та зарубіжних спеціалістів таких, як: Білоус В.В., Глуховець В.А., Некіт К.Г., Піддубна Д.С., Подоляк С.А., Савич О.С. та ін.

Аналізуючи стан вищої юридичної освіти в Україні можна відзначити те, що з часу здобуття незалежності, вона зазнала якісних змін, які пов'язані із об'єктивними вимогами сучасності до професії юриста. Так, зокрема, з'явилися нові методи і форми надання вищої юридичної освіти в Україні. Зокрема, нині активно впроваджується дистанційна форма юридичної освіти. Також можна говорити про нові спецкурси, які створюються у юридичних ВУЗах із урахуванням потреб та вимог практики. Крім того, студенти юридичних ВУЗів мають можливість ознайомитися із досягненнями юридичної науки у європейських країнах та інших країнах світу, а зокрема шляхом ознайомлення із закордонними юридичними фаховими виданнями та дисертаціями; мають можливість взяти участь у: семінарах, тренінгах та інших заходах, які організують, як українські так і закордонні спеціалісти у галузі юриспруденції.

При розгляді питання про практичну фахову підготовку юристів, на наш погляд варто звернути увагу на те, що, Україна вже тривалий час перебуває у міжнародному, а зокрема європейському, освітньому просторі. Це, в першу чергу, надало принципово нові можливості для майбутніх юристів, а також поставило нові вимоги до якості вищої освіти в Україні в цілому та вищої юридичної освіти зокрема. Так, у 1999 р. Україна ратифікувала Конвенцію «Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні» підписану у Лісабоні 11 квітня 1997 р.[1]. Варто відзначити те, що в межах цієї Конвенції вища освіта, розглядається, як така, яка відіграє визначну роль у здобуванні і поглибленні знань та є культурним і науковим надбанням як окремих осіб, так і суспільства в цілому. Саме тому, громадянам держав-учасниць цієї Конвенції надаються широкі можливості доступу до освітніх ресурсів цих держав, а зокрема, можливість продовження освіти чи закінчення певного періоду навчання у вищих закладах освіти на території держав-учасниць цієї Конвенції. Таким чином, студенти-юристи отримали можливість здобувати вищу юридичну освіту не тільки у вітчизняних ВУЗах, але й у закордонних, а зокрема європейських вузах. На сьогоднішній день існує багато програм обміну студентами, проходження студентами стажування та навчання у європейських ВУЗах тощо. Так, зокрема, на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка діє унікальна програма подвійного дипломування «Україно-Європейські правничі студії» спільно із Університетом імені Миколаса Ромеріса (Вільнюс, Литовська Республіка). Так, у разі успішного завершення навчання випускники програми отримують диплом магістра права Київського національного університету імені Тараса Шевченка та диплом магістра права Університету імені Миколаса Ромеріса[2]. Таким чином, у студентів з України є реальна можливість отримати знання із спеціалізації «Правове регулювання публічної адміністрації та права людини» (Legal regulation of Public administration and Human rights), «Приватне право» (Private law), «Право інтелектуальної власності» (Intellectual property law), «Охороноздоровче право» (Healthcare law and Policy) не тільки на підставі аналізу чинного

вітчизняного законодавства, але й на підставі аналізу європейського законодавства і практики його реалізації у цих сферах.

Наступним важливим кроком у наближенні вищої юридичної освіти до світових стандартів є приєднання України до Болонського процесу, яке відбулося у травні 2005 р. на Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей»[2].

Окрему увагу питанню про вищу освіту приділено в ключовому документі, який регламентує, на сьогодні, взаємодію між Україною та Європейським Союзом, а зокрема Угоді Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони[3]. Зокрема у зазначеній Угоді закріплено зобов'язання України та ЄС активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: 1) реформування та модернізації систем вищої освіти; 2) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; 3) підвищення якості та важливості вищої освіти; 4) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами тощо. Фактично ця Угода юридично закріпила європейський вибір України та поклала на неї виконання низки обов'язків, в тому числі і у сфері вищої освіти. Таким чином, з'явилась реальна впевненість у тому, що вища освіта в Україні підніметься на якісно новий рівень, зможе реально відповідати світовим та зокрема європейським стандартам.

Безперечно, основним завданням системи вищої юридичної освіти в Україні, як і у будь-якій країні світу, є підготовка висококваліфікованих фахівців. Ця ж позиція відстоюється у Концепції розвитку вищої юридичної освіти в Україні, де зокрема зазначається те, що вища юридична освіта в Україні – це галузь фахової освіти, безперервний процес теоретичного і практичного навчання з метою засвоєння сутності та змісту права, а також набуття умінь та навичок застосування його положень у професійній правничій діяльності, який здійснюється у вищих навчальних закладах, де зосереджено висококваліфікований науковий і науково-педагогічний персонал, забезпечено поєднання навчального процесу з науково-практичною діяльністю та готуються компетентні кадри у галузі права відповідно до стандартів вищої освіти. При цьому, основне завдання вищої юридичної освіти в Україні – це підготовка кваліфікованих фахівців у галузі права, які працюють для утвердження у суспільстві верховенства права та розвитку правової свідомості й правової культури громадян[5].

Для реалізації зазначеного у Концепції завдання функціонує система вищих юридичних навчальних закладів України. Однією із ланок системи ВУЗів України є коледжі. На сьогодні коледжі, як навчальні заклади, функціонують у більшості країн світу. Так, у Великобританії та США коледжі є вищими навчальними закладами[6]. Що ж стосується Європи, то тут у значній частині країн ЄС вони відносяться до так званих «середніх» навчальних закладів, зокрема мова йде про: Францію, Бельгію, Швейцарію. В Україні коледж відноситься до типу вищого навчального закладу. Так, згідно із ч.3 ст. 28 Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. коледж – це галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження. Крім того, коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста[7].

Варто відзначити те, що більшість ідей, які сформульовані в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, знайшли свого адекватного відображення та закріплення у Законі України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р.[3]. Причому такі позитивні зміни стосуються, як ВУЗів в цілому так і коледжів зокрема. Так, зокрема, мова йде, про надання академічної автономії ВУЗам, суть якої полягає у тому, що кожен вищий навчальний заклад отримав право впроваджувати власні освітні та наукові програми; закріплення фінансової та господарської автономії, суть якої зводиться до того, що вищі

навчальні заклади можуть відкривати власні рахунки, отримувати кредити, розпоряджатися майном та землею. Крім того, коледжі можуть займатися науково-дослідницькою діяльністю, розробкою перспективних напрямків наукових досліджень; значно посилилась роль студентського самоврядування та ін.

Варто звернути увагу на те, що Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. чітко сформулював завдання, які ставляться перед будь-яким вищим навчальним закладом в Україні в тому числі і коледжем. У відповідності до ст. 26 Закону основними завданнями коледжу, як вищого навчального закладу, є: 1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями; 2) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; 3) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; 4) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; 5) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; 6) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; 7) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; 8) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури; 9) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці [7]. Безперечно, кожне із цих положень має окреме змістове наповнення та має реально втілюватися у функціонуванні зокрема коледжів.

Маємо відзначити, що незважаючи на позитивні зрушення у сфері вищої юридичної освіти вони в ж таки не дають можливість повною мірою подолати проблему відсутності достатніх практичних навиків у студентів юридичних ВУЗів. На наш погляд, високий теоретичний рівень викладання юридичних дисциплін має поєднуватися із закріпленням отриманих знань на практиці. Одним із шляхів для вирішення цієї проблеми є залучення студентів-юристів до «юридичних клінік». Сам термін «юридична клініка» з'явився вперше в Сполучених Штатах Америки [8, с.190]. Це було обумовлено тим, що американські юристи почали турбуватися про наближення своєю академічної освіти до проблем практики, адже очевидною і гострою стала проблема складності поєднання теорії та практики.

Що ж стосується України то запровадження «юридичних клінік» в діяльності юридичних коледжів, як галузевих навчальних закладів фактично можливе. Разом із тим, незважаючи на таку можливість у більшості юридичних ВУЗів «юридичні клініки» відсутні. Традиційно причинами чому

ВНЗ не хочуть створювати такі клініки є те, що це, начебто, тягне за собою значні фінансові, організаційні витрати і ще одним важливим аргументом є те, що участь у діяльності такої клініки стане повторенням інших існуючих курсів, де студентам дають практичні навички для роботи, або є особисті переконання деканів у безглузді роботі викладання та існування клінік. Тому іноді студентські організації самі організують клініку та вирішують всі проблеми з її облаштуванням [9, с.113].

На наш погляд, вирішення проблеми відсутності достатніх практичних навиків у студентів юридичних ВУЗів має комплексну природу і обумовлюється багатьма чинниками. При цьому, саме «юридичні клініки», які б діяли при юридичних коледжах, змогли б позитивно вплинути на вирішення цієї проблеми.

Отже, в результаті проведеного дослідження можна заробити наступні висновки:

Однією із центральних проблем вищої юридичної освіти в Україні є відсутність у студентів-юристів достатніх практичних навиків для того щоб вони після завершення ВУЗу одразу ж ефективно і якісно надавати юридичні послуги та вирішували поставлені перед ними завдання роботодавцем. Вирішення цієї проблеми передбачає комплексний

підхід шляхом поєднання вже існуючих можливостей для студентів-юристів так і шляхом створення нових.

До вже існуючих можливостей для студентів-юристів можна віднести, в першу чергу, якісне опанування юридичних дисциплін; спецкурсів, які створюються з урахуванням вимог практики; активну участь у міжнародному співробітництві, а зокрема, шляхом здобуття чи продовження вищої освіти закордоном, участь у програмах подвійного дипломування; участь у: семінарах, тренінгах та інших заходах, які організують, як українські так і закордонні спеціалісти у галузі юриспруденції.

Чинний Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. надав широкі можливості для ВУЗів в Україні у тому числі і для коледжів. Ми переконані у тому, що важливим кроком у вирішенні проблеми відсутності достатніх практичних навиків у студентів юридичних ВУЗів є створенні при коледжах «юридичних клінік». Такі клініки зможуть надати студентам-юристам необхідні практичні навички, допоможуть краще та ґрунтовніше засвоїти пройдений теоретичний матеріал.

Список використаних джерел

1. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні: Конвенція Ради Європи, ООН від 11.04.1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_308.
2. Юридичний факультет оголошує набір на магістерську програму подвійного дипломування «Україно-Європейські правничі студії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.univ.kiev.ua/vstupnyku/mahistratura/item/3351-yurydychnyi-fakultet-oholoshuie-nabir-na-mahistersku-prohramu-podviinoho-dyplomuvannia-ukraino-yevropeiski-pravnychi-studii?lang=uk_UA.UTF-8,%20uk_UA,%20uk_UA.KO18-R,%20uk_UA.CP1251,%20uk_UA.CP866,%20uk_UA.ISO8859-5,%20ukrainian
3. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», підписана у Болоньї 19 червня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода: Європейський Союз; Європейське співтовариство з атомної енергії від 27.06.2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 83.
5. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://univer.km.uf/koncept.htm>
6. Фольварочний І.В. Модернізація змісту, методів та форм підготовки фахівців на основі вивчення зарубіжного досвіду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_12/V12_34.pdf
7. Про вищу освіту. Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII//Відомості Верховної Ради України. – 2014. - N 37-38.–Ст. 2004
8. Резнікова В.В., Орлова О.С. Проблема практичної фахової підготовки вітчизняних правників у ДВНЗ України / В.В. Резнікова, О.С. Орлова // «Інноваційні освітні технології: досвід Європейського Союзу та його впровадження в процес підготовки юристів» збірник тез (25 трав. 2016 р.) м. Братислава (Словацька Республіка). — 2016. — С. 188—191.
9. Єлов В. А. Юридична клініка : навч. посіб. / В. А. Єлов, С. І. Молібог, Д. Г. Павленко. – К. : Школяр, 2004. – 315 с.

УДК 349.6:551.587.7.:504.7

ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ АНТРОПОГЕННИХ ЕМІСІЙ: АПОЛОГІЯ ВІД ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Дей М.О.

(заступник директора Навчально-наукового інституту права кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії права та держави)

Кожушко Д.Б.

(аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Київського університету права НАН України)

Анотація. Стаття присвячена апології до сучасних глобальних екологічних викликів людству. Принципи регулювання антропогенних викидів, що спричиняють парниковий ефект у планетарному

масштабі, являють собою керівні ідеї, що дають шанс людству зберегти екосистему задля майбутніх поколінь, досягнути глобальних екологічних цілей.

Ключові слова: глобалізація, глобальні екологічні виклики людству, глобальні екологічні проблеми, антропогенні емісії, принципи регулювання, апологія від екологічної кризи.

Principles of regulation anthropogenic emissions: apology from global environmental problems

The paper is devoted to modern global environmental calls to mankind. Principles of regulation of anthropogenic emissions that cause the greenhouse effect on a planetary scale, are the guiding ideas that give humanity a chance to save the ecosystem for future generations, to achieve global environmental objectives.

Key words: globalization, global ecological calls to mankind, global environmental problems, anthropogenic emission, control principles, an apology from the ecological crisis.

Постановка проблеми. Загроза екологічних катастроф, що унеможлиблює людське життя на планеті та призводить до дисбалансу екосистем, спричинена масштабним економічним розвитком. Інституціональний підхід до становлення правової бази ринку парникових газів, їх інвентаризації та механізмів торгівлі квотами розкриває типові риси, принципи екологізації виробництва. Означеній проблематиці перешкоджають об'єктивні причини, які пов'язані з «парниковим ефектом» – з відсутністю інституційної, інфраструктурної та правової бази, які би відповідали реаліям сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природа певних принципів правового регулювання системи інвентаризації парникових газів стала об'єктом дослідження наступних учених: С. Балашенка, А. Захарова, О. Коробової, О. Логачової, Н. Лось, Н. Минько, Р. Процишина, К. Прохоренка та ін.

Метою статті є дослідження проблем правової науки у частині апології від глобальних екологічних викликів – принципів регулювання антропогенних емісій.

Людство здійснює активну участь у вирішенні глобальних проблем забруднення навколишнього природного середовища щодо тенденції скорочення викидів парникових газів – антропогенних емісій, враховуючи глобальну солідарність своєї правотворчої діяльності на етапі узгодження змісту норм.

Бурхливий розвиток господарської діяльності у багатьох країнах світу, підвищує ризик можливої екологічної кризи. Принципи правового формування еколого-економічних відносин, спонукають суспільство, держави вчиняти усіх заходів щодо втручання у запобіганні екологічних катастроф.

Екологічна безпека залежить, в першу чергу, і від парникового ефекту. Серед підходів до визначення цього поняття, слід виділити тезу В. Белоусова, що парниковий ефект – це властивість атмосфери пропускати сонячну радіацію (ультрафіолетове випромінювання) і частково затримувати земне (інфрачервоне) випромінювання, тим самим, сприяючи акумуляцію тепла Землею, середня температура поверхні якої в даний час становить близько 15°C. При даній температурі поверхня планети і атмосфера знаходяться у тепловій рівновазі. [1, с. 7]

До парникових газів прямої дії, які безпосередньо викликають парниковий ефект, належать вуглекислий газ (CO²), метан (CH⁴), закис азоту (N²O) та озон (O³). Хоча, ці гази постійно продукуються в атмосфері природним чином, збільшення їх концентрації останнім часом є значною мірою наслідком людської діяльності [2] – антропогенний фактор.

Відповідальність за екологічну кризу є предметом особливої стурбованості планетарної спільноти, і тому до забруднювачів атмосферного повітря як на рівні держав, так на рівні промислових підприємств застосовують підвищені санкції, такі, як «штрафи, відмова у державній субсидії і фінансуванні, відмова у наданні кредитів з боку банків, часткове або повне призупинення виробничих циклів».

Втім, як зазначалося вище, в рамках інвентаризації складається перелік виробничих об'єктів, які є джерелами забруднення навколишнього середовища. Обсяг і ступінь небезпеки забруднюючих речовин залежить від технологічних процесів, що відбуваються на певному підприємстві. Будь-яка інвентаризація джерел викидів – це

комплекс заходів, у цілому спрямований на охорону атмосферного повітря та захист екологічних прав і свобод людини.

Екологічні імперативи (юридично обов'язкової сили), що відображені в нормах міжнародного права – основні принципи, що носять імперативний характер (*jus cogens*). Відповідно до 21 принципу Стокгольмської декларації, держави-учасниці несуть «відповідальність за забезпечення того, щоби діяльність, що проводиться під їх юрисдикцією й контролем, не завдавала шкоди навколишньому середовищу в інших державах або в зонах поза національної юрисдикції». Цей принцип визнається складовою частиною міжнародного права та певним чином потребує конкретизації з метою обґрунтування регулювання навколишнього середовища.[3]

У цих цілях були розроблені міжнародні угоди, які, залежно від змісту, у науці умовно класифікують за наступними критеріями на групи:

- 1) комплексні договори, спрямовані на охорону довкілля у цілому:
 - Базельська конвенція про контроль за транскордонним переміщенням небезпечних відходів та їх використанням (1989 р.);
 - Конвенція про біологічне різноманіття (1992 р.);
 - Конвенція про доступ до екологічної інформації та участі громадськості у прийнятті рішень у сфері навколишнього середовища (1998 р.) та ін.
- 2) договори, спрямовані на охорону окремих видів природних об'єктів:
 - Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979 р.);
 - Конвенція ООН з морського права (1982 р.);
 - Віденська конвенція про охорону озонового шару (1992 р.);
 - Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992 р.) та Кіотський протокол до неї (1997 р.) тощо.

У 1998 р. у м. Буенос-Айрес (Аргентина) відбулася четверта сесія Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. «Буенос-Айреський план дій» передбачав, перш за все, розробку та узгодження на міжнародному рівні принципів – норм, правил і процедур запровадження «гнучких механізмів», правил і процедур забезпечення дотримання зобов'язань відповідно до вимог Кіотського протоколу, включаючи заходи щодо відповідальності.

Інформація щодо внутрішньої та зовнішньої діяльності з питань зміни клімату мусить бути відображена у Національних повідомленнях Сторін, які включають наступні основні розділи (FCCC/CP/1999/7, офіційний сайт – <http://newsroom.unfccc.int/>), а саме:

- національні обставини – організаційна структура для вирішення питань зміни клімату, демографічна, географічна, кліматична та економічна довідки, огляди стану енергетики, транспорту, промисловості, відходів, житлового господарства, сільського та лісового господарства тощо;
- інвентаризації парникових газів – у вигляді сумарних таблиць та резюме, яке висвітлює методологічні аспекти;
- політичні та технічні заходи, які призводять до зменшення викидів або збільшення поглинання парникових газів;
- макроекономічні, секторальні прогнози та прогнози викидів парникових газів;
- оцінка вразливості секторів економіки та екосистем до зміни клімату і адаптаційні заходи щодо останніх;
- дослідження кліматичної системи та систематичні спостереження за її станом;
- просвітницька діяльність, підготовка кадрів та інформування громадськості.

У лютому 1998 р. Україна надіслала до Секретаріату РКООНЗК своє Перше національне повідомлення з питань зміни клімату.

На п'ятій сесії Конференції Сторін у м. Бонн (Німеччина), яка відбулася з 25 жовтня по 05 листопада 1999 р. були прийняті Керівні принципи щодо підготовки національних повідомлень Сторін.

Тож, цінність Кіотського протоколу відбивається у в тому, що цей документ являв собою глобальний «пілотний проект», створений з метою для відпрацювання механізмів регулювання антропогенних емісій.

Доктринальні положення міжнародного екологічного права були враховані і при формуванні принципів інвентаризації емісій державами СНД з прийняттям Модельного екологічного кодексу № 27-8 від 16 листопада 2006 року. [4]

Відповідно до ст. 2 «Основні принципи екологічного законодавства» Глави 2, до принципів відносять:

1. Принцип пріоритету – верховенство конституційних прав людини і громадянина на сприятливе навколишнє середовище і забезпечення екологічної безпеки; віднесення діяльності в екологічній сфері до сфери стратегічних національних інтересів держави; пріоритет міжнародного права, що забезпечує рівноправне міжнародне співробітництво держави в екологічній сфері.

2. Принцип рівності учасників екологічних відносин означає, що громадяни (фізичні особи) та юридичні особи, незалежно від форм власності, мають рівні екологічні права і вільно здійснюють їх, не порушуючи екологічних прав і законних інтересів інших осіб.

3. Принцип громадянської відповідальності учасників екологічних відносин означає:

- Обов'язкове екологічне страхування цивільної відповідальності підприємств і організацій, незалежно від форм власності, що є джерелом підвищеної екологічної небезпеки;

- Обов'язкове відшкодування збитків фізичних і юридичних осіб, понесених у результаті заподіяної шкоди навколишньому середовищу, здоров'ю людини і громадянина, майну фізичних та юридичних осіб;

- Повну компенсацію завданих екологічних збитків.

4. Принцип незалежності професійної діяльності в екологічній сфері, який реалізується при проведенні:

- Екологічної експертизи планованої господарської та іншої діяльності;

- Екологічного контролю в екологічній сфері;

- Екологічного аудиту господарської та іншої діяльності.

5. Принцип обережності в екологічній сфері забезпечується:

- Системою постійного державного контролю за господарською та іншою діяльністю, реалізація якої надає чи може здійснювати негативний вплив на навколишнє середовище і створювати загрози екологічної безпеки інших держав;

- Обов'язковим проведенням і документальним оформленням висновків екологічної експертизи проектів та іншої документації, обґрунтовують плановану господарську та іншу діяльність, при реалізації якої існує ризик виникнення загроз екологічної безпеки;

- Розвитком державної системи екологічного моніторингу;

- Створенням і функціонуванням державних обсерваторій екологічної безпеки на базі наукомістких технологій;

- Постійним науковим прогнозуванням ймовірних загроз екологічної безпеки держави, виникнення яких може наступити у результаті природних, техногенних або природно-техногенних процесів.

6. Принцип екологічного відповідності означає, що:

- Розміщення об'єктів господарської та іншої діяльності здійснюється з урахуванням екологічної ємності території;

- Антропогенний вплив господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище не повинен перевищувати гранично допустимого екологічного навантаження на відповідних територіях.

7. Превентивні заходи запобігання негативним впливам на навколишнє середовище і загроз екологічної безпеки держави встановлює принцип заборони:

- Будь-яких видів діяльності, що створюють пряму загрозу національної та міжнародної екологічної безпеки;
- Реклами екологічно небезпечних товарів і послуг;
- Впровадження або припинення введення в практику нових видів господарської та іншої діяльності, за якими в даний час немає науково обґрунтованих прогнозів і рекомендацій з охорони довкілля та забезпечення гарантій екологічної безпеки при їх практичній реалізації.

8. Правове підтвердження дотримання екологічного законодавства учасниками екологічних відносин забезпечується дотриманням принципу гарантій:

- Екологічної безпеки запланованої та здійснюваної господарської та іншої діяльності;
- Екологічної безпеки товарів і послуг;
- Профілактики та попередження екологічної злочинності;
- Невідворотності покарання за екологічні злочини.

9. Держава забезпечує дотримання принципу гласності:

- Діяльності в екологічній сфері;
- Достовірності екологічної інформації.[4]

На сьогодні реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища,[5, с. 87] спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Разом із тим, на 21-ому раунді Конференції сторін РКООНЗК (Conference of the Parties, COP 21), яка проходила у м. Париж (Франція) з 30 листопада по 11 грудня 2015 р., Україною було підтримано курс по досягненню компромісу щодо нової Глобальної кліматичної угоди, яка набуде чинності у 2020 році.

Ключовий документ повинен ґрунтуватися на кількох принципах:

по-перше, нова Глобальна кліматична угода повинна бути застосована для всіх держав-учасниць;

по-друге, «диференціація в цій угоді має бути заснована на обґрунтованих економічних і соціальних показниках, а також бути гнучкою і юридично обов'язковою;

по-третє, вона повинна надати ринкові і неринкові інструменти для виконання зобов'язань, і кожна держава-учасниця повинна мати рівний і недискримінаційний доступ до цих інструментів;

по-четверте, угода має передбачати зміцнення міжнародного співробітництва у галузі адаптації до зміни клімату, у тому числі обмін інформацією про найкращі доступні інструменти і технології». [6]

Глобальна кліматична угода повинна відповідати сучасним реаліям зміни клімату на планеті, враховувати вплив антропогенного фактора і, у цілому, амбіції щодо кліматичного зобов'язання – очікуваного національно-визначеного внеску (ОНВВ, від англ. INDC, «intended nationally determined contributions») на 2020-2030 рр. [7]

Україною, відповідно до рішень COP 20 (м. Ліма, Перу), [8] до Секретаріату РКООНЗК було подано 30 вересня 2015 року ОНВВ. Ці кліматичні зобов'язання ухвалено Розпорядженням КМУ «Про схвалення Очікуваного національно визначеного внеску України до проекту нової глобальної кліматичної угоди» № 980-р від 16.09.2015 р. [9]

Основними вимогами до національного законодавства є його наближення до глобальної екологічної політики. На твердження М. І. Хилька, екологічна політика – це сукупність засобів і заходів, пов'язаних із впливом суспільства на природу і спрямованих на забезпечення екологічно збалансованого розвитку і цивілізованості [10, с. 14]. Важливим інструментом реалізації національної екологічної політики є розвиток партнерства між секторами та залучення до планування і реалізації політики усіх

зацікавлених сторін (органи виконавчої влади, приватний сектор, виробники, науковці, громадські організації, органи місцевого самоврядування). [11]

Втім, серед підходів, до вимог також відносять забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (договори, конвенції, протоколи тощо), стороною яких є Україна. Законодавство, що регулює інвентаризацію парникових газів, враховуючи відповідні положення Конституції України, повинно демонструвати соціальну прийнятність, що підтверджує інтеграцію і взаємодію; економічну ефективність – результативність; розв'язання екологічних проблем на регіональному рівні.

Ратифікація міжнародних договорів щодо захисту атмосферного повітря від забруднення обґрунтовує задекларований один із основних пріоритетів екологічної політики України. Загальні вимоги у цій сфері закріплено Законами України «Про охорону атмосферного повітря» № 2707-ХІІ від 16 жовтня 1992 р., «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-ХІІ від 25 червня 1991 р. та ін., але спеціальне правове регулювання національної системи інвентаризації парникових газів на рівні закону у кліматоохоронній сфері відсутнє.

Постанова КМУ «Про кліматичну програму України» № 650 від 28 червня 1997 р. (Кліматична програма, що являє собою складову частину Всесвітньої кліматичної програми), визнала клімат одним із основних природних ресурсів, від якого залежать умови життя і діяльності людини, напрями і рівень розвитку економіки.

Кліматична програма України (далі – Програма) визначила, що клімат є одним з основних факторів, які формують природне середовище, навіть незначні його зміни на фоні складної екологічної ситуації можуть викликати значні соціально-економічні збитки, якщо не вживати комплексу заходів до запобігання їм.

Кліматична програма формулює положення, що коливання клімату та зміна клімату є наслідком як природних процесів, так результатом господарської діяльності людини, і, в першу чергу, через викиди в атмосферу парникових газів, головні з яких діоксид вуглецю та метан.[12]

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, через те, що запровадження Програми було розраховано лише на 1998-2002 роки, нагальним залишається питання прийняття нової Кліматичної програми та Плану заходів до неї, якими було б окреслено коло принципів регулювання антропогенних емісій. У новій Програмі доцільним уявляється передбачити низку важливих заходів і механізм їх реалізації, інноваційні проекти, наукові дослідження, визначаючи коло суб'єктів виконання та джерела фінансування, врешті-решт, відповідальність.

Провідний принцип – «Кіотський протокол – це більше ніж торгівля повітрям» вимагає, формування принципів другого періоду. Приведення ж у відповідність національного законодавства про інвентаризацію парникових газів до вимог глобальних екологічних викликів, повинно узгоджуватися із положеннями джерел, на кшталт, *acquis communautaire* (*acquis*).

Список використаних джерел

1. Белоусов В. Н. Энергосбережение и выбросы парниковых газов (CO²): учебное пособие / В. Н. Белоусов, С. Н. Смородин, В. Ю. Лакомкин // СПбГТУРП. – СПб., 2014. – 52 с.
2. Перше національне повідомлення щодо питань зміни клімату. // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: – www.climate.org.ua/ghg_emis/1nat_com_lua
3. Стокгольмська Декларація ООН від 16.06.1972 р. Щодо питань навколишнього середовища. // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_454.
4. Модельный экологический кодекс для государств-участников Содружества Независимых Государств [международный документ от 16.11.2006 г.]. // [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_g03
5. Бредіхіна В. Л. Кодифікація екологічного законодавства як інструмент реалізації національної екологічної політики / Вікторія Леонідівна Бредіхіна / Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України : зб. тез наук. доп. учасн. «круглого столу», 09 листоп. 2012 р. / Нац. ун-т. «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – С. 87-89.

6. Україна бере участь у розробці Глобальної кліматичної угоди, – Порошенко // Еспресо. – 30 листопада 2015. // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2015/11/30/ukrayina_bere_uchast_u_rozrobci_globalnoyi_klimatichnoyi_ugody_poroshenko
7. CAIT Climate Data Explorer: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://cait.wri.org/indc/#/map>
8. UNFCCC COP 20: [Electronic resource]. – Mode of access: http://unfccc.int/meetings/lima_dec_2014/meeting/8141.php
9. Про схвалення Очікуваного національно визначеного внеску України до проекту нової глобальної кліматичної угоди : [розпор. КМУ від 16.09.2015 р. №980-р]. // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980-2015-%D1%80>
10. Хилько М. І. Екологічна політика : [монографія] / М. І. Хилько. – К. : Абрис, 1999. – 54 с.
11. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №26. – Ст. 218.
12. Про Кліматичну програму України: [пост. КМУ від 28.06.1997 р. №650]. // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/650-97-п>.

ПРАВО О НЕДРАХ – САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ ОТРАСЛЬ КАЗАХСТАНСКОГО ПРАВА, НАУКА И УЧЕБНАЯ ДИСЦИПЛИНА

Елюбаев Ж.С.

(доктор юридических наук, MCI Arb, Управляющий правовой советник Евразийского подразделения корпорации «Шеврон», член-корреспондент Петровской академии наук и искусств (РФ), профессор юридического факультета Казахского национального университета им. аль-Фараби, Президент Казахстанской ассоциации юристов нефтегазовой отрасли (KPLA), член Управляющего совета KazBar)

Сейчас, мало у кого возникает сомнение в том, что *право о недрах* является самостоятельной отраслью в системе казахстанского права. Его роль и место, в период глобализации, устойчивого развития государства на основе демократических институтов власти и рыночных экономических отношений весьма высоки, поскольку нынешний этап мировой цивилизации в значительной степени зависит от эффективного освоения недр с применением высоких технологий, позволяющих обеспечивать надлежащую охрану и воспроизводство недр, а также рационально использовать другие природные ресурсы.

На основе классических свойств, характерных для любой отрасли права следует отметить, что *право о недрах* – это система установленных и санкционированных государством норм, регулирующих отношения по изучению, пользованию, воспроизводству и охране недр. *Право о недрах*, как самостоятельная отрасль права, которая характеризуется наличием предметного единства общественных отношений, самостоятельных методов их регулирования, специфических правовых принципов, правовых институтов и самостоятельных источников права.

Право о недрах следует рассматривать шире чем «горное право», более того обосновывается позиция о необходимости отказа от термина «горное право», как отрасли права на том основании, что последний в настоящее время не охватывает в полном объеме отношения, связанные с управлением и освоением недр. *Горное право* – это право прошлого, оно может и должно существовать лишь в качестве правового института в структуре самостоятельной отрасли права – *права о недрах*. Попытаюсь обосновать этот вывод следующим:

Во-первых, обратимся к лингвистическо-этимологическому анализу слов (терминов) «гора» и «горный». Так, под словом «гора» понимается: «значительная возвышенность, поднимающаяся над окружающей местностью». Одно из определений слова «горный» интерпретируется как «относящийся к разработке недр»[1]. Другие же определения этого слова, основанные в прямом и переносном смысле, не относятся к предмету нашего исследования. Итак, лингвистическая и этимологическая трактовка слова «гора» не имеет прямой связи с термином «недра» и «недропользование». Между тем одно же из значений

слова «горный», как отмечалось выше, находится в связи с термином «недра», как «относящийся к разработке недр». Однако здесь следует определиться, что же понимается под словом «разработка». Одна из специальных лингвистических интерпретаций слова «разработка» означает – «способ добычи ископаемых, а также место добычи»[1]. Таким образом, лингвистический анализ слов, используемых для термина «горное право» может охватывать лишь один из видов деятельности по освоению недр – добычу полезных ископаемых и в некоторой степени разработку того участка недр, откуда добывается конкретное полезное ископаемое.

Во-вторых, обратившись к историческому аспекту появления термина «горное право», отметим, что с древнейших времен изъятие из недр (добыча) чего-либо полезного для человеческой жизни и деятельности было связано с использованием земельным участком, то есть недра не рассматривались самостоятельным объектом природных ресурсов. Термины «гора» и «горный» стали использоваться позже, с началом разработки в горной местности рудных месторождений олова, меди, железа, золота, серебра и других полезных ископаемых, а также с появлением в связи с этим первых «горнозаводских производств». В России, а позже Российской империи, развитие «горной промышленности», в первую очередь, было связано с освоением недр в Уральских горах, Кавказских горах, горах Алтая, Забайкалья и других горных местностях. Начало освоения недр в Европе во времена средневековья также связано с примитивной разработкой месторождений полезных ископаемых в горах или горной местности. Именно это обстоятельство явилось исторической предпосылкой появления терминов «горное право», «горное законодательство», «горная промышленность», «горные отношения» и другие словосочетания, связанные с освоением недр. Этим же объясняется наименование первых систематизированных законодательных актов в европейских странах и России. Например, горные законы: французский – от 21 апреля 1810 года; австрийский - от 23 мая 1854 года, прусский - от 24 июня 1865 года, саксонский – от 16 июня 1868 года; российский Горный Устав от 1832 года; финляндский горный устав – от 12 ноября 1883 года и др. [2] Эти законодательные акты являлись фактическим источником для разработки аналогичных правовых актов в других странах, поэтому термин «горное», как модифицированное слово без его научного осмысления с точки зрения лингвистики, перенималось законодателями практически всех стран мира, так, например, в 1866 году горный закон был принят и в США[3].

После Октябрьской социалистической революции (1917 года) в истории правотворчества высших представительных органов СССР и Казахской ССР не было законодательных актов, регулировавших отношения в сфере освоения недр, содержащих в названии термина «горный», кроме «Горного положения Союза ССР» от 9 ноября 1927 года, если не брать во внимание некоторые подзаконные акты. Хотя, в ряде союзных республиках, в советский период, действовали законодательные акты, в названии которых использовался термин «горный», например: в РСФСР – Горный закон от 15 октября 1928 года; в Туркменской ССР – Горный закон от 4 июля 1928 года; Украинской ССР, Грузинской ССР, Азербайджанской ССР – горные кодексы, в Белорусской ССР и Узбекской ССР – соответствующие постановления. Однако названия этих правовых актов с использованием термина «горный» носили чисто производный характер от Горного положения 1927 года, а не несли юридико-смысловой нагрузки.

В-третьих, мировая практика освоения недр в последнее столетие свидетельствует о том, что: недра разрабатываются не только в горах и горной местности, но и в других местах, а также под дном морей и океанов; недра предоставляются не только для добычи полезных ископаемых, но и для других целей (государственное геологическое изучение недр, разведка, добыча лечебных грязей и подземных вод, разведка недр для сброса сточных вод, строительство и эксплуатация подземных сооружений, не связанных с разведкой и добычей).

В-четвертых, действующее законодательство о недрах и недропользовании Республики Казахстан, как и аналогичное законодательство других стран, регулирует целый комплекс отношений, не связанных с непосредственной «разработкой» недр в целях разведки и добычи полезных ископаемых или минерального сырья. К примеру, действующее законодательство Республики Казахстан о недрах и недропользовании регулирует отношения, связанные с:

- 1) правом собственности на недра (право владения, пользования и распоряжения);
- 2) проведением конкурса на получение права на недропользование;
- 3) возникновением, изменением и прекращением права недропользования;
- 4) подготовкой, экспертизой и заключением контракта на недропользование;
- 5) осуществлением государственного мониторинга и контроля за деятельностью недропользователя;
- 6) предоставлением сервитута на участок недр;
- 7) первичной переработкой минерального сырья;
- 8) охраной недр;
- 9) соблюдением экологических требований;
- 10) особо охраняемыми участками недр, представляющих особую экологическую, научную, культурную или иную ценность;
- 11) управлением государственным фондом недр;
- 12) ведением государственного баланса полезных ископаемых, кадастра месторождений полезных ископаемых и кадастра техногенных минеральных образований;
- 13) обеспечением казахстанской составляющей при освоении недр (использование казахстанских товаров, работ и услуг, а также привлечение казахстанских людских ресурсов);
- 14) правом собственности на информацию о недрах;
- 15) приоритетным правом государства на приобретение полезных ископаемых;
- 16) обеспечением стабильности контрактных положений;
- 17) определением применимого права и процедур разрешения споров и другие отношения.

Перечисленные отношения, складывающиеся в сфере недропользования не охватываются термином «горное», исходя из этимологии этого понятия (термина).

Таким образом, *право о недрах* является самостоятельной отраслью права в системе казахстанского права и регулирует целый комплекс общественных отношений, связанных с освоением недр: государственным геологическим изучением недр; разведкой недр; добычей полезных ископаемых и минерального сырья; разведкой подземных вод и лечебных грязей; добычей подземных вод и лечебных грязей; разведкой недр для сброса сточных вод; эксплуатацией искусственных и естественных объектов недр для целей, не связанных с разведкой и добычей (например, подземное хранение нефти и газа, закачка сточных вод, закачка некондиционного газа, размещение и хранение отходов производства и потребления, закачка бурового раствора и т.д.); осуществлением других видов полезной деятельности.

Один из основателей казахстанской школы горного права, Н.Б.Мухитдинов, относя горное право к самостоятельной отрасли права, отмечал, что «каждая отрасль права – это юридически цельное, нерасторжимое правовое образование, отличающееся высоким уровнем внутренней организации, единством образующих ее элементов – институтов» [4]. Указанные признаки весьма характерны для права о недрах, они отражены в действующем законодательстве, регулирующем отношения в сфере освоения недр. Особенности предмета правового регулирования права о недрах и недропользовании настолько существенны, что не могут развиваться и совершенствоваться в составе других отраслей права.

В-пятых, необходимость использования термина «*право о недрах*» обосновывается и тем, что, начиная с 1975 года и по настоящее время, в Казахстане все основные

законодательные правовые акты, регулирующие отношения в сфере освоения недр, не назывались «горными», например: Основы законодательства о недрах Союза ССР и союзных республик от 9 июля 1975 года; Кодекс Казахской ССР о недрах от 4 августа 1976 года; Кодекс Республики Казахстан о недрах и переработке минерального сырья от 30 мая 1992 года; Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу закона, «О недрах и недропользовании» от 27 января 1996 года №2828, позже переименованный в Закон Республики Казахстан с аналогичным названием; последний Закон РК «О недрах и недропользовании» от 24 июня 2010 года №291-IV. В развитие этих законодательных актов было принято немало иных нормативно-правовых и нормативно-технических актов, в которых отсутствует термин «горный».

Использование термина «горное право» в настоящее время не позволяет охватить весь комплекс отношений, регулируемых правом о недрах и недропользовании. Несомненно, что и в научных изысканиях, и в теории права при исследовании вопросов, связанных с освоением недр, а также при разработке научных рекомендаций по вопросам использования недр назрела необходимость использовать именно термин «право о недрах», заменившим «горное право». Кроме того, «законодательство о недрах», имея ввиду его значимость для экономики страны, подлежит включению в Классификатор отраслей законодательства Республики Казахстан путем внесения дополнения в Постановление Правительства РК от 26 декабря 2002 года №1378.

В-шестых, позиция об использовании термина «право о недрах» вместо термина «горное право» основывается и на логико-юридическом объяснении. Так, по самому общему толкованию, «отрасль права» представляет собой – совокупность норм и правил, регулирующих качественно однородную группу общественных отношений. Если же применить общие законы логики и развить мысль дальше в обратном направлении, то представляется, что совокупность норм и правил, регулирующих отношения, связанные с недрами и недропользованием и есть «право о недрах». Поэтому определение отрасли права по правилам языкознания в «предложном словосочетании» не меняет юридическую природу термина «право о недрах». Кроме того, в самой системе казахстанских отраслей права наряду с классической терминологией, применяемой при написании (определении) названия отрасли права, используются и другие правила правописания, например, «право о социальном обеспечении», «право о растительном мире», «право о животном мире» (иногда именуемым, как *фаунистическое право*) и т.д. В международной практике при определении вида отрасли права также применяют термины с использованием предлога «о», например, «международное право о гражданских и политических правах», «право о компаниях» и т.п.

Необходимость замены термина «горное право» обсуждалось учеными и после принятия 9 июля 1975 года Основ законодательства Союза ССР и союзных республик. Так, один из ведущих советских ученых Г.С.Башмаков в одной из своих работ того времени отмечал, что «возникновение законодательства о недрах диктовалось потребностями народного хозяйства. В течение длительного времени в недрах считались ценными лишь полезные ископаемые. Это привело к возникновению горного законодательства, регламентировавшего порядок их разведки и добычи. Случаи использования подземных пространств для других целей оставались единичными и в силу этого не нуждались в детальном правовом регулировании. В последние годы (примечание автора настоящей работы – в конце 60-х и начале 70-х годов XX века) значительно расширилось использование земных глубин для целей, не связанных с добычей полезных ископаемых. Возникла потребность в правовой регламентации такой деятельности, причем в регламентации, тесно связанной с горным законодательством»[5]. В данное время, отношения, связанные с использованием недр, не связанных с добычей полезных ископаемых, еще более расширились, поэтому актуальность использования термина «право о недрах» вместо термина «горное право» возросла многократно.

Следует отметить, что в прошлом предпринималась попытка введения в обиход и терминов «*недренное право*» и «*недренные отношения*», однако эта инициатива не была поддержана ни учеными в области горного права, ни законодателем[5]. Эти предложения были предметом критики и со стороны казахстанских ученых. Так, Н.Б.Мухитдинов, определяя предмет горного права констатировал, что «*недра – то цементирующее начало, которое объединяет все общественные отношения, связанные с их использованием и охраной, в единую отрасль – советское горное право*». Именно такое определение предмета горного права позволило прийти ему к выводу, что эти общественные отношения по пользованию и охране недр должны называться «*горными*», а не «*недренными*» по аналогии с земельными, лесными и водными отношениями[6].

Обобщая изложенное, можно прийти к выводу, что *право о недрах* самостоятельная отрасль права в системе казахстанского права, она представляет собой систему взаимосвязанных элементов - норм права и правовых институтов; регулирует широкий комплекс общественных отношений, связанных с освоением недр; обладает специфическими методами правового регулирования этих отношений, основанными на сочетании императивного и диспозитивного подходов; располагает определенным юридическим процессом, обеспечивающим достижение определенного юридического результата и т.д. [7]

В этой связи необходимо отметить и то, что самостоятельные отрасли права, нормы которых регулируют отношения в сфере использования и охраны природных ресурсов (земельное право, право о недрах, водное право, лесное право, экологическое право, сюда следует добавить фаунистическое право и право о растительном мире) тяготеют к объединению в рамках комплексной отрасли права – природоресурсного права, поскольку земля, недра, вода, леса, окружающая природная среда (к примеру, атмосферный воздух), фауна и флора – взаимосвязанные природные объекты (ресурсы). При этом, использование и охрана одних природных объектов неизбежно отражается на состоянии других. Много общего имеет и правовое регулирование отношений в указанных сферах человеческой деятельности, в наибольшей степени это касается отношений собственности, управления и пользования, поскольку по Конституции Республики Казахстан природные ресурсы находятся в исключительной собственности государства.

Ранее, в казахстанской юридической науке уже высказывались мнения о необходимости объединения названных отраслей права в одну «*семью*» с учетом их родства и важнейших особенностей по регулированию отношений, связанных с использованием и охраной природных ресурсов. Однако следует сказать, что авторы этой позиции такую «*семью*» самостоятельных отраслей права ошибочно подвели под зонтик «*аграрно-правовой отрасли*», [8] тем не менее, эта позиция заслуживает внимания по тому основанию, что ее авторы вполне обоснованно объединили в единую правовую «*семью*» самостоятельные отрасли права - земельное право, горное право, водное право и другие родственные им отрасли, исходя из свойственных только им признаков. Но такой «*семьей*» должна быть отрасль «*природоресурсного права*», а не «*аграрно-правовая отрасль*».

По вопросу объединения названных отраслей права в единую систему высказывался и М.М.Бринчук, который полагал, что «*при характеристике экологического права как комплексной отрасли (суперотрасли) важно иметь в виду наличие в его системе сформировавшихся и признанных отраслей права – земельного, горного, водного, лесного, фаунистического и воздухоохранительного*». [9] И здесь вряд ли можно согласиться с тем, что «*экологическое право*» является комплексной отраслью права, в структуру которой может входить право о недрах и недропользовании, исходя из предмета экологического права, который на современном этапе должен определяться, как «*общественные отношения в сфере охраны, оздоровления и улучшения окружающей природной среды, предупреждения и устранения вредных последствий воздействия на нее хозяйственной и иной деятельности*».

В тоже время в юридической науке есть и противники признания земельного права, права о недрах, водного права, лесного права, экологического права в качестве самостоятельных отраслей права. Например, И.Б.Калинин, исследуя предмет *«природоресурсного права»*, высказывает мысль о том, что эта отрасль права должна рассматриваться в качестве самостоятельной отрасли и состоять из Общей и Особенной частей. При этом, Общая часть природоресурсного права, по его мнению, должна включать в себя *«ряд правовых институтов, содержащих нормы общего и особенного действия, которые регулируют отношения, связанные с добычей любых видов природных ресурсов, устанавливают принципы ресурсопользования, правовое положение субъектов и объектов природоресурсных правоотношений»*. Далее он указывает, что *«отношения, возникающие в связи с добычей отдельных видов природных ресурсов, регулируются нормами, включенными в институты Особенной части природоресурсного права: недропользование, водопользование, лесопользование, пользование объектами животного мира, пользование природными лечебными ресурсами»* и т.д. [10]

Оценивая приведенное высказывание с позиции системного подхода, очень трудно согласиться с предлагаемой схемой соотношения природоресурсного права и других самостоятельных отраслей права, регулирующих конкретные отношения в сфере использования и охраны природных ресурсов (объектов): земли, недр, воды, леса, атмосферного воздуха, животного и растительного мира, поскольку такой подход приведет к полному хаосу отношений в этих сферах человеческой деятельности, он также лишает возможности познать и оценить производственную, технологическую, природоохранную сущность, а следовательно, и юридическую природу тех или иных отношений, связанных с использованием и охраной отдельных видов природных ресурсов.

Заметим, что каждая отрасль права объединяет такие правовые нормы, которые регулируют особый, качественно определенный вид общественных отношений, объективно требующих специфической правовой регламентации. И главным фактором, обуславливающим отличие одной отрасли права от другой, является своеобразие общественных отношений, которые разнятся между собой своим содержанием, конкретными целями и задачами. Так, например, нормы: земельного права регулируют отношения собственности на землю, землепользования и землеустройства, сохранения и распределения земельного фонда, определения правового режима различных видов земель в соответствии с их административно-хозяйственным назначением; право о недрах регулируют отношения в сфере государственного геологического изучения недр, разведки недр, добычи полезных ископаемых, минерального сырья, подземных вод и лечебных грязей, строительства и эксплуатации подземных сооружений и другие специфические отношения; лесное право регулирует отношения по использованию и охране лесного фонда в целях извлечения основных и второстепенных лесных ресурсов, а также для удовлетворения иных потребностей и т.д.

Все отрасли права, входящие в структуру *«природоресурсного права»* имеют различные предметы правового регулирования и специфические, свойственные только им методы правового регулирования. Хотя следует сказать, что эти отрасли права имеют и ряд схожих элементов, но это обстоятельство не может служить основанием отнесения их к правовым институтам природоресурсного права и лишения самостоятельности в качестве отрасли права.

Вышеизложенные выводы позволяют рассматривать *«право о недрах»*, как полноценную отрасль науки и учебную дисциплину. Если исследуемая отрасль казахстанского права ранее изучалась как наука *«горного права»*, то на современном этапе развития общественных и производственных отношений, необходим более широкий подход и пора уже смело *«право о недрах»* называть одним из отраслей казахстанской юридической науки, а *«горное право»* рассматривать как один из его правовых институтов.

В связи с этим и в учебных заведениях необходимо преподавать *право о недрах*, как учебную дисциплину, вместо *горного права*. Это обстоятельство требует разработки новых учебников, учебных планов и программ по «*праву о недрах*» в более широком аспекте, чем горное право, с учетом наличия множества новых отношений, складывающихся в сфере изучения пользования воспроизводства и охраны недр.

Список использованных источников

1. Толковый словарь русского языка под ред. Ожегова С.И., Шведовой Н.Ю. – М., 1999. – с.939
2. Штоф А.А., Горное право. Сравнительное изложение горных законов в России и в главнейших горнопромышленных государствах Западной Европы. – СПб. 1896. – с.118
3. Стругов В.Д., Курс горного права. – СПб, 1907. – 310 с.
4. Мухитдинов Н.Б., Основы горного права. – Алма-Ата, 1983. – с.29.
5. Башмаков Г.С., Крупный шаг в развитии законодательства о недрах // Правоведение. – 1975. – №8. – С.97–103.
6. Мухитдинов Н.Б., Основы горного права. – Алма-Ата, 1983. – с.37-38.
7. Елюбаев Ж.С., Проблемы правового регулирования недропользования: отечественный опыт и зарубежная практика. // Монография. // Алматы, - 2010, с.102-103.
8. Мухитдинов Н.Б. и С.П.Мороз С.П., Горное право в Республике Казахстан. – Алматы, 2004. – с.53.
9. Бринчук М.М., Экологическое право (право окружающей среды). – М., 1999. – с.221 с.
10. Калинин И.Б. Природоресурсное право. Основные положения. – Томск, 2000. – с.160.

**АГРАРНО-ПРАВОВІ ІДЕЇ У ПРАЦЯХ
ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ЛУК'ЯНОВИЧА МУНТЯНА
Коваленко Т.О.**

(доктор юридичних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри, кафедра земельного та аграрного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація: В статті досліджується внесок у розвиток науки колгоспного та сільськогосподарського права радянського періоду, а також науки аграрного права України відомого українського правознавця, доктора юридичних наук, професора Василя Лук'яновича Мунтяна (1922-2015).

Ключові слова: наука колгоспного права; наука сільськогосподарського права; наука аграрного права; Василь Лук'янович Мунтян.

Аннотація: В статті досліджується вклад в розвиток науки колгоспного та сільськогосподарського права радянського періоду, а також науки аграрного права України відомого українського правознавця, доктора юридичних наук, професора Василя Лук'яновича Мунтяна (1922-2015).

Ключевые слова: наука колхозного права; наука сельскохозяйственного права; наука аграрного права; Василий Лукьянович Мунтян.

Abstract: The paper gives a revive of the contribution to the science of kolkhoz law during the Soviet period and to the science of Ukrainian agricultural law of famous Ukrainian lawyer, Doctor of Law, Professor Vasyl Lukyanovich Muntean (1922-2015).

Keywords: science of kolkhoz law; science of agricultural law; Vasyl Lukyanovich Muntean.

Здійснення аграрної і земельної реформ, зміна суті та характеру різнопланових відносин у сільському господарстві, постійні загрози продовольчій безпеці України, масове зубожіння селян зумовлюють необхідність створення ефективної в сучасних умовах періодичних аграрних криз системи аграрного права та аграрного законодавства України. Теоретичне обґрунтування напрямків розвитку аграрного законодавства та аналіз ефективності його норм є першочерговим завданням науки аграрного права України, розвитком якої займаються вчені-правники у Києві та Харкові, Львові та Одесі, Івано-Франківську та Луцьку.

Проблеми розвитку науки аграрного права України досліджувались у роботах Н. О. Багай [1; 2; 3], Т. О. Коваленко [4] та В. В. Носіка [5]. Внесок учених-юристів у розвиток аграрно-правової науки проаналізований в рамках загальних досліджень з питань розвитку юридичної науки України [6; 7; 8].

Одним із засновників сучасної української еколого-правової науки, земельно-правової та аграрно-правової науки є відомий в Україні та в інших державах доктор юридичних наук (з 1976 р.), професор (з 1978 р.) Василь Лук'янович Мунтян. Василь Лук'янович є автором більше 150 монографій, підручників та наукових статей з проблем правової охорони природи, природоресурсового, екологічного, земельного, колгоспного, сільськогосподарського та аграрного права. Ветеран Великої Вітчизняної війни, нагороджений орденами Богдана Хмельницького, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Червоної Зірки, медалями.

В юридичній науці України були проведені спеціальні дослідження, в яких висвітлювався життєвий та творчий шлях професора В. Л. Мунтяна [9], а також еколого-правові ідеї відомого вченого [10], автором яких є учень Василя Лук'яновича професор В. В. Носік. Водночас, В. Л. Мунтян вніс непересічний внесок у розвиток колгоспного та сільськогосподарського права радянського періоду, а також українського аграрного права, що зумовлює потребу окремого аналізу розвитку аграрно-правових ідей у працях Василя Лук'яновича.

Професор Василь Лук'янович Мунтян свою науково-дослідну діяльність у царині права розпочав саме з колгоспного права. Під керівництвом професора П. Д. Індиченка він підготував і у 1960 р. захистив кандидатську дисертацію з колгоспного права на тему: “Адміністративно-правова охорона колгоспної власності”, де вперше в науці колгоспного права здійснив комплексне дослідження проблем адміністративно-правової охорони власності колгоспів; розкрив дві сторони адміністративно-правового методу охорони колгоспної власності, одна з яких спрямована на запобігання порушення майнових прав колгоспів, а інша – безпосередньо на боротьбу з конкретними правопорушеннями; запропонував встановити однакову адміністративно-правову відповідальність за правопорушення проти державної та колгоспної власності, запровадити матеріальну відповідальність осіб за незаконні угоди із землею, ввести посаду землевпорядника в колгоспах, посилити державний контроль за правильним обліком та реєстрацією земель, прийняти Положення про матеріально відповідальних осіб колгоспу.

У 1962 р. В. Л. Мунтян був запрошений на роботу на посаду доцента кафедри державного та адміністративного права юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У цей період еколого-правові та колгоспно-правові ідеї В. Л. Мунтяна проходили апробацію у навчальному процесі на юридичному факультеті Університету. Василь Лук'янович читав навчальні курси “Колгоспне право” та “Земельне право” для студентів факультету всіх форм навчання. Крім того, підготував і читав на факультеті міжнародного права та міжнародних відносин Київського державного університету навчальний курс “Аграрне право зарубіжних країн”.

З квітня 1976 р. (з деякою перервою) по 1987 р. В. Л. Мунтян очолював кафедру трудового, колгоспного і земельного права юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У 1978 р. доктору юридичних наук В. Л. Мунтяну було присвоєно вчене звання професора кафедри трудового, колгоспного і земельного права. У цей період він був головою спеціалізованої ради по захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальностями цивільне право і процес, трудове право, колгоспне право, правова охорона природи, земельне право, природоресурсове право, господарське право.

Працюючи на юридичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, професор В. Л. Мунтян досліджував правові проблеми охорони природи, зокрема у процесі сільськогосподарського виробництва, що мало значний вплив на розвиток науки колгоспного, а згодом сільськогосподарського і аграрного права. В ряді монографічних робіт Василя Лук'яновича обґрунтовано необхідність екологізації сільськогосподарського виробництва, запобігання шкідливому впливу сільськогосподарської техніки, пестицидів, агрохімікатів на ґрунти, водні об'єкти, тваринний і рослинний світ, а через них – на здоров'я і безпеку людини.

Важливе значення для розвитку науки земельного, колгоспного, а відтак – і аграрного права мають наукові монографічні дослідження вченого “Правові питання діяльності міжколгоспних об’єднань” (1961 р.), “Адміністративно-правова охорона колгоспної власності” (1961 р.), “Правова охорона лісів Української РСР” (1964 р.), “Правова охорона ґрунтів Української РСР” (1965 р.), “Правова охорона природи Української РСР” (1966 р.), “Правова охорона тваринного світу” (1968 р.), “Правові проблеми раціонального природокористування” (1973 р.) та колективна монографія (у співавторстві з Ц. В. Бичковою) “Правове регулювання водних відносин в УРСР” (1966 р.).

Зокрема, у своїй монографії “Правова охорона лісів Української РСР” вчений звернув увагу на необхідність охорони і раціонального використання колгоспних лісів, які входили до єдиного державного лісового фонду і перебували у користуванні колгоспів без права вирубки, обґрунтував необхідність та правомірність вилучення лісів у колгоспів, які допускали самовільну рубку в лісах (див.: *Мунтян В. Л. Правова охорона лісів Української РСР. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1964*). Зазначені проблеми залишаються актуальними і для науки аграрного права України, оскільки під час прискореної реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств не було належним чином врегульовано питання правового режиму лісів, які перебували у їх користуванні.

Значну увагу в своїх наукових дослідженнях професор В. Л. Мунтян приділив проблемам правової охорони ґрунтів, які у сільському господарстві є основним засобом виробництва. Аналізуючи радянське законодавство про охорону ґрунтів він наголошував, що поняття “охорона ґрунтів” необхідно розглядати, виходячи з загальних принципів охорони природи, що вимагають врахування взаємного зв’язку всіх природних ресурсів, з тим, щоб експлуатація цих ресурсів не завдавала шкоди землі. З метою збереження і раціонального використання ґрунтів у процесі сільськогосподарського виробництва, Василь Лук’янович обґрунтував доцільність віднесення всіх земель, які використовуються із сільськогосподарською метою, незалежно від того, у чиєму віданні вони перебувають і ким вони використовуються, до однієї категорії земель – сільськогосподарського призначення; запропонував встановити кримінальну відповідальність за злочинно недбале ставлення до охорони і раціонального використання земель, за невжиття заходів до припинення розвитку водної і вітрової ерозії, засолення, заболочування, заростання кущами та інших форм втрати родючості ґрунтів, за введення у сільськогосподарське використання земель, експлуатація яких може привести до згаданих вище шкідливих наслідків, за відведення невинувато великих площ орних земель для несільськогосподарських потреб, за незаконну розробку надр без відповідного дозволу, а також вніс пропозицію створити в СРСР спеціальну організацію – Службу охорони ґрунтів (див.: *Мунтян В. Л. Правова охорона ґрунтів Української РСР. – К.: Наукова думка, 1965. – 98 с.; Мунтян В. Л. Правова охорона природи Української РСР. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1966. – 104 с.*).

Досліджуючи правові проблеми охорони водних ресурсів, вчений запропонував кодифікувати водне законодавство у формі водного кодексу республіки, у якому серед інших питань врегулювати порядок використання вод для потреб сільського господарства та визначити правовий режим зрошувальних і осушувальних систем (право власності на зрошувальні системи, право власності на осушувальні системи, охорона зрошувальних і осушувальних систем і водогосподарських споруд) (див.: *Бичкова Ц. В., Мунтян В. Л. Правове регулювання водних відносин в УРСР. – К., 1966. – 132 с.*).

Важливе значення для розвитку науки природоохоронного і колгоспного права має проведене професором В. Л. Мунтяном дослідження проблем правової охорони тваринного світу, в якому значна увага приділена питанням правового захисту тваринного світу у процесі сільськогосподарського виробництва при використанні хімічних методів захисту сільськогосподарських рослин від шкідників і хвороб. Зокрема, вчений наголошує, що загроза від отрутохімікатів ставить вимогу законодавчо врегулювати

питання їх застосування, адже акумуляція шкідливих речовин мисливськими звірами й птахами, а також рибою, безпосередньо загрожує людині, яка споживає їх м'ясо. З метою запобігання негативному впливу сільськогосподарського виробництва на довкілля, Василь Лук'янович запропонував у спеціальному законі врегулювати межі і порядок застосування отрутохімікатів і запровадити санкції за порушення цього порядку (див.: Мунтян В. Л. *Правова охорона тваринного світу*. – К.: КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1968. – 108 с.).

Проблеми охорони природи у процесі сільськогосподарського виробництва, зокрема охорони ґрунтів, забруднення навколишнього середовища отрутохімікатами у сільському господарстві, хімічними засобами захисту рослин і добривами, охорони вод у процесі зрошення і удобрення, застосування хімічних засобів у сільському господарстві досліджуються і в інших монографіях та статтях вченого. Для забезпечення раціональної експлуатації природних багатств і охорони природи правовими засобами професор В. Л. Мунтян настійно обґрунтовував потребу у кодифікації не тільки спеціалізованого законодавства, але всього природоохоронного законодавства в масштабах Союзу РСР і союзних республік (див.: Мунтян В. Л. *Правові проблеми раціонального природокористування*. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1973. – 181 с.; Мунтян В. Л. *Правова охорона природи УРСР. Видання друге, доповнене*. – К.: Вища школа, 1982. – 232 с.).

Василем Лук'яновичем також досліджено проблеми права колгоспної власності та особливості державного управління колгоспами (див.: *Право колгоспної власності в СРСР; Роль планування і контролю в організаційно-господарському зміцненні колгоспів // Питання колгоспного права / Мунтян В. Л., Миронець І. М., Індиченко П. Д.* – К., 1960 р.), правові форми відповідальності службових осіб колгоспів (див.: Мунтян В. Л. *Правові форми відповідальності посадових осіб колгоспів // Радянське право*. – 1961. – № 2).

Після здобуття Україною Незалежності професор В. Л. Мунтян активно сприяв становленню та розвитку національної аграрно-правової науки. Так, аналізуючи розвиток аграрного законодавства України, Василь Лук'янович відзначав інтенсивний розвиток аграрної галузі права. На думку професора, факторами, що обумовлюють такий розвиток, є те, що АПК був і традиційно залишається пріоритетним напрямом української економіки, а також особливим соціальним значенням аграрних відносин, скільки вони безпосередньо стосуються таких важливих проблем, як право власності на землю, продовольча безпека та забезпечення громадян продуктами харчування. Разом з тим, чинне аграрне законодавство, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, містить ряд положень, які фактично не виконуються через їхню декларативність та відсутність механізму їх застосування. У зв'язку з цим В. Л. Мунтян вказував на нагальну проблему забезпечення ефективності правових норм та їх застосування (див.: Мунтян В. Л. *Розвиток аграрного законодавства // Держава і право. Зб. наук. праць. Вип. 4.* – К., 1999; Мунтян В., Носік В., Беляневич О. *Земельне, аграрне, екологічне, господарське право у правовій системі України : історія, теорія, практика // Право України*. – 2010. – №2. – С. 287-292).

Наприкінці ХХ ст., коли економічний інтерес в експлуатації земель став визначальним фактором у землекористуванні, професор В. Л. Мунтян звернув увагу на невідкладну потребу забезпечити екологізацію земельного законодавства, метою якої є поширення екологічних вимог на правила і норми, що регламентують відносини землекористування. Такі пропозиції вченого є особливо актуальними для сучасної системи сільськогосподарського землекористування України, оскільки в умовах перманентного реформування земельних відносин, багаторічної дії мораторію на відчуження земель товарного сільськогосподарського виробництва, панування орендної форми землекористування у сільському господарстві стан земельних ресурсів нашої держави катастрофічно погіршився. Так, наприкінці 2010 р. Верховна Рада України визнала, що стан земельних ресурсів України близький до критичного: на всій території поширені процеси деградації земель, серед яких наймасштабнішими є ерозія (близько

57,5 % території), забруднення (близько 20 % території), підтоплення (близько 12 % території) [11].

На думку Василя Лук'яновича, на сучасному етапі розвитку суспільство прийшло до нового розуміння ролі законодавства при вирішенні екологічних проблем. Воно є інструментом, яке забезпечує якісний стан сприятливого для життя та здоров'я людини навколишнього природного середовища, екологічну безпеку та охорону природних ресурсів. Екологізація земельного законодавства спрямована на гармонізацію відносин суспільства і землі та відбувається шляхом впровадження в правову матерію земельно-правових актів екологічного підходу до вирішення антропогенних проблем (див.: Мунтян В. Л. *Актуальність екологізації земельного законодавства України* / В. Л. Мунтян // *Право України*. – 2012. – № 7. – С. 28-32).

Професор В. Л. Мунтян приділяв багато уваги підготовці науковців у сфері екологічного, земельного та аграрного права. Під його керівництвом були підготовлені і захищені кандидатські та докторські дисертації з питань адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства (Л. В. Бориславський), правових питань екологічної експертизи (В. І. Андрейцев), раціонального використання земель сільськогосподарських підприємства агропромислового комплексу (В. В. Носік), гарантій права власності на землю (О. А. Вівчаренко), правового режиму землі як об'єкта права власності (О. Г. Бондар), правової охорони земель (О. А. Вівчаренко), а також з проблем природноресурсового, екологічного, земельного, аграрного права іншими здобувачами. Василь Лук'янович тривалий час був почесним науковим співробітником Відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, членом двох Спеціалізованих вчених рад по захисту докторських дисертацій (спеціальність 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природноресурсне право) Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Підводячи підсумок зазначимо, що аграрно-правові ідеї, висновки та пропозиції професора Василя Лук'яновича Мунтяна мають непересічне значення та практичну значимість для сучасного розвитку аграрного законодавства України, удосконалення його системи і структури, підвищення ефективності аграрно-правового регулювання в умовах реформування аграрних та земельних відносин, необхідності гарантування продовольчої безпеки держави, забезпечення реалізації прав селян та адаптації аграрного законодавства до вимог і стандартів ЄС.

Список використаних джерел

1. Багай Н. О. Розвиток науки аграрного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Багай Надія Онуфріївна ; Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2002. – 243 с.
2. Багай Н. О. Розвиток науки аграрного права / Н. О. Багай // *Аграрне право України* : підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К. : Істина, 2004. – С. 19-71.
3. Багай Н. О. Становлення та розвитку аграрного права України / Багай Н. О. // *Вісник Львівського університету. Юрид. науки*. – 2001. – Вип. 36. – С. 413-418.
4. Носік В. В. Аграрне право у національній правовій системі України : тенденції та перспективи розвитку / В. В. Носік // *Стан та перспективи розвитку аграрного права : матеріали Міжнар. наук-теор. конф., присвяченої 80-річчю д.ю.н., проф., акад. АПрН України В. З. Янчука (Київ, 26-27 травня 2005 р.)* / під ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила. – Магістр-XXI сторіччя, 2005. – С. 106-109.
5. Коваленко Т. О. Розвиток науки аграрного права на юридичному факультеті Київського національного університету ім. Тараса Шевченка / Т. О. Коваленко // *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юрид. науки*. – 2006. – Вип. 72. – С. 13-20.
6. *Юридична наука і освіта на Україні* / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Наукова думка, 1992. – 304 с.
7. *Вчені-юристи України : довідник*. – К., 1998. – 610 с.
8. *Визначні юристи сьогодення*. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2001. – 624 с.
9. Носік В. В. Життєвий і творчий шлях професора В. Л. Мунтяна / В. В. Носік // *Земельне право України. Теорія і практика*. – 2007. – № 2. – С. 63-70.
10. Носік В. В. Наукові ідеї професора Василя Лук'яновича Мунтяна : від правової охорони природи в УРСР до екологічного права України / В. В. Носік // *Право України*. – 2012. – № 7. – С. 348-354.

11. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджені Законом України від 21 грудня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3. – Ст. 158.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Кравченко М.Г.

(кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Київського
національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасного стану та перспектив процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері поводження із побутовими відходами. В статті проведений аналіз чинного законодавства України у сфері поводження з відходами, положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та Директив Європейського Союзу у сфері управління відходами. Автором визначено теперішній стан адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері поводження із побутовими відходами та зроблені пропозиції, щодо підвищення ефективності цього процесу.

Ключові слова: адаптація, побутові відходи, законодавство України, Європейський Союз, Угода про асоціацію.

Аннотация. Статья посвящена исследованию нынешнего состояния и перспектив процесса адаптации законодательства Украины к законодательству ЕС в сфере обращения с бытовыми отходами. В статье проведен анализ действующего законодательства Украины в сфере обращения с отходами, положений Соглашения о ассоциации между Украиной и Европейским Союзом и Директив Европейского Союза в сфере управления отходами. Автором определено нынешнее состояние адаптации законодательства Украины к законодательству ЕС в сфере обращения с бытовыми отходами и сделаны предложения по повышению эффективности этого процесса.

Ключевые слова: адаптация, бытовые отходы, законодательство Украины, Европейский Союз, Соглашение об ассоциации.

The article investigates the current state and prospects of the process of adaptation of Ukraine to the EU legislation in the field of treatment of waste. The article analyzed the current legislation of Ukraine in the field of waste management, the Association Agreement between Ukraine and the European Union and the European Union in the field of waste management.

Today, analyzing the current legislation of Ukraine, we can see significant improvements in waste management and waste management in particular. So, still not changes and additions to the Law of Ukraine "On Waste" on March 5, 1998, which were: to expand and bring in line with Directive 2008/98 / EC terminology; lay waste division into three categories: hazardous, safe, inert; establish lists of waste disposal operations and waste operations and consolidate other important provisions contained in the EU Directives. No changes to the Tax Code of Ukraine regarding environmental tax on waste disposal; not adopted technical regulations "On waste disposal", which would be based on the provisions of Directive EU.

Out of this situation, in our view, the possible conditions for joint work of the legislative and executive branches of power in Ukraine for the full and timely implementation of the commitments undertaken by Ukraine signed an Association Agreement between Ukraine and the EU and the Annexes to this Agreement, as well as the continuation of measures on adaptation of Ukraine to the EU legislation, the Agreement on Association between Ukraine and the EU Ministry, ministries and central authorities in terms and in the manner specified in the current legislation of Ukraine.

Keywords: adaptation, waste legislation Ukraine, the European Union Association Agreement.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 16 вересня 2014 р.[1] передбачає виконання низки зобов'язань українською стороною. Зокрема, мова йде про масштабний процес адаптації національного законодавства України до законодавства ЄС. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС відбувається у багатьох сферах, у тому числі, у сфері охорони навколишнього природного середовища. Одним із основних напрямків адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища є управління відходами. Використана в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС категорія «управління відходами», безперечно, стосується різних видів відходів у тому числі і побутових, тому

логічно припустити те, що процес адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері управління відходами також стосується управління побутовими відходами.

Варто відзначити те, що на сьогодні в Україні фактично сформовано законодавство про відходи, в якому закріплені основні принципи державної політики у сфері поводження з відходами, визначені основні умови, вимоги і правила щодо екологічно безпечного поводження з відходами. Також отримала свого нормативного закріплення система заходів, пов'язаних з організаційно-економічним стимулюванням ресурсозбереження та забезпечення мінімального утворення відходів, розширення їх використання у господарській діяльності, а також запобігання шкідливому впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини.

Основним нормативно-правовим актом у сфері поводження з відходами в Україні є Закон України «Про відходи» від 05 березня 1998 р. № 187/98, який визначає правові, організаційні та економічні засади діяльності, пов'язаної із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів, їх збиранням, перевезенням, зберіганням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням та захороненням, а також з відверненням негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини на території України[2]. Існує низка нормативно-правових актів, якими регламентується поводження з окремими видами відходів, а зокрема: Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами»; Закон України «Про металобрухт» тощо[3, 4]. Існує система підзаконних нормативно-правових актів з цього питання.

Разом із тим, як справедливо зазначено в Огляді стану гармонізації законодавства України з вимогами права ЄС (2011 рік), створеної групою експертів з України та ЄС за підтримки Агенції охорони довкілля Швеції: «законодавство України в сфері управління відходами та ресурсами частково відповідає вимогам ЄС, причому ступінь відповідності є низьким»[5, с. 43].

На наш погляд, для ефективної адаптації національного законодавства до законодавства ЄС у цій сфері, варто в першу чергу звернути увагу на ті ідеї, які є актуальними для європейського співтовариства у сфері охорони навколишнього природного середовища в цілому та у сфері поводження з побутовими відходами зокрема. Так, на підставі аналізу тексту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а зокрема, ст.ст. 360 та 361 можна зробити висновок про актуальність наступних ідеї, а зокрема: ідеї збереження, захисту та поліпшення якості навколишнього природного середовища; ідеї захисту здоров'я людини; ідеї розсудливого, раціонального та бережливого використання природних ресурсів; ідеї спільного вирішення регіональних та глобальних екологічних проблем тощо.

Виходячи із змісту ст. 363 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатка XXX до вказаної Угоди[6]. У зазначеному Додатку до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС окрему увагу приділено питанню про управління відходами. Очевидно те, що використана категорія «відходи» стосується всіх видів відходів у тому числі і побутових.

Варто звернути увагу на те, що у цьому Додатку чітко визначений перелік Директив ЄС у відповідності із якими має бути адаптоване національне законодавство України у сфері управління відходами, а зокрема побутовими, та визначені конкретні напрямки та строки такої адаптації. Фактично вибрані три Директиви ЄС, які регламентують поводження з відходами, це: Директива № 2008/98/ЄС про відходи від 19 листопада 2008 р.; Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003/26 26 квітня 1999 р. та Директива № 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/ЄС від 15 березня 2006 р.[7,8,9]

В цілому, адаптація законодавства України до законодавства ЄС у сфері управління відходами передбачає: 1) підготовку планів щодо управління відходами згідно

із п'ятиетапною ієрархією відходів та програм щодо попередження утворення відходів; 2) встановлення механізму повного покриття витрат згідно з принципом «забруднювач платить» та принципом розширеної відповідальності виробника; 3) встановлення дозвільної системи для установ та підприємств, що здійснюють операції з видалення чи утилізації відходів, з особливими зобов'язаннями щодо управління небезпечними відходами; 4) запровадження реєстру установ і підприємств, які здійснюють збір та транспортування відходів; 5) встановлення системи процедур подачі заяв та надання дозволів, а також щодо процедур прийняття відходів; 6) встановлення процедур контролю та моніторингу під час функціонування та закриття полігонів, а також процедур подальшого догляду після закриття з метою забезпечення їх знешкодження; 7) впровадження планів очистки існуючих місць захоронення; 8) забезпечення необхідної обробки відповідних відходів перед їх захороненням, а зокрема направленням на полігони та сміттєховища тощо.

При цьому, варто звернути увагу на те, що існують і інші Директиви ЄС, які пов'язані із управлінням відходами у тому числі і побутовими. Наприклад, Директива № 2000/76/ЄС щодо спалювання відходів від 04 грудня 2000 р. або Директива № 2004/12/ЄС про упаковку та відходи пакування від 20 грудня 1994 р. тощо[10,11]. Очевидно те, що вимоги цих Директив ЄС також мають враховуватися в процесі адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері управління відходами і побутовими відходами зокрема.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ключова роль у імplementації положень цієї Угоди, яка стосується управління відходами, а зокрема поводження із побутовими відходами, була відведена Кабінету Міністрів України та виконавчій гілці влади. При цьому, ключову роль у адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері поводження з побутовими відходами відводиться профільним міністерствам і в першу чергу Мінприроди та центральним органам виконавчої влади, які мають розробити проекти нормативно правових актів, та проекти змін та доповнень до діючого законодавства України, якими власне і буде практично втілена в життя адаптація законодавства України до законодавства ЄС у зазначеній сфері.

Для оцінки запланованої і фактично зробленої роботи із адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері управління відходами варто звернутися до Наказу Мінприроди України, яким затверджено заходи передбачені Угодою про асоціацію між Україною та Європейським союзом відповідальність за реалізацію яких покладена на Мінприроди від 15 жовтня 2014 р. № 317[12]. У цьому Наказі чітко визначені заходи, які має здійснити Мінприроди України разом із іншими міністерствами, центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та іншими зацікавленими сторонами, у цій сфері із прив'язкою до конкретних календарних дат.

На сьогодні значна частина із заходів запланованих Мінприроди на 2015-2016 рр. виконана. Зокрема мова йде про те, що: підготовлено офіційні переклади Директив 2008/98/ЄС та 1999/31/ЄС; визначені конкретні органи державної влади, які займаються адаптацією законодавства України до законодавства ЄС у сфері управління відходами; розроблено першу редакцію проекту закону «Про відходи»; розроблено проект національного переліку відходів гармонізованого з List of waste тощо.

Разом із тим, проаналізувавши чинне законодавство України, не можна побачити суттєвих зрушень у сфері управління відходами та побутовими відходами зокрема. Так, до сих пір не внесені зміни та доповнення до Закону України «Про відходи» від 05 березня 1998 р., якими мали: розширити та привести у відповідність до Директиви 2008/98/ЄС термінологічний апарат; закласти поділ відходів на три категорії: небезпечні, безпечні, інертні; встановити переліки операцій з утилізації відходів та операцій з видалення відходів, а також закріпити інші важливі положення, які містяться в Директивах ЄС. Не внесені зміни до Податкового кодексу України в частині екологічного податку на

розміщення відходів; не прийнятий технічний регламент «Про захоронення відходів», який би базувався на нормах Директив ЄС. Отже, незважаючи на пророблену роботу фактичної адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері управління відходами досі немає.

Вихід із цієї ситуації, на наш погляд, можливий за умови: по-перше, спільної праці законодавчої та виконавчої гілок влади в Україні з метою повного та своєчасного виконання зобов'язань, які взяла на себе Україна підписавши Угоду про асоціацію між Україною та ЄС та Додатків до цієї Угоди. По-друге, продовження виконання заходів з адаптації законодавства України до законодавства ЄС передбачені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС Мінприроди, міністерствами та центральними органами виконавчої влади у строки та у порядку визначеному у чинному законодавстві України. Якщо така скоординована співпраця буде відсутня важко говорити про якусь реальну адаптацію законодавства України до законодавства ЄС у сфері управління відходами та побутовими відходами зокрема.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони . Закон України від 16 вересня 2014 року // Офіційний вісник України. – від 26.09.2014. – № 75
2. Про відходи. Закон України від 05 березня 1998 року № 187/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. –1998. – №36-37. – Ст.242
3. Про поводження з радіоактивними відходами. Закон України від 30 червня 1995 року № 255/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. –№27. – Ст.198
4. Про металобрухт. Закон України від 05 травня 1999 року № 619-XIV // Відомості Верховної Ради України. –1999. – №25. – Ст.199
5. Огляді стану гармонізації законодавства України з вимогами права ЄС та Базовий план гармонізації законодавства України з правом ЄС (ДОВКІЛЛЯ) грудень 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/index.php/adaptation>
6. Додаток XXX до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/index.php/adaptation>
7. Директива № 2008/98/ЄС про відходи від 19 листопада 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/activity-adaptation>
8. Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003/26 26 квітня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/Dir_1999_31
9. Директива № 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/ЄС від 15 березня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kmu.gov.ua/document/248091883/Dir_...
10. Директива № 2000/76/ЄС щодо спалювання відходів від 04 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_942
11. Директива № 2004/12/ЄС про упаковку та відходи пакування від 20 грудня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b05
12. Про затвердження заходів передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони відповідальність за реалізацію яких покладена на Мінприроди. Наказ Мінприроди України від 15 жовтня 2014 р. № 317[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/index.php/adaptation>

SANCTA SEDES І ІНТЕГРАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ЗАХИСТУ НПС

Крупський М.

(магістр, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Науковий керівник – д.ю.н., професор В.В. Костицький

Анотація. Стаття присвячена висвітленню нових інструментів захисту НПС, серед яких важливе місце посідають інструменти впливу на свідомість суспільства в рамках інтегрального підходу. Відмічено важливість інтегрального підходу у вирішенні надскладних проблем захисту НПС. Визначено поняття

екологічної етики та її місце в інтегральному підході. На прикладі енцикліки “Славен будь” продемонстровано, яким чином відомі постаті, митці, релігійні діячі можуть привернути увагу суспільства до проблем НПС. Доведена важливість етичної складової у надіях змінити ставлення людини до живої природи.

Maksym Krupskiy Sancta Sedes and integral ecology: new instruments for environmental protection.

This article highlighted new tools, devoted to the environmental protection, including the important place occupied by instruments of influence on the consciousness of society as part of integral approach. It was noted the importance of an integral ecology approach in solving complicated problems of environmental protection. Was defined concept of environmental ethics and its place in the integral ecology approach. For example was analyzed Pope encyclical "Praise Be", which demonstrated how famous people, artists, religious leaders can draw public attention to the problems of environmental protection. In this document was shown for main direction for new level of environmental protection. First of all it is understanding of the current problem in ecology, lack of international coordination. Second is capacity of humanity to change situation. Third is importance of unifying efforts (integral approach) and see many perspectives and levels in our common goal. And forth – importance of dialogue between all participants (all government and non-government institutions, authorities, religious leaders, famous artists etc.

Importance of ethical component gave hope for changes in the relationship between man and nature. Author finished with important question of future possible restrictions of rights and freedoms, trying to gain «common good» for our planet. With integral ecology approach and uniting efforts of all countries in the world this question will become a crucial in near future.

Ця стаття присвячена новим інструментам захисту навколишнього природного середовища, а саме впливу відомих постатей на формування нового бачення суспільства щодо проблем екології. У якості прикладу аналізується «Laudato si» (Славен будь) – енцикліка Папи Франциска, присвячена збереженню планети.

Увесь світ шукає нові інструменти для захисту НПС. Швидка зміна клімату, зростання темпів забруднення, виснаження природних ресурсів – не опис проблем майбутнього, а реалії сьогодення. Крім реальних викликів у економічній і політичній сфері головним викликом залишається зміна свідомості людини щодо її ролі у збереженні природи, більш дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Тут можуть бути задіяні нові інструменти та моделі захисту НПС.

Шон Есборн-Харгенс, інтегральний теоретик, у першому розділі своєї відомої книги “Інтегральна екологія” відмічає наступне: “Збільшується визнання складності екологічних проблем і це веде лідерів природнозахисних організації, різних агентств, регуляторних інституцій і дослідницьких закладів шукати більш інтердисциплінарну, мультидисциплінарну і навіть трансдисциплінарну модель, яка дасть розуміння і вирішить проблеми екології” [1, с.5].

Для дослідника інтегральний підхід, який він сам визначає, як той, що розглядає ситуацію з різних перспектив, “мета-парадигмістично”, є шляхом взаємного обміну ідеями, який збагатить рішеннями усіх, хто переймається викликами сьогодення [1, с.5].

І дійсно інтегральний підхід у час глобалізації видається чи не єдиним виходом для вирішення комплексних проблем сьогодення. На жаль бар’єрів ще багато: кордони, нерівномірність розподілу фінансів, гонка озброєння. Також проблемою є жорстка конкурентна боротьба за природні ресурси та ринки [2, с.140-142].

Але головною проблемою, мабуть є свідомість людей, їх розуміння своєї ролі у захисті навколишнього природного середовища. Тому разом не менш важливим інструментом у створенні моделей захисту нашої планети від шкідливої діяльності людини є зміна свідомості суспільства, закладення нових ідей співіснування людини у природі.

20 століття стало свідком формування нової науки - екологічної етики - галузі міждисциплінарних знань, предметом якої є моральні та духовні аспекти ставлення людини до живої і неживої природи [3].

Розуміння стійкої етичної та моральної складової в сфері захисту НПС помічали відомі вчені-екологи ще за часів становлення екологічного права вже незалежної України [4].

Незважаючи на багато розбіжностей в поглядах на варіанти побудови екологічної етики, є єдність у тому, щоб екологічно переосмислити засади нашого мислення [5, с.538].

Енцикліка Папи Франциска “Славен будь”, присвячена проблемам екології є наочним прикладом поєднання етичної складової з постулатами інтегральній екології і по суті сама є частиною цього інтегрального підходу, який задля досягнення результату використовує різні підходи, перспективи тощо. Видана 18 червня 2015 року, вона не тільки викликала увагу усіх вірян Римо-Католицької церкви, але й політиків, вчених, митців, враховуючи статус папського престолу у світовій політиці [6].

Коротко проаналізуємо основні положення енцикліки:

1. Незадовільний стан НПС і відсутність належного захисту. Природа потребує більш уважного і дбайливого ставлення. «Кліматичні зміни – це глобальна проблема з важкими ускладненнями у сфері довкілля, соціальними, економічними, розподільчими та політичними ускладненнями та становлять один з головних актуальних викликів для людства» (п. 25). «Щороку зникають тисячі видів рослин і тварин, втрачених назавжди, яких ми вже більше не зустрінемо, яких наші діти вже не зможуть побачити» (п. 33). Автор вказує на «своєрідне притуплення та легковажну безвідповідальність» (п. 59). Також аналізуються проблеми в сфері міжнародного захисту через брак політичних рішень (п. 166).

2. Здатність людини вплинути на ситуацію навколо захисту НПС. Папа визнає, що ми «можемо зауважити зростаючу чутливість щодо навколишнього середовища та дбання про природу, дозріває щира і болісна стурбованість всім тим, що діється з нашою планетою» (п.19). «У людства ще залишилася здатність співпрацювати, щоби будувати наш спільний дім» (п.13).

3. Провідною пропозицією енцикліки є «інтегральна екологія», як нова парадигма справедливості; екологія, «яка включатиме особливе місце людини в цьому світі та її взаємини з дійсністю, яка її оточує» (п. 15). Таким чином, «аналіз проблем довкілля невід’ємний від вивчення загальнолюдських, родинних, урбаністичних контекстів, праці, як також від ставлення людини до себе самої» (п. 141), оскільки «не існує двох окремих криз, екологічної та суспільної, а радше – одна і складна соціально-екологічна» (п. 139).

4. В енцикліці є запрошення до діалогу, в якому релігійні організації можуть стати одним із посередників. Також зроблений акцент на вихованні. «Існують дискусії щодо довкілля, в яких важко досягти згоди... Церква не претендує на те, щоб окреслювати наукові питання, ні поставити себе на місце політики, а я лише запрошую до чесної і прозорої дискусії, аби часткові інтереси чи ідеології не шкодили спільному добру» (п. 188). Не можна недооцінювати важливості освітніх екологічних програм, здатних вплинути на щоденні жести і звички, починаючи від зменшення споживання води до роздільного збирання сміття чи вимкнення непотрібного освітлення (п. 211).

Висновок

Розглядаючи енцикліку папи Франциска, ми не тільки усвідомлюємо важливість етичної складової у екологічному вихованні, але й стаємо свідками застосування нових інструментів в рамках інтегрального підходу, який всебічно розглядає проблеми екології та пропонує нестандартні шляхи вирішення проблем. Вплив відомих постатей на суспільство через промови та документи (як запропонована енцикліка) і є частиною інтегрального підходу, який у майбутньому повинен поєднати найкращі зусилля політиків, митців, релігійних діячів світового рівня для досягнення нового рівня захисту НПС. Єдиним питанням, яке не розглядається сьогодні, але виникне у майбутньому через інтегральний підхід у екології – які максимальні обмеження прав людини можуть бути запропоновані у масштабі планети, щоб у короткий термін вирішити екологічні проблеми, особливо у часи кризових явищ, які зачіпають інтереси усього людства?

Список використаних джерел

1. Esbjörn-Hargens, Sean, & Zimmerman, Michael E. Integral ecology: Uniting multiple perspectives on the natural world. –New York: Random House/Integral Books, 2009.

2. Харченко М. Формування екологічної моралі в студентському колективі //Педагогіка і психологія. - 1998. - № 2. - С. 139-144.
3. Екологічна етика Гофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2014. – 416с.
4. Кравченко С. М., Костицький М. В. Екологічна етика і психологія людини./ Кравченко С. М.,Костицький М. В. – Львів.: Світ, 1992. – 102 с.
5. Толстоухов А. Екологічна свідомість і влада: проблеми взаємовідносин //Хроніка 2000. - 1998. - № 27-28. - С. 538-556
6. Франциск. Енцикліка *Laudato Si'* (Славен будь) – Режим доступу: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html.

ПРИНЦИП ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ГАЛУЗІ ТРУДОВОГО ПРАВА

Кузнецова Л.В.

(старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (м. Черкаси))

***Анотація** В статті піднято питання щодо розширення кола принципів галузі трудового права. Виокремлено принцип охорони навколишнього природного середовища. Проведено співвідношення принципів екологічного та трудового права.*

***Ключові слова.** Право, реформа, принцип права, екологічне право, трудове право, гармонізація та уніфікація права, глобалізаційні процеси.*

***Аннотация.** В статье поднят вопрос о расширении круга принципов в области трудового права. Выделен принцип охраны окружающей природной среды. Проведено соотношение принципов экологического и трудового права.*

***Ключевые слова.** Право, реформа, принцип права, экологическое право, трудовое право, гармонизация и унификация права, глобализационные процессы.*

Kuznetsova L. The principle of environmental protection as an element of skladyvyyu principles of labor law.

The article raised the question of expansion of the principles of labor law. ; Principles of environmental protection. A correlation of principles of environmental and labor law.

The process of reforming labor law leaves open the question of the list of principles of labor law and on their content. Just as the modern labor legislation in many areas are unfinished and incomplete, and economic principles of regulation of labor relations created new, not yet found its full control.

With legal principles are laws and property rights as social and independent events, improving the system and structure of the law and is legal regulation. Legal principles are important for the legislative and enforcement activity. Yes, they serve as a legal reference to those, which are formulated industry standards, introduced amendments to the existing regulations. They also help to better understand the value of certain standards and defining trends of legislation.

Direct communication with the environment, including the inhalation of air, meet the aesthetic needs and the like, is regarded by scientists as a natural right, even when it is not clearly defined in the law. Keeping the environment in good condition ensures realization by citizens of their right to a safe environment. One can argue about the right of citizens to natural living conditions and raise the issue of safe working conditions.

State law establishes the basic principles of environmental policy in the field of environmental protection, which creates prerequisites for the formation of environmentally sound conditions of employment rights.

***Keywords.** The right reform, the principle of law, environmental law, labor law, harmonization and unification of law globalization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Основою формування будь-якої галузі права як відомо є його принципи, тобто ті керівні начала, які і започатковують саму галузі права. Адже кожна галузь права має певні основні ідеї та тенденції, які характеризують цю

галузь. Вони розкривають та конкретизують саму сутність та соціальне призначення галузі права. Не винятком є і галузь трудового права, що зараз переживає переломний час, пов'язаний з її реформуванням, поштовхом до якого став проект Трудового кодексу України, який має невдовзі бути прийнятим.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Питанням дослідження принципів права в свій час займалися: В.Костицький, А.Колодій, О.Лаврів, Р.Лівшиць, П.Пилипенко, В.Прокопенко, С.Сливка.

Постановка завдання:

- дослідити місце принципів трудового права в системі принципів права;
- виокремити принцип охорони навколишнього природного середовища серед принципів трудового права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес реформування галузі трудового права залишає відкритим питання про перелік принципів трудового права та про їхній зміст. Так, як сучасне законодавство про працю в багатьох питаннях є незавершеним та неповним, а економічні засади регулювання праці породили нові відносини, що не знайшли ще свого повного регулювання.

На думку О.Лаврів саме принципи є тим узагальнюючим відображенням змісту всієї галузі права, що забезпечує процес його становлення і реалізації, охорони та вказує на тенденцію розвитку галузі в майбутньому [4, с.134].

Сучасний розвиток досліджень питань принципів права свідчить про визнання існування принципів права як певних соціальних цінностей ще до того, як вони втілюються в правові норми. Так, виділяють загальнолюдські принципи права і принципи права юридичного. На думку А.М. Колодія, що дослідив проблему принципів права, в абсолютній більшості випадків кожний принцип права спочатку існує як загальносоціальний, а потім, за використання його юридичною практикою й осмислення юридичною наукою, як принцип правосвідомості, перетворюється у результаті процесу правоутворення на принцип права [1, с.23].

За допомогою правових принципів виявляються закономірності та властивості права як соціального та самостійного явища, удосконалюється система та структура права, а також саме правове регулювання. Правові принципи важливі для нормотворчої і правозастосовчої діяльності. Так, як вони слугують тим правовим орієнтиром, з якого формулюються галузеві норми, вносяться зміни і доповнення до чинних нормативних актів. Вони також допомагають глибше зрозуміти значення певних норм і визначають тенденції розвитку законодавства.

Професор Р. З. Лівшиць в свій час виділяв два різновиди принципів права - принципи-норми та принципи, які виводяться з норм. На його думку, одні правові принципи прямо закріплюються в нормах. Після подібного закріплення вони стають принципами-нормами. Інші принципи прямо не закріплюються в конкретних нормах. Формулювання правового принципу не переходить у формулювання конкретної норми. Але ж воно переходить у численну кількість норм, ніби розчиняється у них. У цих випадках ми маємо, як зазначав дослідник, справу з принципами, які виводяться з норм [5, с.87].

Існування норм-принципів і правових принципів визнає і підтримує також професор П. Д. Пилипенко, який вважає, що принципи права, як об'єктивні засади самого права, містяться у надрах загально соціального права, а тому вони існують незалежно від того, чи є юридичне право, чи його немає на певному історичному етапі розвитку суспільства [6, с.94]. Вчений зазначає, що юридичне право як системи норм, установлених державою, може передбачати наявність спеціальних норм - принципів, які є результатом правотворчої діяльності, і які можна назвати правовими принципами. Тому, якщо принципи права є первинними відносно права юридичного і визначають його сутність, то правові принципи визначаються у самому юридичному праві, а тому є вторинними, тобто похідними.

Принципи права юридично відображені в нормативно-правових актах у вигляді окремих положень – норм-принципів, норм-декларацій, норм-концепцій, або існують у прихованому вигляді в інших правових нормах та у їх сукупності, що становлять собою керівні ідеї або положення, на яких базується право в цілому.

Теоретики трудового права зазначають, що принципи права можуть бути закріплені в правовій нормі як безпосередньо, тобто коли формулювання норми закріплює певний правовий принцип та побічно. Побічні принципи не закріплені прямо в правових нормах, проте виведені з них та містяться в чинному законодавстві.

Конституція України [2] надає громадянам для задоволення їхніх потреб право користуватися природними ресурсами, що є об'єктами права державної та комунальної власності, при цьому не погіршуючи екологічної ситуації та природних якостей цих ресурсів. Саме в Конституції України, як справедливо зазначає професор В. Костицький закладено певну модель взаємовідносин держави і суспільства, за якою держава обслуговує громадянське суспільство, зокрема у сфері охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, яка є важливою складовою національної безпеки, і роль цього чинника закономірно зростатиме [3].

Основний закон України проголошує, що обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території держави, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду українського народу.

Діюче законодавство України гарантує громадянам право загального користування природними ресурсами для задоволення життєво необхідних потреб безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами та надання відповідних дозволів.

У порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством, - на пільгових умовах.

Під час взаємодії людини з природним середовищем відбувається вилучення з нього всього необхідного для життєдіяльності людини, яка вживає, використовує, перероблює природні об'єкти відповідно до своїх потреб. Усе це називають природокористуванням. Яке розвивалося шляхом формування та вдосконалення права користування окремими видами природних об'єктів, як то: права землекористування, права водокористування, права лісокористування, права користування надрами, права користування тваринними світом. Незважаючи на певну специфіку, ці види права природокористування мають спільні ознаки. До того ж усі природні об'єкти тісно пов'язані між собою в навколишньому природному середовищі і, як правило, не можуть існувати відокремлено, що дозволяє всі правові норми, які закріплюють загальні права користування різними видами природних об'єктів, об'єднати в правовий інститут та сформулювати як один із принципів трудового права [9, с.91].

Безпосереднє спілкування людини з навколишнім природним середовищем, зокрема, вдихання атмосферного повітря, задоволення естетичних і подібних їм потреб, розглядається науковцями як природне право, навіть коли воно не чітко визначено в законодавстві [3]. Підтримання навколишнього природного середовища в нормальному стані забезпечує реалізацію громадянами їхнього права на безпечне довкілля. При цьому можна стверджувати про право громадянина на природні умови життя і ставити питання про безпечні умови праці.

Загальнодоступне право користування природним об'єктом ніким не надається і не припиняється, але воно підлягає захисту. Так, як економічні перетворення в державі обумовлюють необхідність розширення змісту права природокористування. Зокрема, дозволяється використання природних об'єктів на умовах оренди, упроваджено диференційований збір за користування природними об'єктами і забруднення природного середовища у процесі здійснення права природокористування; більшість правомочностей природокористувачів наближені до правомочностей власників природних об'єктів.

Об'єкти права природокористування є індивідуально визначені та закріплені на праві користування за конкретними суб'єктами. Суб'єктами права природокористування є юридичні або фізичні особи, які у визначеному законом порядку набули право користування конкретними природними об'єктами для відповідних цілей і мають у зв'язку з цим певні права та обов'язки.

Охорона природи і раціональне використання природних багатств є важливим державним завданням. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [7] декларує й передбачає систему управління в галузі природокористування. Він закріплює право громадян України на безпечне для життя навколишнє середовище. Це невід'ємне право реалізовується шляхом участі громадян в обговоренні проектів законодавчих актів та інших рішень у галузі охорони навколишнього середовища; участі в розробці та здійсненні заходів щодо охорони природного середовища, раціонального використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні організації; отримання повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища.

Отже, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначив коло суспільних відносин, які підпадають під його регулювання, а саме: збереження навколишнього природного середовища, попередження та усунення шкідливого впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище і здоров'я людини, а також оздоровлення та покращення стану навколишнього природного середовища тощо.

Висновки. Таким чином, держава законодавчо закріплює основні засади екологічної політики в сфері охорони навколишнього природного середовища, що створює передумови для формування умов екологічно безпечної трудової діяльності людини.

Список використаних джерел

1. Колодій А.М. Принципи права України /А.М.Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. –211с.
2. Конституція України [Електронний ресурс]: закон України, від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Костицький В.В. Принципи екологічного права як методологічні засади кодифікації екологічного законодавства /В.В.Костицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/ekpr.pdf>
4. Лаврів О. Я. Система принципів трудового права України /О.Я.Лаврів: дис.канд. юрид. наук: 12.00.05. - Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. - К., 2006. – 211с.
5. Лившиц Р.З. Теория права /Р.З.Лившиц: учебник. – М.: БЕК, 1994. – 234с.
6. Пилипенко П.Д. Проблеми теорії трудового права / П.Д.Пилипенко: монографія. – Львів: Видав. Центр Львів. – нац. ун-ту ім. Івана Франка, 1999. – 207с.
7. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]: закон України, від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
8. Прокопенко В.І. Трудове право України /В.І.Прокопенко: підручник. – Х.: Фірма «Консум», 1998. – 480с.
9. Сливка М.М. Історико-правовий аспект формування і розвитку охорони навколишнього природного середовища в Україні / Адміністративне право і процес. – 2014. - № 4(10). – С.89-95.
10. Старчук О. Класифікація принципів трудового права України /О.Старчук // Юридична Україна. – 2011. - № 8. – С. 82-86.

КОДИФІКАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА ТЛІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Лапечук П.І.

*(провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва ім.
акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, канд. с/г наук)*

Попович Т.Г.

*(науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г.
Бурчака НАПрН України)*

Анотація. У статті аналізується необхідність кодифікування законодавства у сфері охорони довкілля, зокрема детально висвітлюються питання повноважень органів влади та місцевого самоврядування в умовах децентралізаційних процесів, що відбуваються у нашій державі.

Ключові слова: кодифікація, охорона довкілля, Екологічний кодекс України, владні повноваження, децентралізація влади.

Ідея кодифікації, уніфікації чи узагальнення екологічного законодавства не нова. Час від часу це питання піднімають як юристи, так і екологи. Останнім часом така проблема вивчається, пропонуються шляхи її вирішення, розробляється система (схема) вдосконалення законодавства про охорону природи. Так, Андрейцев В. І. та Гетьман А. П. вважають за доцільне розробити та прийняти на законодавчому рівні Екологічний кодекс України [1, 2], О. Чала пропонує створення єдиного екологічного міжнародно-правового акта Екологічна Конституція Землі [3], В. В. Костицький йде далі та пропонує не лише ідею створення Екологічного кодексу, але й запропонував його структуру та наповнив її змістовними нормативно-правовими засадами [4, 5]. Численними є також наукові заходи, на яких обговорюються перспективи існування та розбудови як екологічного права в цілому, так і окремих галузей природоресурсового права в сучасних умовах [6, 7].

На нашу думку, сьогодні надзвичайно актуальним є питання визначення кола об'єктів правового регулювання майбутнього Екологічного кодексу України, який може стати своєрідною «Екологічною Конституцією в Україні», норми якої враховуватимуть при розробці нормативно-правових актів, що регулюють життєдіяльність людини і розвиток суспільства. В умовах децентралізації необхідно чітко розмежувати повноваження органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі екологічного управління, а також закріпити на законодавчому рівні заходи із забезпечення юридичної відповідальності посадових осіб за правопорушення в галузі охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки з метою реалізації положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Інший важливий напрям удосконалення екологічного законодавства України на основі угод, укладених та ратифікованих останнім часом, тобто гармонізація його із законодавством економічно розвинених держав, які впродовж останніх десятиліть накопичили значний досвід формування екологічного законодавства та механізму його реалізації на практиці. У першу чергу це має стосуватися держав – членів Європейського Союзу, членом якого в перспективі може стати й Україна.

Сьогодні в Україні розпочато процес децентралізації влади, що означає вдосконалення територіальної організації влади в Україні насамперед у питаннях, пов'язаних з фінансуванням органів місцевого самоврядування та розширенням їх повноважень у сфері управління різними ресурсами та здійснення контролю за їх використанням та дотриманням екологічного законодавства. Загальновідомо, що недостатній вплив господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу на темпи соціально-економічного піднесення України та окремих регіонів зумовлений відсутністю реальних прав в органів місцевого самоврядування щодо володіння, користування та розпоряджання природними ресурсами і недосконалістю міжбюджетних відносин при перерозподілі природно-ресурсних та екологічних платежів. Ці обставини вимагають реформування системи управління природними ресурсами в напрямі її децентралізації.

Вона має передбачати розширення спектра форм встановлення партнерських відносин між державою (територіальною громадою) як власником природних ресурсів та суб'єктами підприємницької діяльності. Законодавство України дає змогу реалізовувати партнерські відносини між публічним та приватним секторами. Наприклад, на основі Закону України «Про державно-приватне партнерство» № 2404-VI від 01.07.2010 року. Крім того, нами у наукових публікаціях неодноразово піднімалося питання про фінансове забезпечення охорони та відтворення природних ресурсів України [8, 9, 10]. Одним із способів є повернення до екологічних фондів як окремих фінансових інституцій, а не окремих «записів» у загальному бюджеті України. Є необхідність реінвестування у розширене відтворення природно-ресурсного потенціалу фінансових ресурсів, отриманих в результаті надходження коштів від суб'єктів підприємницької діяльності за використання ними природних активів, продажу облігацій місцевої позики та іпотечного кредитування під заставу окремих природних ресурсів. Децентралізація управління природними ресурсами повинна супроводжуватися зміною співвідношень у перерозподілі зборів за спеціальне використання природних ресурсів та екологічних податків за забруднення навколишнього природного середовища в сторону збільшення частки відрахувань в бюджеті органів місцевого самоврядування. Виходом із ситуації, що складалася роками, може стати сприяння створенню фінансової основи територіального розвитку шляхом удосконалення законодавства про використання окремих природних ресурсів як застави для залучення додаткових фінансових ресурсів.

Реформування системи управління природними ресурсами в сторону її децентралізації має відповідати моделям охорони довкілля та управління природокористуванням, що існують в європейських країнах. Це необхідно для прискорення імплементації законодавства (основоположних директив) ЄС у законодавство України. Наприклад, має бути розширеною участь громад в управлінні лісовими ресурсами. На сільських депресивних територіях, особливо у лісистих районах, необхідно забезпечити раціональніше використання відходів лісосічного виробництва та неліквідної деревини. Прийнятий недавно законопроект про мораторій на вивезення необробленої сировини (лісових ресурсів) має сприяти вирішенню цього питання (Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» (щодо мораторію на експорт лісо- та пиломатеріалів у необробленому вигляді) № 1362 від 10.12.2014 року станом на 25.06.2015 року прийнятий в цілому, але не підписаний Президентом України). При децентралізації управління водогосподарським комплексом повинен бути застосований принцип посилення бюджетно-фінансового забезпечення басейнових водогосподарських управлінь за рахунок їх адміністративного об'єднання та укрупнення. Окремим питанням є налагодження партнерських відносин місцевих громад з суб'єктами підприємницької діяльності щодо використання водних та водогосподарських об'єктів, удосконалення системи стягнення орендної плати за користування водними об'єктами місцевого значення в бік урівноваження нормативів плати. Так само в європейській практиці не обмежуються повноваження у сфері земельних ресурсів органів місцевого самоврядування лише межами населених пунктів. Така ситуація не виправдано ускладнює розвиток населених пунктів, зменшує матеріальну основу місцевого самоврядування. До того ж, це не узгоджується з одним із основних принципів демократичного суспільства, який визнаний у світі – принципом повсюдності місцевого самоврядування.

Звичайно існують окремі сфери охорони довкілля та використання природних ресурсів, управління якими не можна децентралізувати, оскільки вони пов'язані з загальнонаціональними поняттями забезпечення екологічної безпеки в Україні. Так, процес децентралізації не повинен стосуватися окремих аспектів сфери поводження з небезпечними відходами. Це пов'язано, в першу чергу, з дефіцитом кваліфікованих кадрів та необхідністю забезпечення комплексного підходу до вирішення питання поводження з

відходами, особливо токсичними. Така сама ситуація і з питанням ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Вважаємо, що при розробці Екологічного кодексу України доцільно застосовувати такі засади управління в екологічній сфері, передбачені у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [11]:

1) скорочення повноважень представників центральної виконавчої влади на місцях шляхом передачі певних преференцій від різного рівня державних адміністрацій органам місцевого самоврядування, засновуючись на ст. 5 Конституції України (носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування). Такого ефекту можна досягнути шляхом виконання вимог з реформування системи органів державної влади (скорочення інституцій та обмеження контролюючих органів);

2) застосування принципу самоврядності щодо природних об'єктів права власності Українського народу (земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони)

3) розширення фінансових та майнових аспектів самоврядування, про що вже йдеться у ст. 142 Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 року;

4) надання базовому рівню (територіальній громаді) повноважень місцевого економічного розвитку на основі використання природних ресурсів (залучення інвестицій, розвиток підприємництва); розвитку мереж загального та спеціального водопостачання і водовідведення; вирішення питань відведення земельних ділянок, благоустрою території, вивезення та утилізація відходів; санітарно-епідеміологічного захисту;

5) на обласному рівні необхідно забезпечити регіональний розвиток раціонального використання природних ресурсів; охорони навколишнього природного середовища; розвитку рекреаційних ресурсів з допомогою заохочення до культури, спорту, туризму;

6) на національному рівні забезпечуються права загального користування природними ресурсами та управління потенційно небезпечними об'єктами (галузями);

7) відновити у складі бюджетів первинного рівня (громад) окремий блок фінансування на кшталт екологічних фондів, спрямованих на стабілізацію, відновлення природних ресурсів чи забезпечення екологічної безпеки населення тієї громади, на території якої здійснюється використання природних ресурсів, яка зазнала екологічної катастрофи чи просто забруднюється внаслідок здійснення господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрейцев В. І. Сучасні проблеми кодифікації екологічного законодавства [Текст] / В. І. Андрейцев // Право України. – 2012. – № 7-8. – С. 33-38.
2. Гетьман А. Проблеми реформування екологічного законодавства: до питання про створення Екологічного кодексу України [Текст] / А. Гетьман // Вісник Академії правових наук України. – 2006 – № 3 (46). – С. 172-181.
3. Чала О. Теоретичні аспекти проблем розвитку екологічного законодавства та шляхи їхнього вирішення [Текст] / О. Чала // Юридична Україна. – 2012. – № 9. – С. 58-60.
4. Костицький В. В. Екологічне право України: деякі проблеми теорії та кодифікації [Текст] / В. В. Костицький // Право України. – 1998. – № 1. – С. 67-72.
5. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) [Текст] / В. В. Костицький. – К., ІЗП і ПЕ, 2003. – 772 с.
6. Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України: Збірник тез наукових доповідей учасників «круглого столу» 9 листопада 2012 року / За заг ред. А. П. Гетьмана. – Х., 2012. – 203 с.
7. Круглий стіл «Сучасні проблеми систематизації екологічного, земельного та аграрного законодавства України» 18 березня 2011 року, м. Київ [Текст] // Вісник Академії правових наук України. – 2011 – № 2 (65). – С. 252-265.
8. Попович Т. Г. Роль Національного екологічного фонду в інноваційній діяльності [Текст] / Т. Г. Попович // Економіко-правове регулювання земельних відносин: світовий досвід та перспективи України; Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки у ХХІ столітті; Інноваційна діяльність у галузях

природокористування: Збірник тез за матеріалами круглих столів. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2007. – С. 107-109.

9. Лапечук П. І. Законодавче забезпечення збереження, використання, відновлення та охорони водних ресурсів України у розрізі загальнодержавних спеціалізованих цільових програм [Електронний ресурс] / П. І. Лапечук, Т. Г. Попович // Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: Збірник наукових праць Круглого столу (19 жовтня 2012 р.) / за ред. Г. І. Балюк, М. В. Краснової, А. М. Мірошніченка, В. В. Носіка. – 2012. – С. 93-102. – Режим доступу: <http://law.univ.kiev.ua/science.html>.

10. Лапечук П. І. Правовий статус екологічних фондів [Текст] / П. І. Лапечук, В. О. Бесарабчик // Непідприємницькі організації у механізмі реалізації права громадян на об'єднання (асоціації): Збірник наукових праць (за результатами роботи «круглого столу») / За заг. ред. М. К. Галянтича. – К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. – С. 49-55.

11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» № 333-р від 01.04.2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

УДК 349.6

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мілімко Л.В.

(кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права та процесу Національного університету державної податкової служби України)

Анотація. У статті висвітлені положення чинних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, погляди правників, на основі аналізу яких визначені особливості структурних елементів механізму правового регулювання формування та функціонування національної екологічної мережі в Україні. Акцентована увага на тому, що у механізмі правового регулювання формування і функціонування національної екологічної мережі, у процесі реалізації концепції сталого розвитку, першочергове місце повинні займати технічні норми, правила, вимоги на основі яких будуються норми права.

Ключові слова: національна екологічна мережа, природно-заповідний фонд, механізм правового регулювання, сталий розвиток.

Milimko L.V. Legal control mechanism of formation and national environmental network in implementation of sustainable development concept.

The article highlights the provisions of the existing legislative and regulatory legal acts, legal opinions, based on an analysis which opredeleni particular structural elements of the mechanism of legal regulation of formation and functioning of the national ecological network in Ukraine. Aktsentovano attention to the fact that the mechanism of legal regulation of formation and functioning of the national ekologeskoy priority network should take place technical rules, regulations, requirements on the basis of which the rule of law are based.

Keywords: national ecological network Nature Reserve Fund, the mechanism of legal regulation, sustainable development.

Постановка проблеми. Нині для України надзвичайно актуальною є проблема збереження єдиної збалансованої екосистеми. Це пов'язано з тим, що останнім часом збільшилася кількість загроз для навколишнього природного середовища. Джерелами таких загроз є – бойові дії, що відбуваються у східних регіонах України і які призводять до руйнації ґрунтового покриву, забруднення водних об'єктів, в тому числі – джерел питної води, завалення та затоплення шахт; надмірна несанкціонована суцільна вирубка лісів, а також нещадне вирубування лісових насаджень населенням для опалення житла через високі ціни на паливо; неналежне виконання функцій органами управління та руйнація управлінських зв'язків, недостатнє фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів державного бюджету та інші.

З іншого боку, як учасник міжнародних відносин, Україна взяла на себе відповідні зобов'язання в рамках реалізації програми сталого розвитку і прийняла нормативно-правові акти для їх виконання. Нині настав той час коли є нагальна потреба гармонізувати екологічні, економічні, соціальні відносини в межах функціонування єдиної екосистеми.

Одним із дієвих засобів функціонування екосистеми на належному рівні в механізмі сталого розвитку є формування та удосконалення механізму функціонування екомережі України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу механізму правового регулювання становлять праці С.С. Алексєєва, О.Ф. Скакун, а проблематиці формування, функціонування і розвитку екомережі присвячені праці багатьох вчених-правників, серед яких праці: Н. Р. Малишевої, В. В. Никифорова, В. І. Олещенка, Є. О. Платонові, О. Г. Топчієва та інших вчених. Однак, не дивлячись на позитивні результати їх наукових досліджень, вказана вище проблематика потребує подальшої розробки.

Мета статті полягає у встановленні особливостей структурних елементів механізму правового регулювання відносин формування і функціонування національної екологічної мережі в процесі реалізації Концепції сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу.

Перехід на сталий розвиток продиктований актуальними потребами сьогодення і світове співтовариство з кожним роком виявляє все більше занепокоєння з питань охорони довкілля. Всесвітня стратегія охорони природи, прийнята в 1980 році, вперше у міжнародному документі містила згадку про сталий розвиток. Друга редакція ВСОП отримала назву «Турбота про планету Земля — Стратегія сталого життя» і була опублікована в жовтні 1991 року. В основу діяльності Міжнародної комісії з довкілля і розвитку і її завершальної доповіді «Наше спільне майбутнє» була покладена нова триєдина концепція сталого (еколого- соціально-економічного) розвитку. Всесвітній саміт ООН зі сталого розвитку (міжурядовий, неурядовий і науковий форум) у 2002 році підтвердив прихильність усієї світової спільноти до ідей сталого розвитку для довгострокового задоволення основних людських потреб при збереженні систем життєзабезпечення планети Земля [1, с. 7–8].

За результатами Конференції Організації Об'єднаних націй з найактуальніших загальнопланетарних питань – довкілля і сталого розвитку, що відбулася в червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, Кабінетом Міністрів України 26 квітня 2003 р. прийнято постанову № 634, якою затверджена Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003 – 2015 роки [2], що ґрунтується на трьох компонентах сталого розвитку – економічному зростанні, соціальному розвитку та охороні навколишнього природного середовища (нині ця програма втратила чинність у зв'язку із скороченням кількості та укрупненням державних цільових програм). Розпорядженням № 880 Кабінет Міністрів України 17 жовтня 2007 р. схвалив Концепцію національної екологічної політики України на період до 2020 року [3]. Верховна Рада України законом від 21 грудня 2010 р затвердила Стратегію державної екологічної політики України на період до 2020 року [4]. А 25 травня 2011 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджений Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища [5].

Правові передумови формування і функціонування екологічної мережі України вже закладені. Зокрема, основними законодавчими актами, що регулюють відносини у даній сфері є: Закон України «Про природно-заповідний фонд» від 16 червня 1992 р. [6], Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21 вересня 2000 р. [7] та Закон України «Про екологічну мережу» від 24 червня 2004 р. [8], Закон України «Про генеральну схему планування території України» [9].

З метою надання методичної допомоги територіальним органам Мінприроди для забезпечення єдиного підходу до розроблення регіональних та місцевих схем екомережі Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища № 604 від 13 листопада 2009 р. [10] затверджені методичні рекомендації щодо розроблення регіональних та місцевих схем екомережі. З прийняттям вказаного вище наказу був відмінений попередній наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища № 136 від 24 березня 2006 р. «Про затвердження Тимчасових методичних рекомендацій щодо розроблення схем регіональної екомережі» [11], який був більш досконалим так як була більш чітко і конкретно визначена процедура розроблення та затвердження проекту схеми регіональної екомережі.

Нормативними документами, які забезпечують формування екологічної мережі на регіональному та місцевому рівнях, є рішення обласних і місцевих рад, щодо затвердження регіональних програм та схем формування екомережі, заходів з охорони біо- та ландшафтного різноманіття, зокрема рідкісних і зникаючих видів тварин і рослин, що підлягають особливій охороні, створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інші організаційні питання, а також фінансування запланованих заходів по областях.

З формування екомережі найбільш активно і дієво були проведені роботи в період 2006–2010 років. Результати цих робіт презентовані у «Національній доповіді про стан формування національної екологічної мережі України за 2006–2010 роки» [12]. Однак, вже після 2010 року роботи по формуванню екомережі уповільнилися, і навіть відмінені більш прогресивні правові акти.

На даному етапі доцільно активізувати такі роботи, а це потребує вдосконалення механізму правового регулювання, і в першу чергу, механізму реалізації прийнятих вже програм, а також норм чинних правових актів.

За визначенням О.Ф. Скакун, механізм правового регулювання – це узятя в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок («належне» у праві стає «сущим»). При цьому вченою також визначені такі елементи механізму правового регулювання: принципи права, норми права, нетипові правові розпорядження (спеціалізовані норми права), об'єктивовані в нормативно-правових актах; правовідносини, суб'єктивні юридичні права і обов'язки в їх індивідуалізації (конкретизації); акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків; акти застосування норм права [13, с. 498–499]. Безумовно, автором перелічені загальні (єдині для всіх галузей права) елементи механізму правового регулювання. Але у кожній галузі права, виходячи із її особливостей, можуть включатися лише властиві цій галузі елементи механізму правового регулювання.

З цього приводу А.Ю. Якимчук, зокрема, вбачає такі механізми реалізації загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі (як складової в механізмі сталого розвитку – прим. автора): нормативно-правове забезпечення – організаційне забезпечення – фінансове забезпечення – наукове забезпечення [14]. Такий підхід повинен бути врахований при авторському визначенні механізму правового регулювання формування та функціонування національної екологічної мережі.

Основою існування екологічних правовідносин (до яких належать правовідносини з формування та функціонування екологічної мережі) є закономірні явища природи, екологічні зв'язки, норми та вимоги екологічної безпеки. Це база, на основі якої будуються суспільні правовідносини. Тому першим елементом в механізмі правового регулювання відносин формування і функціонування національної екологічної мережі повинні бути технічні норми, правила, вимоги, а потім – принципи права, норми права і т.д. При побудові норми права необхідно не тільки «враховувати» ці вимоги, а «неухильно дотримуватися» їх і «виконувати».

Наступним етапом в механізмі правового регулювання є створення норми права та надання їй відповідної правової форми (нормативно-правового акта у формі закону, постанови, наказу, розпорядження тощо.) При подачі нормативно-правового акта до Мін'юсту на державну реєстрацію подається наукове обґрунтування доцільності його прийняття. А під час проведення державної експертизи нормативно-правового акта Мін'юст перевіряє його на відповідність чинним нормативно-правовим актам. Така процедура передбачена відповідно до пунктів 9,10,11 Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 [15].

Для сфери формування і функціонування національної екологічної мережі (як і загалом для всієї екологічної сфери) доцільно запровадити такий підхід для державної реєстрації нормативно-правового акта: реєстрація технічних норм, умов тощо, на яких базуються норми права, потім формулювання норм права з державною реєстрацією нормативно-правового акта, що базується на цих нормах. Саме від того наскільки нормою права правильно враховані закономірності розвитку і функціонування природи, екологічні зв'язки, вимоги екологічної безпеки, суспільні відносини, що регулюються, наскільки високий рівень загальної і правової культури законодавчого корпусу залежить якість правового регулювання.

На основі технічних норм та зареєстрованих у встановленому порядку норм права виникають правовідносини, суб'єктивні юридичні права і обов'язки в їх індивідуалізації (конкретизації).

При формуванні національної екологічної мережі важливе значення мають акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків і акти застосування норм права, що впливає з того, що саме місцеві ради відіграють вагомую роль у цій сфері.

Саме при реалізації цього елемента механізму правового регулювання важливе значення мають способи правового регулювання – складові елементи впорядкованих суспільних відносин: дозвіл, зобов'язування (веління), заборони.

Дозвіл – це надання особі права на свої власні активні дії (роби, як вважаєш за потрібне). Прикладом здійснення правового регулювання за допомогою цього способу може бути будь-яка правова норма, що надає суб'єкту право на одержання тих чи інших благ. Наприклад, права загального використання природних об'єктів, що входять до національної екологічної мережі. Зобов'язування (веління) – покладання на особу обов'язку активної поведінки (роби тільки так), наприклад, обов'язок берегти природу тощо. Заборона – це покладання на особу обов'язку утримуватися від вчинення дій певного роду (тільки так не роби). Прикладом заборони можуть бути положення норм права про заборону використання земель не за цільовим призначенням. Слід зазначити, що зобов'язання (веління) і заборони превалюють в основному в галузях, що належать до публічного права до якого належать екологічне, земельне, водне, лісове право.

Відповідну роль в механізмі правового регулювання формування та функціонування національної екологічної мережі відіграє наявність спеціально уповноваженого органу, що реалізує державну політику у зазначеній сфері. За процес формування екологічної мережі відповідає ціла низка органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Ключову роль тут відіграють Кабінет Міністрів України, Міністерство екології та природних ресурсів України [16], Державне агентство лісових ресурсів України [17], місцеві органи влади. В ході адміністративної реформи було ліквідовано Державну службу заповідної справи України та територіальні органи Міністерства екології і природних ресурсів України. Такі реорганізаційні зміни потягли низку проблем, зокрема, нині проблемою є наявність органів управління та визначення їх функцій щодо формування та функціонування екомережі. Крім того, актуальним залишається питання злагодженості роботи цих органів з метою координації зусиль та проведення ефективних спільних дій у напрямку розбудови регіональних екомереж та

збереження природи. Місцеві органи влади повинні приділяти більшу увагу формуванню національної екологічної мережі у регіонах.

Фінансування заходів з формування та функціонування національної екологічної мережі є важливою складовою механізму правового регулювання в процесі застосування норм права. Основним джерелом покриття витрат на формування національної екологічної мережі загальнодержавного значення є кошти, передбачені у загальному та спеціальному фондах Державного бюджету України на виконання заходів, що забезпечують охорону навколишнього природного середовища. Економічна криза вплинула на те. Що фінансування екологічних заходів здійснюється за остаточним принципом і є абсолютно недостатнім для проведення подальших робіт для формування та функціонування екомережі України.

Висновки та пропозиції. Виходячи з викладеного вище варто вказати, що формування і функціонування національної екологічної мережі є важливою складовою реалізації концепції сталого розвитку.

Першим елементом в механізмі правового регулювання відносин формування і функціонування національної екологічної мережі повинні бути технічні норми, правила, вимоги. При побудові норми права необхідно не тільки «враховувати» ці вимоги, а «неухильно дотримуватися» їх і «виконувати». На основі цих технічних норм, вимог визначається та будуються принципи права, норми права. При легалізації норми права доцільно запровадити такий підхід для державної реєстрації нормативно-правового акта: реєстрація технічних норм, умов тощо, на яких базуються норми права, потім формулювання норм права з державною реєстрацією нормативно-правового акта, що базується на цих нормах.

Правові передумови формування і функціонування екологічної мережі України вже закладені, але потребують удосконалення.

На основі технічних норм та зареєстрованих у встановленому порядку норм права виникають правовідносини, суб'єктивні юридичні права і обов'язки в їх індивідуалізації (конкретизації). При реалізації цього елемента механізму правового регулювання важливе значення мають способи правового регулювання – складові елементи впорядкованих суспільних відносин: дозвіл, зобов'язування (веління), заборони. Зобов'язання (веління) і заборони превалюють в основному в галузях, що належать до публічного права до якого належать екологічне, земельне, водне, лісове право, нормами яких регулюються відносини формування і функціонування екологічної мережі України.

Особливу роль в механізмі правового регулювання формування та функціонування національної екологічної мережі відіграє наявність системи органів, в тому числі спеціально уповноваженого органу, що реалізує державну політику у зазначеній сфері. Реорганізаційні зміни в системі органів управління потягли низку проблем, які потребують вирішення. Зокрема, відновити спеціально уповноважений орган з формування і функціонування екомережі, а також чітко визначити функції (в тому числі контролюючі) та взаємодію органів управління у цій сфері. Місцеві органи влади повинні приділяти більшу увагу формуванню національної екологічної мережі у регіонах.

Заключним елементом у механізмі формування та функціонування національної екологічної мережі є фінансування відповідних заходів з їх правовим регулюванням, що здійснюється із загального та спеціального фондів Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Отже, основними елементами механізму правового регулювання формування і функціонування національної екологічної мережі є: технічні норми, правила, вимоги – норми права – правовідносини (способами дозволу, зобов'язування (веління), заборони; діяльності юрисдикційних органів, фінансування) – акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків; акти застосування норм права.

Список використаних джерел

1. Зеркалов Д.В. Проблеми екології сталого розвитку: [Електронний ресурс] : Монографія. – К.: Основа, 2013. – 430 с.

2. Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003 – 2015 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. № 634 (втратила чинність). // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – Ст. 847
3. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р. // Офіційний вісник України. – 2007. - № 79. – Ст. 2961.
4. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: закон України від 21.12.2010 р. № 2818. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.
5. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011 – 2015 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 577-р. // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 135.
6. Про природно-заповідний фонд: закон України від 16.06.1992 р. із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.
7. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: закон України від 21 вересня 2000 р. із змінами і доповненнями. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 47. – Ст. 405.
8. Про екологічну мережу України: закон України від 24.06.2004 р. із змінами і доповненнями // Відомості Верховної ради України. – 2004. - № 45. – Ст. 502.
9. Про генеральну схему планування території України: закон України від 24.06.2004 р. // відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 30. – Ст. 204.
10. Про затвердження методичних рекомендацій щодо розроблення регіональних та місцевих схем екомережі: наказ міністерства охорони навколишнього природного середовища № 604 від 13.11.2009 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.menr.gov.ua/.../Nakaz6042009.doc
11. Про затвердження Тимчасових методичних рекомендацій щодо розроблення схем регіональної екомережі: наказ міністерства охорони навколишнього природного середовища № 136 від 24.03.2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.menr.gov.ua/.../Nakaz136old.doc
12. Національна доповідь про стан формування національної екологічної мережі України за 2006–2010 роки : Міністерство екології та природних ресурсів України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/docs/activity-protection/Ekomereja_zberjennya_bioriznomanittya_zemelni_resursi_tvarinniy_ta_roslinnyy_svit/publication/Nac_Dop_Ekomereja2010.pdf
13. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник] / Скакун О. Ф. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
14. Якимчук А.Ю. Екологічна мережа України: аналіз показників формування та аспекти управління // Електронне фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток. - № 12, 2013 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=665>
15. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 р. № 731 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>
16. Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF>

ПОНЯТТЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ В СВІТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Наливайко Л.Р.,

*(доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ)*

Романов М.Ю.,

*(курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, член Асоціації
українських правників)*

Анотація. В статті здійснено спробу комплексного підходу до дослідження категорії транспарентності як конституційного принципу та перспективи імплементації відповідного принципу до національного законодавства України.

Ключові слова: транспарентність, прозорість, відкритість, гласність.

Анотація. В статті предпринята попытка комплексного підходу к исследованию категории транспарентности как конституционного принципа и перспективы имплементации соответствующего принципа в национальное законодательство Украины.

Ключевые слова: транспарентность, прозрачность, открытость, гласность.

In article attempt of an integrated approach to the study of transparency as a constitutional principle and perspectives of the implementation of the relevant national legislation of Ukraine.

Key words: transparency, openness, publicity, accountability.

Актуальність теми статті. Державно-правові реформи спрямовані на адаптацію сучасної України для входження у європейське співтовариство ставлять перед національною наукою ряд важливих завдань. Принцип транспарентності є однією із невід'ємних складових існування правової державності, утвердження конституціоналізму та функціонування верховенства права на європейському просторі.

З огляду на вищезазначене, перед українською вітчизняною юридичною наукою постало питання про необхідність створення наукового підґрунтя для подальшої імплементації у національне законодавство категорії «транспарентність».

Стан розробленості заявленої тематики. Відповідна категорія неодноразово ставала предметом наукових розвідок, як вітчизняних, так і зарубіжних правників, серед яких: Д. Гунін, О. Кошова, О. Кудіна, П. Манченко, Л. Наливайко, М. Пашковська, Г. Пізіна, С. Романюк, Д. Співак, О. Чепік-Трегубенко, В. Ярошенко, та ін.

Зв'язок статті з науковими програмами, планами, темами. Стаття виконана в рамках теми науково-дослідної роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування» (номер державної реєстрації (0112U003550).

Метою статті є спроба тлумачення підходів до розуміння категорії транспарентності як конституційного принципу в контексті перспективної імплементації його у національне законодавство. Поставлена мета, зумовила необхідність розв'язання ряду дослідницьких завдань, серед яких, зокрема: аналіз підходів до розуміння категорії транспарентності, узагальнення наукової тенденції до тлумачення відповідного поняття, спроба презентувати власний погляд щодо розуміння поняття транспарентності та його складових.

Виклад основного матеріалу. Термін «транспарентність», що є широко вживаним і бере свій початок з давніх-давен, має витoki в різних мовах, так, зокрема, з англійської «transparency» – прозорий [1], але загальноприйнятим вважається єдине походження відповідного поняття з латини, де «transparere» дослівно перекладається, як щось прозоре та зрозуміле [2].

Сьогодні відповідна категорія різними вченими трактується по-різному і на жаль, відсутній єдиний погляд на вказану проблематику, так на думку О.В. Кошової, в більшості документів Організації з безпеки і співробітництва в Європі термін «транспарентність» використовується безпосередньо, а в матеріалах, пов'язаних із діяльністю Європейського суду з прав людини, частіше використовується «відкритість» і «публічність» [3]. А, отже, виходячи із наведеної думки, ми можемо припустити, що термін «транспарентність» змістовно поєднує в собі вказані дві складові.

Поряд з цим, позитивною є думка про те, що принцип транспарентності, як складна теоретико-правова категорія, глибоко поринає у історію і має певні витoki, що поряд з цим мали і свої власні умови та причини, з огляду на сучасні євроінтеграційні процеси в Україні даний факт є позитивним, якщо дивитись на транспарентність крізь призму перспективи дослідження та можливої імплементації до національного законодавства з метою утвердження принципів правової держави.

Разом із вище наведеним належить зауважити на думці Д.П. Співака про те, що в світі нараховується близько 20 країн, в яких принцип транспарентності державного управління для широкого громадського контролю закріплено на рівні правової норми

спеціальним законодавством [4], що говорить про вагомість відповідного принципу та нагальну необхідність його впровадження у національне законодавство.

В російській науці, поняття транспарентності досліджується, як політичне або соціальне явище, зокрема «транспарентність політичного процесу» - є відкритістю його легальних сфер для суспільства, доступністю для громадян інформації про його цілі та шляхи їх реалізації [5].

Виходячи із такого розуміння транспарентності політичного процесу, та керуючись думкою про те, що транспарентність є базовим функціональним принципом будь-якого політичного явища його можна інтерпретувати на державно-владні, соціальні та інші відносини у суспільстві. І, виходячи із такого погляду, «транспарентність» як правова категорія – є поняттям базовим (засадничим).

Окрім того юриспруденція міжнародного рівня, як вище було зазначено, розглядає також транспарентність як соціальне явище. Стан інформованості (наявність повних, достатніх та достовірних знань) про ту чи іншу діяльність (її об'єктах чи результатах), котре дозволяло б будь-якому зацікавленому суб'єкту мати повне уявлення про неї [6].

Про такий характер відповідного терміну говорять й інші науковці, так Е. Афонін та О. Суший сходяться на думці, що «транспарентність» - це засадна властивість політичної влади, яка забезпечує розвиток демократії, громадянського суспільства шляхом відкритості дій різних гілок влади, процедури прийняття рішень та активізації громадського контролю над діяльністю органів державної влади та управління, а такі поняття, як «прозорість», «відкритість», «гласність» є певними атрибутивними ознаками (характеристиками) транспарентності [7].

Належить також цілком погодитись із думкою М. Пашковської про те, що транспарентність є засадничим поняттям, яке у собі в тісному взаємозв'язку поєднує декілька категорій, що визначають форми та способи функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування у демократичній державі [8].

Така позиція, зокрема співпадає і з поглядами С. Романюка, оскільки в сучасному людиноцентриському вимірі, та з огляду на об'єктивні обставини, транспарентність поєднує у собі такі поняття, як «прозорість», «відкритість», «гласність», «публічність», «підзвітність» та інші [9].

Проте не зважаючи на плюралізм розуміння транспарентності в аспекті засадничого поняття, існує також і протилежна думка, про відмежування всіх зазначених характеристик транспарентності, одне від одного.

Зокрема на думку В. Ярошенка відкритість на відміну від прозорості є функціональною характеристикою державної влади та виявляє ступінь безпосередньої участі громадян ,активність суспільного контролю громадян над діяльністю органів державного управління та ін. Відкритість влади означає її готовність та вміння поділитися цією владою з народом через залучення їх до процесу прийняття управлінських рішень, здійснення влади. Транспарентність (прозорість) – це обізнаність діями влади, а відкритість – це реальна можливість вплинути на її зміст [10].

Хоча з точки зору принципів верховенства права, конституціоналізму та в світлі ст. 5 Основного Закону, про те, що єдиним джерелом влади в Україні є народ розглядати відкритість влади, як готовність та вміння поділитися цією владою з народом через залучення їх до процесу прийняття управлінських рішень є апіорі неможливим.

Висновок. Отже, на підставі проаналізованих даних належить аргументувати позицію щодо поняття транспарентності як складної теоретико-правової категорії, що змістовно поєднує в собі такі поняття, як «прозорість», «відкритість», «гласність», «публічність», «підзвітність», «доступ до публічної інформації» та «участь в управлінні державними справами».

Також належить погодитись з тим, що прозорість – це обізнаність діям влади, а відкритість – це реальна можливість впливу, але із цього виходить, що керуючись напрацюваннями вчених, які уніфікують ці складові в категорію транспарентності ми,

таким чином, не просто спростимо понятійно-категоріальний апарат в сфері взаємодії громадськості та державної влади, а й відкриємо нове поле для наукової дискусії, що може сприяти розвитку демократичної та соціальної держави в Україні.

Виходячи із такого розуміння категорії транспарентності, належить зауважити, що всі її органічні складові, є не можливими одна без одної, одні є причиною інших, а інші є наслідком попередніх.

Тобто, якщо прозорість – це рівень обізнаності діям влади, а відкритість – це функціональна характеристика влади до демонстрації своєї діяльності, то ми можемо сказати, що обізнаності в діях влади не наступить, допоки влада не буде діяти відкрито.

Якщо гласність – це характеристика влади, що робить її доступною до громадського обговорення, публічність – це здатність влади виконувати свої функції перед «публікою» (тобто особами, що її обрали), а підзвітність в свою чергу є обмежувальною характеристикою влади, що відображає громадський контроль за її діяльністю, то акцентуємо увагу на тому, що саме така «публічна» діяльність влади, спричиняє громадське обговорення, а після – контроль (приводить до підзвітності).

Перспектива подальшого дослідження простягається у полі виявлення основних ознак відповідного поняття, та спробі їх тлумачення.

Список використаних джерел

1. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Text] / ed. J.Crowther. — Oxford : Oxford University Press, 1998. — P. 1271
2. Кудіна О. А. Транспарентність влади в Україні: проблеми становлення та чинники забезпечення [Електронний ресурс] / О. А. Кудіна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. - 2013. - Т. 21, вип. 23(4). - С. 33-38
3. Кошова О. В. Транспарентність сучасної судової влади [Електронний ресурс] / О. В. Кошова // Філософські та методологічні проблеми права. - 2015. - № 1-2. - С. 209-216
4. Співак Д. П. Інститут транспарентності у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Д. П. Співак. // Політологічні записки. - 2011. - № 4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_48
5. Политическая наука: Словарь-справочник/Сост. И.И. Санжаревский. М., 2010. С. 544
6. Гунин Д.И. Транспарентность и тайна информации: теоретико-правовой аспект. Автореф.дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2008. С. 12
7. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України [Електронний ресурс]: консп. лекц. До короткотерм. семін. В системі підвищення кваліфікації кадрів /уклад. : Е. А. Афонін, О. В. Суший. — К. : НАДУ, 2010. — 48 с. Режим доступу : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/transparentnist.pdf>
8. Пашковська М. В. Поняття транспарентності в сучасній науці «Державне управління» / М. В. Пашковська // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 34. – С. 135-143.
9. Романюк С. В. Особенности демократизации политического управления в условиях глобализации: дис. ... канд. полит. наук : 23.00.04 / Романюк Сергей Васильевич. – М., 2005. – 181 с.
10. Ярошенко В. М. Транспарентність та відкритість влади як механізми становлення інституту демократичної громадянськості [Електронний ресурс] / В. М. Ярошенко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2012. - Т. 182, Вип. 170. - С. 85-91

Nalyvayko L., M. Romanov The concept of transparency in the light of european values

State legal reforms aimed on adaptation of modern Ukraine for joining the European community put in front of the national science a number of important tasks. The principle of transparency is one of the essential elements of the existence of a legal state, approval of the Constitution and the functioning of the rule of law in the European space. The corresponding category has become the subject of scientific research of Ukrainian and foreign lawyers, including: D. Gunin, A. Koshevaya, A. Kudin, P. Manchenko L. Nalivaiko, N. Paszkowski, G. Pyzina, S. Romanyuk, D. Spivak, A. Cepik-Tregubenko, V. Yaroshenko, as well as many others.

Analyzed the data in the article give reason to argue the position on the notion of transparency as a complex theoretical and legal category, content combines concepts such as "clarity", "openness", "Glasnost", "publicity", "accountability", "Access to Public Information" and "participation in state management".

We must also agree that transparency is the awareness of the authorities' actions, and openness is a real possibility of influence, but from this it appears that following the developments of scientists that unify these components in the category of transparency, we thus do not just simplify the conceptual-categorical apparatus in the sphere of interaction of the public and government authorities, but also open a new field for scientific discussion, which may contribute to the development of a democratic and social state in Ukraine.

Based on this understanding of the category of transparency, it should be noted that all of its components are closely interlinked, some are the cause of others, while others are the result of the previous.

That is, if transparency is the level of awareness of the actions of the government, and openness is a functional feature of the authorities to demonstrate their activities, we can say that awareness of the government's actions will not come as long as the government will not act openly.

If Glasnost is the characteristic of power, which makes it available for public debate, publicity is the ability of the authorities to perform their functions to "public" (that is, persons that chose it) and accountability, in turn, is a limiting characteristic of the power, reflecting public control over its activities, focus attention on the fact that such "public" activity of the authorities, causing a public discussion, and after control (leads to accountability).

The prospect of further research extends into the field to identify the main features of the relevant concepts and try of their interpretation.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ «ЕКОЛОГІЧНОЇ ДЕРЖАВИ»

Павлова О.

(Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого)

Науковий керівник – д.ю.н., професор. А.П. Гетьман

Анотація. У статті досліджено конституційні основи формування та розвитку «екологічної держави» в Україні. Визначено, що правова сутність «екологічної держави» розкривається через конституційну державу. Необхідність визначення держави екологічною, поряд із соціальною, демократичною, соціальною вбачається у актуалізації екологічних глобальних проблем.

Ключові слова: біоцентризм, громадянське суспільство, екологічна держава, екологічна криза, екоцентризм, конституційна держава.

Поняття «екологічна держава» є досить новим для сучасної теорії права, а особливо для доктрини екологічного права. Правова сутність цього поняття може бути пояснена з декількох аспектів, саме етимології, правової обґрунтованості, юридичної природи, соціальної необхідності виокремлення такої дефініції, тому дослідження цього питання є актуальним.

Глобальна екологічна криза ставить під питання ефективність сучасної політичної та правової думки, чи можуть сучасні постулати вивести з кризи світову спільноту, вона змушує брати до уваги питання довкілля в обговореннях політичної філософії. Ідея «екологічної держави» як політичного та правового поняття спрямована на забезпечення справедливості у вирішенні проблем навколишнього природного середовища, аби усі заходи, що спрямовані на його захист були виправдані. Принцип справедливості варто застосовувати і до заходів, що стосуються довкілля, оскільки сучасне покоління стає у нерозривний зв'язок з майбутніми поколіннями, через відповідальність за прийняті рішення.

Метою статті є визначення конституційних засад формування та розвитку «екологічної держави».

Глобальні екологічні проблеми нині стали політизованими, тому їх вирішення потребує правової регламентації на рівні Основного Закону. Прикладом прямого закріплення у конституціях є Конституція Чорногорії, де у ч.2 ст. 1 визначено, що «Чорногорія є громадянською, демократичною, екологічною державою, заснованою на принципах соціальної справедливості та верховенстві права [1]. У той же час у ст. 23 деталізується «екологічність» у наявності прав на безпечне довкілля, інформацію про нього та підтвердження обов'язку держави у забезпеченні цих прав. Конституції інших держав мають виключно деталізацію власної екологічної функції.

Конституція Франції є прикладом затвердження «екологічної держави» шляхом тлумачення норм, оскільки у преамбулі Конституції Франції визначено, що відповідно до ст. 34 Конституції збереження навколишнього середовища визнано одним з основних принципів. Особливістю є те, що інші права та обов'язки щодо захисту довкілля визначені окремим документом, який, відповідно до преамбули Конституції, є її невід'ємною частиною. Цим документом є Хартія навколишнього середовища 2004 року (далі – Хартія), вона містить 10 статей. Відповідно до ст. 2 Хартії кожна людина зобов'язана

брати участь у збереженні і поліпшенні навколишнього середовища [2]. Аналізуючи положення цих документів можливо зробити висновок, що Франція декларує себе, як «екологічну державу».

Конституція Іспанії відносить забезпечення екологічних прав своїх громадян до категорії соціальних, так, відповідно до ст. 45, усі мають право користуватися навколишнім середовищем, сприятливим для розвитку особистості та зобов'язані оберігати його. У той же час на державні органи повинні забезпечувати раціональне використання природних ресурсів з метою захисту та покращення якості життя, захисту і відновлення навколишнього середовища [3].

«Екологічна держава» – це політико-правова характеристика конституційного ладу держави, що визначає направленість на забезпечення екологічних інтересів громадянського суспільства та обов'язку щодо їх дотримання, може бути прямо визначене у нормах Конституції або формуватися шляхом тлумачення норм, які покладають на державу обов'язки забезпечення екологічних прав та інтересів суспільства, захисту довкілля, збереження біорізноманіття та ін.

Доцільність визначення держави екологічною, поряд із соціальною, демократичною та ін. вбачаємо у необхідності актуалізації екологічної глобальної проблеми. Це стосується як кожної держави окремо, так і світової спільноти загалом. Певно, що кожен із постулатів (елементів) держави: верховенство права, демократичність та ін., вимагають постійного підтвердження і доктринально, і практично у формі правових норм та їх дотримання. Так само і «екологічність» держави окрім затвердження у Конституції потребуватиме постійного фактичного підтвердження.

Україна як конституційна держава визначає пріоритети розвитку громадянського суспільства у тому числі шляхом закріплення їх у положеннях Основного Закону. Зрушення цінностей суспільства в сторону «постматеріалістичних» позитивно впливає на збільшення занепокоєності громадян якістю довкілля та підтримку дій щодо його захисту [4, с.54]

Р. Штейнберг використовує поняття «конституційна екологічна держава», особливості німецької юридичної термінології відзначають поняття сучасної держави не просто «staat» (нім.) - як звичайний вжиток поняття держави (як гаранта впевненості й безпеки суспільства), а «Verfassungsstaat» (нім.) - конституційної держави, оскільки зміни у суспільстві невинно впливають на зміст та функції конституції країни, якщо вони повинні отримати правове вираження [5, с.41]. Природа конституційної держави зумовлена зростанням потреб громадянського суспільства. Спочатку – це захист та територіальна цілісність, потім – суверенітет, соціальний пріоритет, демократичність та верховенство права, а зараз такою вимогою суспільства, посеред усіх інших, є «екологічність» держави.

На четвертому засіданні Конституційної Асамблеї 21 червня 2013 р. було розглянуто проект оновленого Основного Закону України, де статтю 1 пропонувалося доповнити поняттям «екологічна держава». Це є інноваційною моделлю суспільного та державного розвитку. Саме положення статті 16 чинної Конституції України, відповідно до якої забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави, та статті 50 Конституції України (конституційне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та гарантії вільного доступу до інформації про стан довкілля) [6, ст. 141] дає підстави стверджувати про можливе декларування України «екологічною державою».

На думку професора Р. Штейнберга, декларування у положеннях Конституції екологічних прав та обов'язків їх забезпечення, найбільше відповідало б сучасним тенденціям розвитку конституційної держави [5, с.41].

У проекті Концепції внесення змін до Конституції України поняття «екологічна держава» застосовується у преамбулі [7].

В. В. Коваленко відзначає, що автори Концепції внесення змін до Конституції України погодилися про необхідність доповнення переліку політико-правових орієнтирів, визначених положеннями «пов'язаними зі зміцненням соборності та єдності України та констатацією Української держави як частини світової й європейської спільноти, з прагненням розвивати екологічну державу, громадянське суспільство» [8]. Беручи до уваги стенограму засідання конституційної асамблеї, Г. К. Крючков не погоджувався з виокремленням до інституційних положень держави "екологічність", В. Л. Федоренко також відзначає необхідність обґрунтування введеного поняття «екологічна держава» [9]. К. Машенков не надав чіткого визначення поняття «екологічна держава». Надаючи пріоритет біоцентризму замість антропоцентризму у визначенні дефініції [10, с. 27]. Проте звертаючись до аспектів екологічної етики, на які посилається науковець, здійснюється неточне трактування цих понять.

У тому значенні, яке використовує К. Машенков, варто надати пріоритет екоцентризму, а не біоцентризму. Згідно з теорією екологічної етики, на відміну від біоцентризму екоцентризм розглядає цінність видів і екосистем, аргументуючи свій вибір тим, що екосистеми, як і дикі види, цінуються з ряду причин: вони незалежні від нас, складні та різноманітні, саморегулюються, мають тривалу історію еволюції [11, с.40].

У цьому зв'язку екоцентризм актуалізує завдання будувати людське благополуччя і процвітання на ідеї цінності навколишнього природного середовища. Тобто важливість екосистем відзначає екоцентризм, а не біоцентризм.

В. В. Костицький відзначає, що у Конституцію України закладено певну модель взаємовідносин держави і суспільства, за якою держава обслуговує громадянське суспільство, зокрема у сфері охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, яка є важливою складовою національної безпеки, і роль цього чинника закономірно зростатиме [12].

П. Стецюк досліджуючи питання формування та реалізації національної доктрини конституційної держави акцентує увагу на понятті «екологічної держави» як додатковій конституційній характеристиці, що сформувалася шляхом еволюції змісту конституційної держави [13, с. 66-67].

Основним завданням «екологічної держави» є здійснення реформи у напрямку забезпечення сприятливого довкілля для життя, екологічної безпеки та рівноваги та інших вимог громадянського суспільства задля сталого розвитку, відповідно до принципів справедливості не залежно від плину часу. Соціально-економічний розвиток суспільства повинен узгоджуватися з продуктивністю планети, що забезпечить раціональне використання природних ресурсів та біорізноманіття.

Україна виокремлює екологічну політику як комплекс заходів і засобів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективність природокористування, охорони природи та нормальної життєдіяльності громадян. Нормативний вимір екологічної політики – це система правил і норм, що утворюють певну методологічну основу, закріплену у нормах Конституції України [14, с.9]

Відповідно до ст. 13 Конституції України визначено, що земля її надра та атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України віднесені до об'єктів права власності українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах визначених цією Конституцією» [6, ст.141]. О. С. Заржицький відзначає, що національний екологічний інтерес є фундаментальною цінністю суспільства, тому підвищення його значення сприятиме поступовому та стабільному розвитку держави. Реалізація національного екологічного інтересу спирається на поєднання інтересів регіону, міста, об'єкта з інтересами держави та виконанням державою конституційних зобов'язань і міжнародних угод [14, с.66].

Національний екологічний інтерес є одним із проявів «екологічної держави», а саме процесу екологізації громадянського суспільства, і відповідно забезпечується державними

інституціями і державною політикою єдності соціально-економічного розвитку та політичної стабільності.

В. І. Андрейцев стверджує, що забезпечення сучасної політики держави є гарантуванням конституційних екологічних прав, зокрема права на безпечне для здоров'я і життя природне довкілля і на відшкодування заподіяної шкоди унаслідок цього порушення (ст. 50 Конституції України), яке кореспондує обов'язок держави в частині забезпечення екологічної безпеки і підтримку екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду українського народу, прийняття і внесення відповідних змін до Основних напрямів державної політики у сфері охорони довкілля, які не були реалізовані у процесі розробки, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки [15, с. 69-70].

«Екологічна держава» містить у собі прагнення до такої політики, що забезпечить справедливість та рівність взаємовідносин між поколіннями. Принципи сталого розвитку акцентують увагу на взаємодії та рівності поколінь, намагаючись тим самим навчити сучасників відповідати за справедливість та доцільність прийнятих рішень щодо захисту довкілля, використання природних ресурсів, перед прийдешніми поколіннями.

Визначення у Конституції України того, що держава є екологічною спонукатиме до виконання обов'язків, покладених на державні органи влади, а громадянське суспільство отримуватиме певний важіль впливу за недотримання таких вимог.

Таким чином, конституційні засади формування «екологічної держави» – це правові, політичні та соціальні підстави, які відображені у положеннях Основного Закону та отримують формальне закріплення у нормах національного законодавства як основоположні принципи. Тому «екологічну державу» можемо визначити як політико-правову характеристику конституційного ладу держави, що визначає направленість на забезпечення екологічних інтересів громадянського суспільства та обов'язку щодо їх дотримання. Вважаємо за доцільне включити до преамбули Конституції України прагнення розвивати і зміцнювати також екологічну державу. А ст. 1 викласти у такій редакції: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова й екологічна держава».

Список використаних джерел

1. Constitution of Montenegro// Official Gazette of Montenegro 01/07 of 25 October 2007. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=187543
2. Constitution de la République française. - Constitution du 4 octobre 1958. - (Version mise à jour en janvier 2015). - Assemblée Nationale. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>
3. Constitución Española. - El Congreso de los Diputados inició la publicación de este portal temático con ocasión del 25 aniversario de la Constitución de 1978. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.congreso.es/consti/>
4. Докторов Б.З., Сафронов В. В., Фирсов Б.М. Уровень осознания экологических проблем: профили общественного мнения/ Б.З. Докторов, В. В. Сафронов, Б.М. Фирсов// СОЦИС. 1992. -№ 12.-С. 51-58.
5. Steinberg R. Der ökologische Verfassungsstaat/ R. Steinberg. - I. Aufl. - Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1998. - 480 p.
6. Конституція України. - від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
7. Проект рішення Конституційної Асамблеї від 21 червня 2013 року №14. - Про проект Концепції внесення змін до Конституції України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2013/6/20/93050.htm>
8. Коваленко В. В. Конституція України та перспективи її модернізації // Конституційна асамблея. - 23 липня 2013. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/news/id/konstitucija-ukrajini-ta-perspektivi-jiji-modernizaciji-765/>
9. Стенограма четвертого засідання Конституційної Асамблеї // Конституанта. - 21 червня 2013 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://constituanta.blogspot.com/2014/02/2013_5765.html
10. Машенков К. Концепт "екологічна держава" в контексті сучасного державотворення/ К. Машенков // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. управ. при Президентіві України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. управ. - Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. - Вип. 2(21). - С. 21-29.

11. Основы экологической этики: учеб. пособие / Т. В. Мишаткина [и др.]; под общ. ред. Т. В. Мишагиной, С. П. Кундаса. - Минск : МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2008. - 292 с.
12. Костицький В. В. Принципи екологічного права як методологічні засади кодифікації екологічного законодавства. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/ekpr.pdf>
13. Стецюк П. Роль Конституційного Суду України у процесі формування та реалізації національної доктрини конституційної держави/ П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України - 2011г.,N 4/5. - С. 64-73.
14. Заржицький, О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): моногр. / О.С. Заржицький. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 200 с.
15. Андрейцев В.І. Тектолого-правові аспекти забезпечення сучасної екологічної політики держави / В.І. Андрейцев // Право України. – 2011. – №2. – С. 66-84.

РОЛЬ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Олекса Петрів

(кандидат юридичних наук, митрофорний протоієрей, Українська Греко-Католицька Церква)

Насамперед хочу зазначити, що кажучи про «духовно-релігійну складову» - матиму на увазі об'єднану українську релігійну спільноту, тобто, - авраамістичні (ті, що сповідують юдаїзм, християнство й іслам) Церкви і релігійні організації, що входять до складу громадської організації – Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій України та представляють понад 90 відсотків віруючих України.

У Зверненні традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року, на підставі відповіді українських моральних авторитетів на яке була створена Ініціативна група «Перше грудня», йдеться: «Людина - насамперед духовна істота. Її зовнішні успіхи чи поразки є наслідком доброго чи хибного духовного життя. Це є справедливим і для всього суспільства. Тому не будемо шукати винних ззовні - головна причина негараздів прихована в нас самих, в духовній кризі, яка роз'їдає наше суспільство.

За десятиліття панування безбожництва серед багатьох укорінилася думка, що перше місце у житті належить матеріальним речам. Для таких людей багатство і можливості, які воно дає, стали ідеалом і сенсом життя. Але матеріальне багатство при духовній убогості завжди породжує в людині гедонізм (гонитву за насолодами) та егоїзм (самолюбство), які призводять до корупції, тобто руйнування, у всіх сферах життя - державній, політичній, суспільній та особистій.

З року в рік багато хто переконує народ, що подолати негаразди та досягти справжнього загального блага можна лише тоді, коли успішно працюватиме економічна структура держави. Але першоджерело суспільних негараздів — не матеріальна, а духовна убогість! Тому справді подолати різного роду кризи ми зможемо лише шляхом зміни суспільних і особистих пріоритетів, коли на перше місце стане не тимчасове, матеріальне, а вічне, духовне - те, що залишається цінним навіть після смерті»[1].

Соціальне вчення Католицької Церкви розділяє поняття «народ» і «політична спільнота». Народ – це не безформний натовп, інертна маса, якою треба маніпулювати і яку можна експлуатувати, а об'єднання осіб, кожна з яких – «на своєму місці й у свій спосіб» здатна сформулювати власну думку щодо громадських питань і наділена свободою висловлювати свої політичні переконання та відстоювати їх так, як велить спільне благо. Народ «живе повнотою життя людей, з яких він складається, а кожна людина – це особа, що усвідомлює власну відповідальність і власні переконання»[2].

Поняття народу у вченні Церкви тотожне поняттю «громадянське суспільство» у світських науках права, політології та суспільствознавства. Визначення ж політичної

спільноти, як такої що: «знаходить своє справжнє втілення у відносинах з народом ... повинна бути органічною і організуючою єдністю народу ... Члени політичної спільноти, хоч і органічно пов'язані між собою як єдиний народ, зберігають непорушну автономність на рівні особистого існування і цілей, яких вони прагнуть»[3], «політична спільнота утворюється, щоб служити громадянському суспільству, з якого вона походить»[4]. Таке визначення політичної спільноти відповідає поняттю «Держава» у його широкому розумінні та є інституцією народу – громадянського суспільства, якому присвячено увесь V розділ Компендіуму соціальної доктрини Церкви. Там воно визначається як: «сукупність взаємовідносин та культурних і асоціативних ресурсів, які відносно незалежні від політичної й економічної сфери»[5].

Саме громадянське суспільство стверджує демократичні засади, гуманістичні принципи і цінності у стосунках між різними спільнотами. Воно довело свою цінність і для особи, і для суспільства. На даний час – це найоптимальніша форма суспільної організації, яка наділена гуманістичними та демократичними рисами. Як історично сформоване утворення, воно є середовищем існування та активної діяльності людини, що надає гарантії для її розвитку, захищеності і стабільності.

Таке суспільство незалежне від держави, але взаємодіє із нею, утворює розвинуті правові відносини. «Громадянське суспільство – це середовище активного і вільного функціонування особи. Його мета – забезпечити людині гідний життєвий рівень, що передбачає матеріальний добробут, соціальну захищеність, політичну безпеку»[6]. У громадянському суспільстві громадяни з власної ініціативи покращують життя. Вони відстоюють свободи, права, що сприяють їхній самореалізації.

Церква і Держава є інституціями громадянського суспільства. Їхні взаємовідносини на тлі відносин до громадянського суспільства (в трикутнику: Громадянське суспільство – Церква – Держава) й творять різноманітність способів організації суспільно-політичного буття у цій сфері. Ці дві і єдині досконалі інституції-спільноти громадянського суспільства (лат. - *societas perfecta*), Церква і Держава, не співіснують, наче окремішні структури, а існують, наче дві природи в тілі Ісуса Христа – Божа і людська – «нероздільно і незлитно» (догматичний принцип IV (Халкедонського) Вселенського Собору стосовно особи Ісуса Христа).

Позитивний наслідок реалізації цих обох принципів є засада особистої неучасті (невтручання) церковної ієрархії у діяльності державного апарату і навпаки. Порушення принципу «нероздільності» (чим не є правильно трактований принцип «відокремлення») спричиняє до створення державної квазі-релігії для сурогатного задоволення духовних потреб суспільства та жорстокого переслідування Церкви, яку вважається антагоністом та загрозою Державі. Порушення ж принципу «незлитності» спричиняє до створення таких рудиментів як «цезаропапізм» чи «папоцезаризм» в залежності від того, хто кого собі підпорядкує: державний апарат - церковну ієрархію чи навпаки.

В умовах перманентної соціально-економічної та політико-ідеологічної кризи, яка супроводжує розвиток України протягом усього періоду незалежності, а також актуалізації проблеми соціальної й духовної апатії більшості громадян, саме релігія посідає місце домінантної ціннісної орієнтації суспільства. Роль духовно-релігійного чинника в суспільно-політичних процесах – зокрема в контексті державотворення – часто є визначальною. Показово, що в більшості країн Європи історично релігію розглядають як об'єднавчий чинник у нестабільному суспільстві, а значну роль у консолідації країн ЄС відіграє їх відчуття належності до «великої християнської спадщини»[7].

Слід зазначити, що усвідомлення цієї ролі релігійної спільноти у європейському співтоваристві відбувається поступово. Так, Парламентська асамблея Ради Європи, реагуючи на стурбованість європейського співтовариства станом справ у сфері взаємодії релігії та політики, особливо враховуючи політику мультикультуралізму, 27 січня 1999 року прийняла документ «Рекомендація 1396 з релігії та демократії». У ньому, зокрема, зазначалося, що «розв'язання релігійних проблем не є справою політиків», а релігії,

своєю чергою, «не повинні посісти місце демократії або домагатися політичної влади»[8]. А вже, через 15 років Парламентська Асамблея Ради Європи заявила, що релігія наново отримала особливе становище в європейському суспільстві, а релігійні організації повинні брати участь у суспільному житті, бо «Церкви є невід'ємною частиною громадянського суспільства», так стверджується в Резолюції ПАРЄ № 2076 (2015), прийнятій 30 вересня 2015 року за результатами обговорення на засіданні в Страсбурзі[9].

Асамблея закликає національні уряди більше враховувати потенціал релігійних громад, щоб працювати задля діалогу, взаємного визнання і солідарності. Парламентська Асамблея вважає, що принцип світськості не вимагає усунення релігії з соціального простору. Навпаки, цей принцип, якщо його правильно тлумачити і здійснювати, захищає можливість для різних релігійних та нерелігійних вірувань мирно співіснувати, коли всі сторони поважають загальні принципи і цінності.

У Резолюції наголошується, що релігійні організації слід розглядати як партнерів у розвитку інклюзивного та взаємодоповнюючого суспільства, поважаючи принципи незалежності політики від релігії та верховенства права. У цьому контексті ПАРЄ рекомендує державам-членам Ради Європи гарантувати, що релігійні громади та їх члени можуть зробити їх думку публічно відомою, не піддаючись цензурі, а також здійснювати своє право на свободу вираження поглядів, свободу мирних зборів і свободу використовувати засоби масової інформації.

Парламентська Асамблея рекомендувала Комітету Міністрів створити "платформу для діалогу між Радою Європи та високопоставленими представниками релігій і неконфесійних організацій", щоб просувати цінності, які підкріплюють "життя разом". Про це зазначається у Рекомендації ПАРЄ № 2080 (2015), прийнятій на додаток до Резолюції[10].

Роль церков і релігійних організацій в суспільно-політичних процесах й в Україні може, й повинна «бути позитивною, однак за умови, що вона буде спрямована на активізацію їхньої діяльності передусім у контексті державотворення. Зокрема, йдеться про апеляцію до загальнодемократичних ідеалів, гуманістичних принципів, справедливості, соціальної рівності, регламентацію духовних і матеріальних запитів громадян, екологічну проблематику, активізацію зусиль з розв'язання міжцерковних конфліктів, виховання поваги до культури та мови українського народу, суверенітету й територіальної цілісності України тощо»[11].

Прикладом такої державотворчої місії може слугувати протидія корупції. Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій опрацьовує стратегію протидії корупції в Україні, яка має бути ухвалена на наступному засіданні цього міжконфесійного органу. У цьому ж напрямку працюють й окремі релігійні спільноти, члени ВРЦіРО. Так, в результаті глибокого аналізу зазначеної проблематики Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви, визнавши суспільну недугу корупції гріхом, відповідальність за який є особистою, вирішив ініціювати створення загальноцерковного руху протидії гріхові корупції сформувавши Робочу групу з цієї проблематики, першим завданням якої має бути опрацювання програми душпастирства у сфері протидії корупції. Також, Синод Верховного Архиєпископства висловив підтримку усім громадським організаціям та ініціативам, які борються зі суспільною хворобою корупції та наказує вірним УГКЦ долучити молитву за зцілення від гріха корупції до молитов у щомісячний день молитви за зцілення залежених та їхніх рідних.

На сучасному етапі державотворення в Україні впровадження правових норм і принципів традиційної моралі українського народу в правову площину, повинні збалансувати взаємини між суспільними прошарками та їх відносини з державною. Цей вплив насамперед проявиться у розвитку моралі та етики, що, у свою чергу, формуючи духовне середовище може нівелювати соціальну напругу. Нажаль, сучасні теоретики суспільних і правових відносин схильні швидше до пошуку нових концепцій і теорій

розвитку суспільства, до критики власне ідеї громадянського суспільства, акцентування уваги на її «застарілості»[12].

Становлення громадянського суспільства в Україні, вплив на нього об'єднаної релігійної спільноти має визначальне значення для майбутнього нашої Держави. Ставши на шлях демократичного розвитку, українське суспільство має подолати недовіру до влади й відчуження значної частини українського народу від громадського життя й політики; позбутися тоталітарних стереотипів у його свідомості; використати засоби громадянського суспільства для зменшення всевладдя державних чиновників і для того, щоб формально демократичні інститути влади почали керуватися принципами демократії на практиці[13].

Завершити свій виступ бажаю словами вже цитованого документа - Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року – «особливо ж ми звертаємо свій заклик до тих, хто має авторитет і повагу людей, мудрість та життєвий досвід: об'єднаймо свої зусилля для служіння українському народу! Разом ми зможемо сформуванати активну і плідну громадську позицію щодо визначних питань суспільного життя.

Переконані, що лише у вільному діалозі нам може відкритися живе мислення, яке спонукатиме кожного до особистої відповідальності за ближнього, за свою громаду та свою країну - мислення, сповнене правди, здатне звершити духовне оновлення суспільного життя»[14].

Події дворічної давності є показовим прикладом відсутності такого мислення та бажання діалогу. Адже, коли громадянське суспільство звертається до влади зі своїми думками, побажаннями, пересторогами, а влада у відповідь висилає снайперів з гвинтівками - це не є діалогом. Те, що Україна пережила, і те, яку роль у цьому відіграла об'єднана релігійна спільнота, має нам дати зрозуміти, що лише в діалозі і співпраці, тільки у консолідації зусиль всіх складових, у тому числі й релігійної, ми можемо уникнути таких катаклізмів, можемо зберегти державу, її зміцнити, добудувати, та передати своїм дітям і внукам у гідному стані, тому що це і є наше призначення тут на Землі.

Список використаних джерел

1. Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1-12.org.ua/zvernennya>
2. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 239. Пар. 385.
3. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 239. Пар. 385.
4. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 256. Пар. 417.
5. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 256. Пар. 417.
6. Кириченко С. О. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст / С. О. Кириченко. – К.: Логос, 1999.
7. Участь церков у політичних процесах як чинник державотворення сучасної України. Онищук С.І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=765>
8. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи №1396 (1999) з релігії та демократії // Людина і світ. – 1999. – № 8. – С. 24–32.
9. Резолюція ПАРЄ № 2076 (2015) від 30 вересня 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22199&lang=en>

10. Церкви є невід'ємною частиною громадянського суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1609%3A1&catid=35%3Aworld&Itemid=62&lang=uk
11. Участь церков у політичних процесах як чинник державотворення сучасної України. Онищук С.І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=765>
12. Луцький М.І. Церковний вплив на розвиток громадянського суспільства в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://objustific.gov.ua/wp-content/uploads/2013/08/Dopovid-Lutskiy-M..pdf>
13. Антонюк З. Побудова громадянського суспільства в Україні та християнське соціальне життя // Сучасність. – 1998. – № 11. – С. 89.
14. Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1-12.org.ua/zvernennya>

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Савчук К.О.

(кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу міжнародного права та порівняльного правознавства, Інститут держави в права ім. В.М. Корецького НАН України)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних етапів становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання охорони навколишнього середовища. Показано, що система міжнародного права постійно ускладнюється і з виникненням нових напрямків співробітництва між державами виникають і нові галузі міжнародного права на основі яких здійснюється правове регулювання такого співробітництва. Однією з таких нових галузей міжнародного права, і водночас таких, що бурхливо розвиваються, виступає міжнародне право навколишнього середовища. Бурхливий розвиток цієї галузі міжнародного права обумовлений гостротою екологічних проблем, що постають перед людством. Показано, що хоча перші міжнародні угоди уклалися ще у середині XIX століття, становлення міжнародного права навколишнього середовища як самостійної галузі міжнародного права пов'язано з рішеннями Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року. Виділено основні етапи розвитку міжнародно-правового регулювання міжнародного співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища: 1) від середини XIX сторіччя до Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року; 2) від Стокгольмської конференції 1972 року до Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 року; 3) від Конференції Ріо-де-Жанейро 1992 року до Паризької конференції ООН з питань клімату 2015 року.

Ключові слова: міжнародне право навколишнього середовища, міжнародне природоохоронне співробітництво, Стокгольмська конференція ООН з навколишнього середовища 1972 року, Конференція Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку в 1992 року, Всесвітній саміт ООН з сталого розвитку 2002 року, Конференція ООН зі сталого розвитку 2012 року, Паризька конференція ООН з питань клімату 2015 року.

Annotation. The article investigates the main stages of formation and development of international legal regulation of environmental protection. It is shown that the system of international law has become increasingly complex, and the emergence of new areas of cooperation between the states causes the appearance of new branches of international law, which are the basis for legal regulation of such cooperation. One of such new and at the same time rapidly developing branches of international law is international environmental law. The rapid development of this branch of international law due to the exigencies of the environmental problems facing humankind. It is shown that, although the first international agreements were concluded as early as in the middle of the XIX century, the development of international environmental law as an independent branch of international law related to the decisions of the United Nations Stockholm Conference on the Human Environment 1972. The basic stages of the development of international legal regulation of international cooperation in the field of environmental protection: 1) from the middle of the XIX century to the United Nations Stockholm Conference on the Human Environment 1972; 2) from the United Nations Stockholm Conference on the Human Environment 1972 to the United Nations

Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro 1992; 3) from the Rio de Janeiro Conference in 1992 to the United Nations Climate Change Conference in Paris 2015.

Key words: *international environmental law, international environmental cooperation, Stockholm United Nations Conference on the Human Environment 1972, United Nations Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro 1992, United Nations World Summit on Sustainable Development 2002, United Nations Conference on Sustainable Development in Rio de Janeiro 2012, United Nations Climate Change Conference in Paris 2015.*

В сучасному світі екологічна проблема стає однією з глобальних проблем, яка ставить під загрозу само існування людства. Абсолютно зрозумілим є той факт, що належне розв'язання цієї проблеми і збереження навколишнього середовища на благо теперішнього і майбутнього поколінь можливо лише шляхом об'єднання зусиль незалежних і суверенних держав. Якою б досконалою не була система охорони навколишнього середовища в окремо взятій державі, вона не зможе ефективно функціонувати без розвитку співробітництва з іншими державами, враховуючи транскордонний характер антропогенного впливу на навколишнє середовище. Також зрозуміло, що таке міжнародне природоохоронне співробітництво може здійснюватися лише на основі принципів і норм міжнародного права, яке було, є і в доступному для огляду майбутньому залишиться основним регулятором відносин між суверенними державами. Усвідомлення міжнародним співтовариством гостроти глобальних екологічних проблем призвело до поступового формування нової, порівняно молоді галузі міжнародного публічного права – міжнародного права навколишнього середовища (або міжнародного екологічного права). На сьогоднішній день існування такої окремої галузі міжнародного права визнається доктриною міжнародного права різних країн. Питання міжнародно-правового співробітництва держав у сфері охорони навколишнього середовища досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Автор даної публікації, жодним чином не претендуючи на всеохопність, намагатиметься виокремити основні історичні етапи становлення міжнародно-правового співробітництва держав в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Історично міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища виникло у другій половині XIX століття. Саме цей історичний період характеризується бурхливим розширенням предметної сфери дії міжнародного права і починають укладатися міжнародні договори про взаємну правову допомогу, екстрадицію злочинців, з питань рибальства, транспорту і зв'язку, широкого кола питань економічного характеру, охорони певних видів живих морських ресурсів, з питань боротьби з піратством, работоргівлею, розповсюдженням порнографічних видань тощо[1]. Однак в той час міжнародне природоохоронне співробітництво ще не мало постійного характеру, торкалося охорони тільки окремих природних об'єктів та засновувалося головним чином на двосторонніх угодах між зацікавленими державами, хоча тогочасна міжнародно-правова практика знала і багатосторонні міжнародні угоди природоохоронного характеру. Ці угоди були спрямовані на охорону тих видів фауни і флори, в яких людина була з тих чи інших причин зацікавлена і охороняли ти види, що знаходилися під загрозою внаслідок хижацького винищення, або вимушених залишати місця проживання внаслідок діяльності людини. Як приклад можна Конвенцію між Сполученими Штатами, Великою Британією, Росією та Японією щодо збереження та захисту морських котиків від 7 липня 1911 року[2] або багатосторонню Паризьку конвенцію від 19 березня 1902 року про охорону птахів, корисних для сільського господарства[3]. Розглянемо для прикладу основні положення останньої. Конвенція передбачала, що птахи, корисні для сільського господарства, перелік яких встановлюється у додатку до Конвенції, перебувають під повною охороною, що включає заборону добувати перерахованих в зазначеному переліку птахів в будь-який час року і будь-якими засобами, а також розоряти їхні гнізда, винищувати яйця і виводки. Спочатку двосторонні або багатосторонні міжнародні договори торкалися питань охорони конкретних видів фауни і флору, але потім вони стали носити більш комплексний

характер (наприклад, Лондонська конвенція про збереження фауни і флори у їх природному стані від 8 листопада 1933 року[4] та Вашингтонська конвенція про охорону природи та збереження видів диких тварин і птахів Західної півкулі від 10 грудня 1940 року[5]).

Перша конференція з міжнародної охорони природи відбулася 4-6 листопада 1913 року в місті Берні. Ініціатива скликання такої конференції походила від наукової спільноти, яка у 1910 створила підготовчий тимчасовий комітет у складі вчених-зоологів з 14 країн, який фактично здійснив всю організаційну підготовку майбутньої міжурядової конференції[6]. В Бернській конференції взяли участь делегації 17 держав – Австрії, Аргентини, Бельгії, Великобританії, Данії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Португалії, Росії, США, Угорщини, Франції, Швейцарії та Швеції. Дозволимо собі навести слова головного ініціатора скликання цієї конференції французького вченого-зоолога П. Саразіна, які, на нашу думку, залишаються актуальними і на сьогоднішній день: «Природа не знає політичних кордонів, і її охорона не може обмежуватися будь-якими окремими державами. Зберегти живу красу всієї земної кулі від знищення, що їй загрожує, є завданням стільки ж національної, скільки й міжнародної охорони природи» [6]. Конференція прийняла рішення про створення дорадчої Комісії для міжнародної охорони природи з метою збору, систематизації та опублікування даних про стан навколишнього середовища. Рішення конференції практично не були здійснені тому, що почалася Перша світова війна 1914-1918 та наступили інші події, які надовго відвернули увагу світового співтовариства від питання охорони навколишнього середовища. У період між двома світовими війнами особливого прогресу в розвитку міжнародного природоохоронного співробітництва не спостерігалось. Можна, однак вказати на створення в цей період таких міжнародних природоохоронних інституцій як Міжнародна рада з охорони птахів (1922 рік), Постійний комітет з охорони природи Тихого океану (1929 рік).

Лише після закінчення Другої світової війни, коли негативні наслідки впливу людини на природне середовище стають очевидними у всьому світі, міжнародне співтовариство крок за кроком починає усвідомлювати необхідність всебічного міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища. Певну роль в усвідомленні міжнародним співтовариством необхідності розвитку міжнародно-правового співробітництва в сфері охорони довкілля відіграло і утворення у 1948 році такої впливової міжнародної неурядової організації як Міжнародний союз охорони природи. Протягом 50-60 років минулого сторіччя укладається певна кількість міжнародних договорів з цього питання. Природоохоронні питання привертати увагу ряду органів та спеціалізованих установ ООН, таких як ЕКОСОР, ЮНЕСКО, ФАО, ВОЗ, МАГАТЕ та деяких інших. В 1968 році ЮНЕСКО організувала Міжнародну конференцію неурядових експертів з проблем біосфери. На конференції були обговорені питання взаємодії між людиною і природою та прийняті рекомендації, адресовані ООН та державам-членам.

Ідея проведення спеціальної міжнародної конференції з питань охорони навколишнього середовища знайшла підтримку ГА ООН, яка 3 грудня 1968 року на своїй XXIII сесії прийняла резолюцію 2398 про скликання Конференції ООН з проблеми навколишнього середовища у 1972 році[7]. З 5 по 16 червня 1972 року в Стокгольмі проходила Конференція ООН з навколишнього середовища (або Стокгольмська конференція 1972 року як її прийнято називати) В ній взяли участь 113 держав та значна кількість міжнародних неурядових організацій. В міжнародно-правовій літературі неодноразово наголошувалося, що саме рішення Стокгольмської конференції заклали основні підвалини міжнародного права навколишнього середовища. На Стокгольмській конференції були прийняті наступні документи: Декларація принципів; План заходів; Організаційно-фінансові рішення та рекомендація про створення Програми ООН з навколишнього середовища. Найважливішим документом прийнятим на Стокгольмській конференції є Декларація принципів, якими повинні керуватися держави у всіх своїх діях,

які таким чином впливають на навколишнє середовище[8]. Серед таких принципів в декларації зокрема, зазначено: людина має основне право на сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести достойне і квітуче життя, та несе головну відповідальність за покращення навколишнього середовища на благо нинішнього і майбутнього поколінь; природні ресурси землі, включаючи повітря, воду, землю, флору і фауну, і особливо репрезентативні зразки природних екосистем, повинні бути збережені на благо нинішнього і майбутніх поколінь шляхом ретельного планування і управління у міру необхідності; людина несе особливу відповідальність за збереження і розумне управління проектами живої природи і її середовища, які в даний час знаходяться під серйозною загрозою в зв'язку з рядом несприятливих факторів, тому в плануванні економічного розвитку важливе місце має приділятися збереженню природи, включаючи живу природу; держави вживають усіх можливих заходів для запобігання забруднення морів речовинами, які можуть поставити під загрозу здоров'я людини, завдати шкоди живим ресурсам і морським видам, завдати шкоди зручностей або створити перешкоди для інших законних видів використання морів; з метою забезпечення більш раціонального управління ресурсами і поліпшення таким чином довкілля держави повинні виробити єдиний і скоординований підхід до планування свого розвитку для забезпечення того, щоб цей розвиток відповідало потребам охорони і поліпшення навколишнього середовища на благо населення цих держав; відповідно до Статуту ООН і принципів міжнародного права держави мають суверенне право розробляти свої власні ресурси відповідно до своєї політики в галузі навколишнього середовища і несуть відповідальність за забезпечення того, щоб діяльність в рамках їх юрисдикції або контролю не завдавала шкоди навколишньому середовищу інших держав або районів за межами дії національної юрисдикції; держави співпрацюють з метою подальшого розвитку міжнародного права, що стосується відповідальності і компенсації жертвам за забруднення та за інші види шкоди, завдані в результаті діяльності в межах їх юрисдикції, або контролю за навколишнім середовищем в районах, що знаходяться за межами дії їх юрисдикції. Стокгольмська декларація містить морально-політичні норми і не має обов'язкової юридичної сили; в той же час багато її положень стали міжнародно-правовими нормами звичаєвим шляхом. Декларація містить найбільш загальні принципи і її застосування повинно забезпечуватися шляхом укладання міжнародних договорів. І все ж таки на думку багатьох юристів-міжнародників Стокгольмська декларація є джерелом міжнародного права навколишнього середовища, оскільки, як справедливо відзначають С.М. Кравченко, А.О. Андрусевич та Дж. Бонайн вона є одним з таких документів, які «не мають прямої регулятивної дії на поведінку суб'єктів міжнародного права, але користуються великим авторитетом, створюють моральну атмосферу, спонукають до активного співробітництва та діяльності» [9]. План заходів по відношенню до навколишнього середовища – великий документ програмного характеру, що містить 109 рекомендацій, які претендують на повне охоплення всіх екологічних проблем[10]. Стокгольмська конференція прийняла також резолюцію про організаційні та фінансові заходи, в якій рекомендувала ГА ООН створити Програму ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), що і було зроблено на XXVII сесії ГА ООН. На сьогоднішній день ЮНЕП, попри досить обмежену компетенцію і відносно невеликі у порівнянні з завданнями, які поставлені перед нею, фінансові можливості виступає надзвичайно важливим елементом інституційної системи міжнародної охорони навколишнього середовища і є єдиною організацією в системі ООН, головною функцією якої є охорона навколишнього середовища.

Важливим етапом в розвитку міжнародного права навколишнього середовища стала Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро з 3 по 14 червня 1992 року. На ній були присутні 178 делегацій, в тому числі 117 глав держав та урядів. Результатами цієї конференції стало відкриття для підписання двох рамкових угод (Рамкова конвенція про зміну клімату від 9 травня 1992 року[11] та

Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 року[12]) та три документи, що не мають обов'язкової юридичної сили – Декларацію про навколишнє середовище та розвиток; Заяву про принципи, що торкаються управління, захисту та стабільного розвитку всіх видів лісів, життєво необхідних для забезпечення економічного розвитку та збереження всіх форм життя та Порядок денний на XXI століття. Серед основних принципів Декларації Ріо[13] варто відмітити наступні: турбота про людей займає центральне місце в зусиллях щодо забезпечення сталого розвитку, а мають право на здорове і плідне життя в гармонії з природою; відповідно до Статуту ООН і принципів міжнародного права держави мають суверенне право розробляти свої власні ресурси відповідно до своєї політики в галузі навколишнього середовища і розвитку і несуть відповідальність за забезпечення того, щоб діяльність в рамках їх юрисдикції або контролю не завдавала шкоди навколишньому середовищу інших держав або районів за межами дії національної юрисдикції; право на розвиток повинно бути реалізовано, щоб забезпечити справедливе задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь в областях розвитку і навколишнього середовища; для досягнення сталого розвитку захист навколишнього середовища повинна складати невід'ємну частину процесу розвитку і не може розглядатися у відриві від нього; для досягнення сталого розвитку і більш високої якості життя для всіх людей держави повинні обмежити і ліквідувати нежиттєздатні моделі виробництва та споживання і заохочувати відповідну демографічну політику.

З 26 серпня по 4 вересня 2002 року в м. Йоганнесбурзі (ПАР) відбувся Всесвітній саміт ООН з сталого розвитку[14]. Головним завданням цього саміту, було провести 10-річний перегляд зробленого після Конференції Ріо та активізувати міжнародне співробітництво держав з питання сталого розвитку. У цьому саміті взяли участь біля 22 000 учасників, а перед делегатами виступили 100 керівників держав та урядів. Делегати провели переговори та прийняли Йоганнесбурзький План виконання рішень та Йоганнесбурзьку декларацію із сталого розвитку. Перший документ представляв досить розгорнутий перелік заходів, спрямованих на викорінення злиднів, зміну нестабільних моделей споживання та виробництва, охорони та раціонального використання природної ресурсної бази економічного та соціального розвитку, сталого розвитку в умовах глобалізації в світі тощо. Йоганнесбурзька декларація підтвердила прихильність держав, що її підписали, до будівництва гуманного, справедливого і турботливого глобального суспільства, що усвідомлює, що всі потребують людської гідності. В Декларації було коротко охарактеризовано розвиток міжнародного природоохоронного співробітництва починаючи від Стокгольмської конференції 1972 року і визначені основні завдання, які постають перед людством в цій сфері, підкреслено важливість забезпечення сталого розвитку і важливість багатосторонньої міжнародної співпраці для досягнення цієї мети.

20-22 червня 2012 року у місті Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН зі сталого розвитку (або Конференція «Ріо+20»). Вона проходила через 20 років після Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку. Однак, на відміну від своєї попередниці, ця конференція не ознаменувалась досягненням вагомих і значимих результатів, оскільки на ній не було ухвалено жодного юридично зобов'язуючого міжнародно-правового акту. Однак, крім підсумкового документа «Майбутнє, якого ми хочемо» [15], що містить переважно декларативні політичні зобов'язання, викладені у 283 пунктах, не було ухвалено жодного принципового рішення, у тому числі відносно зміцнення інституційного механізму.

На завершення не можна не сказати про надзвичайно важливу подію, яка відбулася з 29 листопада по 12 грудня 2015 року в Парижі – Конференція ООН з питань клімату. Результатом цієї конференції стало погодження тексту Паризької угоди в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, головною метою якої буде отримання зростання середньої світової температури на рівні значно нижче +2 С від доіндустріального рівня та направлення зусиль на обмеження зростання температури до +1,5 С від доіндустріального

рівню. оскільки це значно зменшить ризики та впливи зміни клімату. Лише майбутнє покаже наскільки вдасться міжнародному співтовариству реалізувати дану амбітну мету.

Підсумовуючи можна виділити такі основні етапи розвитку міжнародно-правового регулювання міжнародного співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища: 1) від середини XIX сторіччя до Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року; 2) від Стокгольмської конференції 1972 року до Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 року; 3) від Конференції Ріо-де-Жанейро 1992 року до Паризької конференції ООН з питань клімату 2015 року. Чи стане Паризька кліматична конференція поворотним пунктом в розвитку міжнародного права навколишнього середовища чи її рішення залишаться лише деклараціями і не будуть належним чином імплементовані стане зрозумілим у найближчі роки.

Список використаних джерел

1. Савчук К.О. Історія міжнародного права. Курс лекцій. – К., 2013. – С. 77-78.
2. Convention between the United States, Great Britain, Russia and Japan for the Preservation and Protection of Fur Seals // http://docs.lib.noaa.gov/noaa_documents/NOS/ORR/TM_NOS_ORR/TM_NOS_ORR_17/HTML/Pribilof_html/Documents/THE_FUR_SEAL_TREATY_OF_1911.pdf
3. Международная конвенция по охране птиц, полезных в сельском хозяйстве от 19. 03. 1902 // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_400
4. Convention Relative To The Preservation Of Fauna And Flora In Their Natural State // http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1933-PreservationFaunaFloraNaturalState.EN.txt&par=view_treaty_html
5. Convention On Nature Protection And Wildlife Preservation In The Western Hemisphere // <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/c-8.html>
6. Абашидзе А.Х., Солнцев А.М. Первая международная экологическая конференция по международной охране природы (Берн, 1913 г.) // Экологическое право. - №. 4, - 2006 // [http://www.intlaw-rudn.com/research/publications/environment/pervaya-mezhdunarodnaya-ekologicheskaya-konferenciya-2013-konferenciya-po-mezhdunarodnoi-ohrane-prirody-bern-1913-g./](http://www.intlaw-rudn.com/research/publications/environment/pervaya-mezhdunarodnaya-ekologicheskaya-konferenciya-2013-konferenciya-po-mezhdunarodnoi-ohrane-prirody-bern-1913-g/)
7. Резолюция ГА ООН 2398 (XXIII) «Проблемы окружающей человека среды» // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/245/94/IMG/NR024594.pdf?OpenElement>
8. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды // http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml
9. Кравченко С. М., Андрусевич А. О., Бонайн Дж. Е. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: Підручник / За ред. С. М. Кравченко. - Л.: Вид. Центр ЛНУ, 2002. – С. 58.
10. Детальный обзор ррешень Стокгольмської конференції 1972 року див., наприклад: Колбасов О.С. Международно-правовая охрана окружающей среды. – М., 1982. – С. 19-49.
11. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_044
12. Конвенція про охорону біологічного різноманіття // http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_030
13. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию // http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml
14. Йоханнесбургская встреча на высшем уровне 2002 года 26 августа - 4 сентября 2002 года, Йоханнесбург // <http://www.un.org/ru/events/pastevents/wssd.shtml>
15. The Future We Want // <http://www.slideshare.net/uncsd2012/the-future-we-want-rio20-outcome-document>

ВИЗНАННЯ НЕЗАКОННИМИ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЧИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ЧИ ПРАВА ЗЕМЛЕКОРИСУТВАННЯ

Третяк Т.

*(кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка)*

Вступ. Забезпечити захист права власності на земельну ділянку чи права землекористування (далі – права на земельну ділянку) можна лише за умови правильного

вибору способів захисту цих прав. Помилка у доборі способу захисту права на земельну ділянку може призвести до того, що захист не принесе бажаного результату для особи, права на земельну ділянку якої порушене.

Ефективний добір способів захисту права на земельну ділянку можна здійснити, лише за умови знань про властивості кожного способу захисту. Одним із способів захисту права на земельну ділянку є визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування. Аналізований спосіб захисту права на земельну ділянку передбачений як пунктом «г» частини третьої статті 152 Земельного кодексу України від 25.10.2001 № 2768-III [1] (далі - ЗК), так і пунктом десятим частини другої статті 16 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV [2] (далі - ЦК). Формулювання цих способів захисту у наведених двох статтях відрізняється. Зокрема, пункт «г» частини третьої статті 152 ЗК надає можливість захистити права шляхом «... визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування». Положення цього пункту включають також визнання недійсним дій та бездіяльності, адже якщо у ЗК не визначено, що законодавець має на увазі під терміном «рішення», то застосовується загальне його значення. Слово рішення має чотири значення, серед них такі: вирок суду, постанова, розпорядження якої-небудь організації, зборів і т. ін.; продуманий намір зробити що-небудь, якимось чином; спосіб вирішення, зображення, подання, розв'язання чого-небудь [3, с. 579]. Отже, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, що тягнуть за собою юридичні наслідки також охоплюються терміном «рішення».

Дещо в іншій редакції аналізований спосіб захисту права на землю закріплений у пункті десятому частини другої статті 16 ЦК, яким до переліку способів захисту суб'єктивних прав включено «... визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб».

Порівняння аналізованого способу захисту права на земельну ділянку з іншими способами захисту цього права, що закріплені у частині третій статті 152 ЗК частині другій статті 16 ЦК дозволяє стверджувати, що цілі, яких дозволяє досягнути визнання недійсним рішень органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, можуть бути досягнуті іншими способами захисту, а питання про незаконність, нікчемність чи заперечність рішень органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, є лише одним із питань, яке повинно бути вирішено у ході застосування одного із способів захисту права на земельну ділянку, крім визнання недійсним органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування.

Постановка завдання. Метою цієї статті є перевірити наведену вище гіпотезу.

Результати дослідження. Наукові праці, присвячені дослідженню досліджуваного способу захисту, представлені низкою коментарів до ЗК [4, с. 405 – 406; 5, с.430 – 432; 6, с. 438 - 439] та до ЦК [7, с. 30 - 33]. Останнім часом з'явилися глибокі дослідження питань недійсності рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [див.: 8, 9]. Наведена гіпотеза у зазначених вище роботах не ставилася і перевірялася.

Для того, щоб перевірити наведену на початку цієї статті гіпотезу, звернемося до аналізу судової практики. Чернівецька міська рада прийняла рішення про надання в оренду земельної ділянки малому приватному підприємству «А», а 03.10.2002 між Чернівецькою міською радою та ПП «А» було укладено договір оренди земельної ділянки № 225. Пізніше рішенням Чернівецької міської ради від 28.03.2013 № 805 (далі – Рішення 805) було продовжено зазначений вище договір оренди земельної ділянки строком до 28.03.2018. Земельна ділянка, щодо якої було прийнято рішення про надання її в оренду була частиною прибудинкової території. Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «К» (далі – ОСББ «К») звернулося до суду з позовом про визнання недійсним укладеного відповідачами договору оренди землі від 03.10.2002 № 225 та визнання частково недійсним Рішення 805 щодо його поновлення. Позивач обґрунтовував свій

позов посиленням на статтю 120 ЗК та 377 ЦК, згідно з якими, власник будівлі, розташованої на земельній ділянці, набуває право власності на цю земельну ділянку. На думку позивача, розпорядження цією земельною ділянкою за допомогою рішень міської ради є порушенням вимог статей 120 ЗК та 377 ЦК. Рішенням Господарського суду Чернівецької області від 22.04.2016 [10] позов було задоволено, визнано недійсним і скасовано відповідний пункт Рішення 805 в частині поновлення ПП «А» договору оренди землі від 03.10.2002 № 225; визнано недійсним договір оренди земельної ділянки від 03.10.2002 № 225 в редакції змін, внесених додатковим договором до договору оренди землі від 12.07.2013 № 6/225 [11].

Проаналізуємо у чому полягало порушення права ОСББ «К» та у чому полягав захист цього права. В силу вимог статтею 120 ЗК та 377 ЦК право власності перейшло до власників багатоквартирного житлового будинку. Після цього, рішенням Чернівецької міської ради ця ж земельна ділянка була надана в оренду ПП «А» чи порушено право власності ОСББ «К». Зміст двох рішень Чернівецької міської ради суперечить статтям 120 ЗК та 377 ЦК, тому вони не змінили правового становища ні ОСББ, ні ПП «А». Застосування інших способів захисту, крім визнання незаконним рішення Чернівецької міської ради, дозволить повною мірою захистити право власності ОСББ на спірну земельну ділянку. Якщо порушення полягає у тому, що ПП «А» вважає, що має право користуватися спірною земельною ділянкою, то перед нами не визнання права власності ОСББ «К». Невизнання права може полягати не лише у тому, що належність певного права заперечується повністю. Воно може полягати у невизнанні окремих елементів змісту права. Саме приклад останнього має місце у розглянутій справі. ПП «А» вважає, що право власності ОСББ «К» виникло, проте воно обмежене правом користування ПП «А». Усунути це порушення права ОСББ «К» можливо шляхом подання позову про визнання права ОСББ «К». Якщо ПП «А» не лише не визнає право власності ОСББ «К», а і чинить перешкоди для реалізації права власності, наприклад, шляхом розміщення певної споруди, то для захисту свого прав власності ОСББ «К» може використати такий спосіб захисту як «припинення дії, яка порушує право» (пункт третій частини другої статті 16 ЦК).

На наш погляд, немає жодного правового результату для захисту прав на земельну ділянку, досягнути якого дозволяє визнання незаконним рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, якого б не можливо було б досягнути за допомогою використання інших способів захисту прав, передбачених частиною другою статті 16 ЦК та частиною третьою статті 152 ЗК. Таким чином, визнання незаконним рішень, дій чи бездіяльності як спосіб захисту є непотрібним і фактично означає обґрунтування застосування одного із способів захисту, передбачених частиною другою статті 16 ЦК та частиною третьою статті 152 ЗК.

Позивачі також звертаються з позовами про визнання незаконними рішень органів виконавчої влади чи органів місцевого про відмову у прийнятті рішення про затвердження проекту відведення земельної ділянки [12]. Наприклад, фізична особа-підприємець А звернувся до Господарського суду Закарпатської області про визнання недійсним рішення Ужгородської міської ради від 24.02.2012 № 459, яким міська рада відмовила затвердити проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки А [13]. Спочатку А звернувся до суду з позовом про визнання бездіяльності Ужгородської міської ради незаконною. Бездіяльність міської ради полягала в ухиленні від прийняття рішення про надання земельної ділянки в оренду, після того, як Ужгородська міська рада надала дозвіл на розробку проекту відведення спірної земельної ділянки; цей проект позивач розробив; проект було погоджено комісією Ужгородської міської ради з розгляду питань, пов'язаних з погодженням документації із землеустрою (висновок від 13.10.2010 №03-33/374). Рішенням Господарського суду Закарпатської області від 05.09.2011 позов було задоволено, суд зобов'язав Ужгородську міську раду розглянути в установленому законом порядку та прийняти рішення стосовно проекту землеустрою А.

Виконуючи рішення Господарського суду Закарпатської області від 05.09.2011, Ужгородська міська рада прийняла рішення про відмову у наданні земельної ділянки в оренду А. Останній оскаржив це рішення до суду. У цій справі позивач просив визнати недійсним рішення Ужгородської міської ради від 24.02.2012 №459 та зобов'язати відповідача у місячний строк прийняти рішення про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки площею 0,012 га для комерційного використання під магазином-кафе. Рішенням Господарського суду Закарпатської області від 11.04.2012 позов було задоволено частково. Суд задовольнив вимоги позивача у частині визнання рішення Ужгородської міської ради недійсним та відмовив у задоволенні вимоги зобов'язати прийняти рішення про затвердження проекту. Причиною відмови у задоволенні останньої позовної вимоги було те, що положення пункту 34 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [14] та пункту «а» статті 12 ЗК надають Ужгородській міській раді виключне право розпоряджатися земельними ділянками комунальної власності, тому суд, нібито, не має права розпоряджатися цими земельними ділянками замість ради.

На наш погляд, право позивача могло б бути захищеним позовом про визнання права оренди таким, що виникло. Підставою для такого висновку факт волевиявлення міської ради на надання земельної ділянки в оренду. Таке волевиявлення складають надання міською радою дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки та неприйняття обґрунтованого рішення про відмову у наданні земельної ділянки в оренду протягом строку, що встановлений законом для прийняття рішення про надання в оренду земельної ділянки чи про відмову у такому наданні. Рішенням про визнання за позивачем права оренди земельної ділянки на умовах вказаних у заяві суд міг би повністю захистити право позивача, порушене бездіяльністю органа місцевого самоврядування. При цьому жодної потреби використовувати ще і позов про визнання незаконною бездіяльністю ради чи її рішень немає, хоча питання про правомірність дій чи бездіяльності міської ради було б істотним правовим питанням, якого суд мав вирішити у цій справі.

Рішеннями органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, що стають предметом оскарження в судах, є рішення про надання дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки з метою її подальшого продажу чи надання у користування. Наприклад, Б у позові, з яким він звернувся до Господарського суду Суду Херсонської області, просив суд визнати незаконним розпорядження голови Генічеської райдержадміністрації «Про видачу згоди на розробку технічної документації щодо складання договору оренди земельної ділянки» від 25.05.2006 № 357 [15]. Рішеннями про надання такого дозволу уповноважені органи можуть створювати загрозу надати в оренду земельні ділянки, що вже перебувають у власності чи у користуванні, тому у третіх осіб може виникати інтерес оскаржити такі рішення, чим зробити неможливим подальший перебіг процедури продажу спірної земельної ділянки чи надання її в оренду.

Отже, спір у такій категорії справ виникає саме про право заявника на здійснення процедури відведення земельної ділянки для її подальшого продажу чи надання у користування. Тож і способом захисту права, який повинен застосовуватися для захисту прав позивачів, заінтересованих у припиненні процедури відведення земельної ділянки, мають бути визнання права та припинення дій, що порушують право, тому немає жодної потреби застосовувати окремий спосіб захисту, визнання незаконним рішення про надання дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки.

Рішенням, що істотно позначається на правах людини, і як наслідок може бути предметом оскарження в судах, є рішення, якими уповноважені органи дозволяють та/чи встановлюють умови експлуатації установок, що можуть негативно впливати на земельні ділянки землевласників та землекористувачів. Наприклад, Державна архітектурно-будівельна інспекція, надаючи дозвіл на виконання будівельних робіт (стаття 37 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI [16]), повинна забезпечити щоб майбутня будівля була побудована у спосіб, що забезпечує

баланс інтересів власника цієї будівлі з одного боку та сусідів чи інших осіб, на яких цей будівельний об'єкт може чинити негативного впливу. Якщо державна архітектурно-будівельна інспекція безпідставно відкине коментарі громадськості, це означатиме порушення її прав, на врахування обґрунтованих коментарів. Право на врахування коментарів громадськості випливає з положення частини першої статті 20 Закону України "Про звернення громадян" від 02.10.1992 № 393/96-ВР [17], згідно з якою, звернення громадян, адресовані органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування «... розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, - невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання». Також це право закріплене і в міжнародних договорах України, зокрема, згідно з частиною восьмою статті 6 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля підписана 25.06.1998 року [18] (далі – Оргуська конвенція), згідно з якою «[к]ожна із Сторін забезпечує, щоб у відповідному рішенні [остаточному рішенні] належним чином було враховано результати участі громадськості». На думку Комітету з дотримання Оргуської конвенції положення частини восьмої статті 6 цієї конвенції означають, що «... система де, зазвичай, коментарі громадськості відкидаються чи не враховуються у зв'язку з тим, що це лише коментарі громадськості, без обґрунтування, не відповідає вимогам [Оргуської] Конвенції» [19].

Обов'язок органів виконавчої влади, чи органів місцевого самоврядування, що приймають остаточне рішення процедури оцінки впливу на довкілля, випливає також із положення частини третьої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV [20] (далі - КАС), що зобов'язує суди перевіряти чи прийняті (вчинені) рішення чи дії суб'єктів владних повноважень «... обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії)». Наведене положення створює матеріальний обов'язок названих вище органів прийняти рішення обґрунтовано, тобто урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення. Неврахування коментаря заінтересованої громадськості є прикладом порушення такого обов'язку і за змістом пункту третього частини третьої статті 2 КАС повинні бути підставою для скасування рішення.

Положення наведених вище статей може виникнути думка, що для захисту прав землевласників чи землекористувачів, порушених неврахуванням їх коментарів під час прийняття рішення про будівництво небезпечної установки, необхідно визнати недійсним чи скасувати протиправне остаточне рішення. Насправді, спір у такій справі стосується не самого рішення, а того чи має право заявник будувати екологічно-небезпечний об'єкт на умовах, встановлених висновком державної екологічної експертизи, чи умови на вимогу заінтересованої громадськості повинні бути більш суворими або ж будівництва такого об'єкта взагалі не може бути дозволено. Право позивача у такому випадкові може бути захищено позовом про визнання його права. Задовольняючи такий позов, суд визнає, що право власника земельної ділянки охоплює і право на те, щоб спірна екологічно-небезпечна установка не була побудована. Якщо рішення органа виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, що дозволяє будівництво установки, уже прийнято і замовник почав будівельні роботи, то у такому разі позивач може захистити своє право вимогами про визнання права та вимогою про припинення дії, що порушує право. При цьому жодної потреби вдавати позову про визнання недійсним чи незаконним рішення уповноваженого органу потреби немає.

Висновки. Порівняння цього способу захисту з іншими способами захисту дає підстави вважати, що цей спосіб захисту не є окремим способом захисту і самостійного значення не має. Питання про законність чи не законність того чи іншого правового акта під час захисту права на земельну ділянку потрібне для визначення прав і обов'язків, яких має позивач і відповідач після прийняття рішення органів виконавчої влади чи органів

місцевого самоврядування. Захист цих прав може, без будь-якої шкоди для позивача та суспільства, здійснюватися іншими способами захисту.

Список використаних джерел

1. Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 3. - Ст. 27.
2. Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40. - Ст. 356.
3. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; [ред. кол.: І.К. Білодід (гол.), А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін.]. - Київ : Наукова думка Т. 8 : Природа — Ряхтливий / [ред. тому : О.В. Винник, В.В. Жайворонко, Л.О. Родіна та ін.]. - 1977. - 927 с.
4. Мірошніченко А. М. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. - Київ: Алерта, 2013. - 544 с. - (5-те видання, змінене і доповнене).
5. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Л.О. Бондар, А.П. Гетьман, В.Г. Гончаренко та ін.: За заг. ред. В.В. Медведчука. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 656 с. - ISBN 966-667-127-1.
6. Ільків Н. В. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України / Н. В. Ільків, Я. З. Гаєцька-Колотило. За ред. В.М. Кравчука. - Київ: Істина, 2007. - 632 с.
7. Білоусов Ю. В. Глава 3. Захист цивільних прав та інтересів / Ю. В. Білоусов // Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: / [Ю. В. Білоусов, А. Ю. Бабаскін, І. А. Безклубий та ін.] за ред. Я.М. Шевченко. - Київ: "Видавничий дім "Ін Юре", 2004. - С. 30 - 33.
8. Тимошук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : Монографія. - К.: «Конус-Ю», 2010. - 296 с.
9. Мірошніченко А.М. Правові наслідки незаконних адміністративних актів / А.М. Мірошніченко [Електронний ресурс] // Електрон. текст. дані. - Режим доступу: <http://amm.org.ua/ua/2011-06-24-09-14-06> - Дата звернення: 23.05.2016.
10. Рішенням Господарського суду Чернівецької області від 22.04.2016. - Справа № 926/191/16 [Електронний ресурс] // Електрон. текст. дані. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57368056>. - Дата звернення: 23.05.2016.
11. Рішенням Господарського суду Чернівецької області від 22.04.2016. - Справа № 926/191/16 [Електронний ресурс] // Електрон. текст. дані. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57368056>. - Дата звернення: 23.05.2016.
12. Рішення Світловодського районного суду Кіровоградської області від 12.06.2013. - Справа 401/2534/13-ц [Електронний ресурс] - Електрон. текст. дані. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32015221>. - Дата звернення: 12.10.2016.
13. Рішення Господарського суду Закарпатської області від 11.04.2012. - Справа 5008/176/2012 [Електронний ресурс] - Електрон. текст. дані. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23539473> - Дата звернення: 15.10.2016.
14. Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 24. - Ст.170.
15. Рішення Господарського суду Херсонської області від 30.03.2010. - Справа 15/42 — 0 — 10 [Електронний ресурс] - Електрон. текст. дані. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8808356>. - Дата звернення: 15.10.2016.
16. Відомості Верховної Ради України. - 2011. № 34. - Ст. 343.
17. Відомості Верховної Ради України. - 1996. № 47. - Ст. 256.
18. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля підписана 25.06.1998 року, ратифікована Законом України від 06.07.1999 № 832-XIV [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. - 2010. - № 33. - Ст. 1191.
19. Findings and recommendations with regard to Communication ACCC/C/2008/24 concerning compliance by Spain (ACCC/2008/24; ECE/MP.PP/C.1/2009/8/Add.1), 30 September 2010. Available at http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/CC-26/ece_mp_pp_c.1_2009_8_add.1_e.pdf (last visited October. 30, 2013).
20. Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 35 "35-36, 37". - Ст. 446.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ПРАВА І ДЕРЖАВИ
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА
КАФЕДРА ЗЕМЕЛЬНОГО ТА АГРАРНОГО ПРАВА
АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА
НАВЧАЛЬНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР У МІСТІ КИЄВІ
КИЇВСЬКИЙ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВЧИХ ПЕРЕДБАЧЕНЬ І ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
МІЖНАРОДНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АСОЦІАЦІЯ МИЛОСЕРДЯ «ЕММАНУЇЛ»

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СОЦІОЛОГО-ПРАВОВІ, ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА
ЕКОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО
ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА І ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРИЯТЛИВЕ ДОВКІЛЛЯ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Костицький В.В.

(доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Президент Асоціації українських правників, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Взаємодія суспільства і природи об'єктивно визначає багатогранність відносин використання природних ресурсів, що виникають між суб'єктами таких відносин і довкіллям, між самими суб'єктами. Людська діяльність з використання природних ресурсів супроводжується сповіданням моделі суспільного устрою, побудованої на принципі зростаючих потреб, що відповідним чином передбачає активне втручання людини в природу з перманентним розширенням використання природних ресурсів у суспільному виробництві як основного джерела матеріального базису такої моделі, формування суспільства споживання, незалежно від того, як буде названий такий суспільний устрій – капіталізмом, соціалізмом, постіндустріальним суспільством і т. д. Адже модель будь-якого суспільства споживання неминуче екстраполюється на споживацьке ставлення до природних ресурсів з усіма негативними наслідками.

У такому підході закладено єдність трьох основних напрямів у взаємодії суспільства і довкілля: охорони природи, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки у навколишньому природному середовищі.

Разом з тим, на сучасному етапі суспільного життя згадана традиційна тріада уже не відповідає як умовам взаємодії суспільства і довкілля, так і потребам соціуму. На порядок денний стає питання про обов'язок держави забезпечувати право на сприятливе навколишнє природне середовище (право на сприятливе довкілля) як одне з фундаментальних і всеосяжних суб'єктивних прав людини.

Термін «сприятливе навколишнє середовище» часто використовується в актах законодавства та на практиці. Саме поняття сприятливого навколишнього середовища служить орієнтиром для правового регулювання природокористування, критерієм оцінки правового характеру екологічних вимог, встановлених у законодавстві, і відповідної діяльності уповноважених органів державної влади.

Сприятливість навколишнього природного середовища означає також здатність задовольняти естетичні та інші запити людини, зберігати видову різноманітність. Підтримання сприятливого стану довкілля з метою задоволення цих потреб і збереження потенціалу природи забезпечується і регулюванням режиму природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною, рекреаційних зон тощо.

Навколишнє природне середовище є сприятливим, якщо його стан відповідає встановленим у законодавстві про охорону довкілля критеріям, стандартам і нормативам, які стосуються екологічної чистоти, екологічної стійкості, видової різноманітності і естетичного багатства.

Інша важлива характеристика сприятливості навколишнього середовища для життя людини стосується ресурсоемності природних багатств. Врахування екологічних вимог при регулюванні використання природних ресурсів з метою задоволення економічних інтересів і потреб людини сучасною державою забезпечується згідно із Законом України про охорону навколишнього природного середовища шляхом лімітування природокористування та лімітування забруднення довкілля і розміщення відходів у навколишньому природному середовищі. Ліміти на природокористування є системою екологічних обмежень і являють собою обсяги граничного використання (вилучення) природних ресурсів, які встановлюються природокористувачам на певний строк. Разом з тим, усі сучасні держави вирішують питання лімітування впливу на довкілля з врахуванням організаційних, фінансових та економічних можливостей бізнесу і державного менеджменту. Питання людини відходять тут на другий план.

Наявність таких проблем детермінують соціальну необхідність в переосмисленні основ правової охорони довкілля та формування системи екологічного і природоресурсного права, обумовлюють потребу у зміні підходів до визначення і реалізації такої функції держави, як екологічна.

В юридичній літературі функціями держави вважаються основні напрями її діяльності, спрямованої на вирішення спільних справ суб'єктів суспільства. При цьому зазначається, що необхідність вирішення цих спільних справ ставить перед державою певні завдання, набір та зміст яких різняться в доіндустріальному, індустріальному, постіндустріальному та інформаційному суспільстві.

Вирішення означеної триєдиної проблеми є основним змістом екологічної функції держави, яка виникла недавно разом із загостренням проблеми охорони навколишнього природного середовища.

У той же час у спеціальній науковій літературі можна зустріти різні обґрунтування виокремлення екологічної функції з-поміж функцій сучасної держави. Іноді така прив'язка зумовлена не лише вимогами власне охорони довкілля, але і якісно новими соціальними та економічними умовами – переходом авангарду світу до стадії постіндустріального або ж інформаційного розвитку, за яким якісно підвищується попит не лише на відповідні наукові та інформаційні ресурси, але також зміщуються наголоси у напрямках використання природних ресурсів, здійснюється перехід до ресурсозберігаючої економіки, все соціальне життя переводиться на рейки так званого сталого розвитку. В таких умовах сама держава має ставати екологічною, а забезпечення державою реалізації права людини на сприятливе довкілля має визначати зміст і завдання функціонування держави.

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ "РЕФОРМИ" В СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ В УКРАЇНІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Балюк Г.І.

(доктор юридичних наук, професор, професор кафедри екологічного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

1. Сьогодні Україна є однією з найбільш екологічно проблемних країн світу. Це наслідки багатьох чинників, зокрема, надмірної і хижацької експлуатації природних ресурсів і водночас низького контролю за їх використанням, накопичення великої кількості шкідливих відходів, надзвичайно низькі рівні екологічної освіти, свідомості та культури працівників державних органів управління та громадян тощо.

Нинішній екологічний стан негативно позначається як на довкіллі, так і на здоров'ї нації. Тривалість життя в Україні становить у середньому майже 66 років. Для прикладу, у Швеції – 80, у Польщі – 74. Значною мірою це зумовлено забрудненням навколишнього природного середовища внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами гірничодобувної, хімічної, металургійної промисловості та паливно-енергетичного комплексу тощо. Наразі антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинених країнах.

На сьогодні висловлена думка, що змінити ситуацію на краще в Україні можна лише за допомогою територій зі спеціальним екологічним "статусом". У такому разі, на нашу думку, всю територію України слід віднести до території зі спеціальним екологічним режимом.

Однак, чи призведе такий підхід до позитивних результатів?

2. Майбутнє України пов'язане з розвитком державності, вирішенням проблем перехідного періоду та зміцненням її економічного потенціалу. Процес соціально-правових перетворень в державі на сучасному етапі характеризується дуже не простою

особливістю: він відбувається в екстремальних політичних, міжнародних, економічних, воєнних, екологічних умовах. І, якщо умовно відмежувати ряд названих проблем, то, на нашу думку, одним з найскладніших завдань сьогодення є докорінна екологізація (екологічна реконструкція) всієї господарської діяльності в державі.

Однак наше суспільство, вперто не бере до уваги той факт, що слова "екологія" і "економіка" мають один фонетичний корінь. А звідси походить важливий висновок: з економічної та екологічної криз Україна має виходити і зобов'язана вийти як з єдиної еколого-економічної кризи.

На жаль в Україні прикметник "екологічний" найчастіше використовується з іменником "проблема". І дуже рідко з дієприкметником "розв'язана". Це ознака не просто не європейської держави, а – нецивілізованої держави.

3. Реалізація національної екологічної політики та належне правове регулювання екологічних відносин ставлять на порядок денний необхідність їх концептуального забезпечення. Особливо вагома роль у впровадженні вимог раціонального природокористування, охорони довкілля, забезпечення екобезпеки належить органам управління в сфері екології.

Однак, маємо визнати, що на сьогодні в Україні ні представниками науки, ні практиками не напрацьовані ні Концепція удосконалення (систематизації) екологічного законодавства, ні інша, вкрай важлива, Концепція удосконалення системи управління в сфері екології та його функціонального забезпечення.

4. Водночас, зауважимо, що останнім часом стало звичним говорити про "концепцію" розвитку тієї чи іншої галузі законодавства, а вже про "концепцію" того чи іншого законопроекту – обов'язково. В зв'язку з цим доречно нагадати, що ще кілька років тому назад сама загадка цих термінів викликала докори в "теоретизуванні". Однак те, що ситуація змінилася і тепер до слова "концепція" відносяться з певною повагою, не означає, що хоча б стосовно до концепції розвитку галузі законодавства його розуміють скільки-небудь однозначно.

Термін "концепція" може розумітися і широко, і вузько, відповідно як: 1) система поглядів на процеси і явища, певний спосіб їх розуміння; 2) єдиний (генеральний, провідний, визначальний, керівний) задум (ідея, мотив), основна точка зору.

Законодавство України не містить будь-яких спеціальних вимог, які б встановлювали обов'язковість, процедуру розробки, приблизну (типову) структуру, а так само і вимоги до змісту документів концептуального характеру, які визначають розвиток галузі законодавства.

Водночас є наявний досвід розробки та юридичного оформлення: а) документів концептуального характеру в різних сферах діяльності; б) концепцій розвитку (формування) окремих галузей законодавства.

Аналіз практики підготовки та юридичного оформлення (затвердження, схвалення та ін.) документів концептуального характеру в різноманітних сферах діяльності (концепцій тої чи іншої реформи, концепцій державної політики в тій чи іншій сфері тощо) свідчить, що незважаючи на їх відмінності, обумовлені специфікою їх завдань, сфер застосування тощо, вони мають спільні риси.

Зазначений вище підхід, на нашу думку, має бути покладено в основу напрацювання концепції, зокрема систематизації екологічного законодавства в цілому, а також концепції його удосконалення в частині інституційно-функціональної системи управління в галузі екології.

5. У вирішенні названих проблем важлива роль належить Мінприроди України. Зокрема за активного сприяння Мінприроди України Верховна Рада України ратифікувала Паризьку угоду про зміну клімату. Як відомо, текст угоди було затверджено 12 грудня 2015 року в Парижі. Під зазначеною угодою у перший же день відкриття процедури підписання поставили свої підписи 175 країн. Механізм впровадження розроблятимуть упродовж наступних чотирьох років. Нагадаємо, що Паризьку угоду уклали на зміну

Київського протоколу, вона має на меті мобілізацію усіх країн у боротьбі зі змінами клімату та їх негативними наслідками.

14 серпня 2016 року Президент України підписав закон про ратифікацію угоди. Цим самим Україна вперше за багато років продемонструвала всьому світові, що наша держава сприймає серйозно проблему зміни клімату і стала у ряд тих країн, які формуватимуть світові підходи щодо збереження клімату в найближчі десятиліття.

Однак, на нашу думку, не всі новації, які пропонуються та обґрунтовуються сьогодні Мінприродою України можуть бути сприйняті однозначно. Так, зокрема планується створити державну природоохоронну службу, територіальні підрозділи якої поділятимуться на еколого-ресурсні округи. Планують скасувати екологічний контроль у митній зоні, ввести відкриту автоматизовану систему реєстрів природокористувачів і небезпечних виробництв, а також передати окремі функції на місця і ввести там громадську посаду екологічного шерифа.

6. В зв'язку з зазначеним, виникає ціла низка запитань до озвучених і ще не озвучених "реформаторських" пропозицій. Зокрема, на нашу думку, цілком логічно запитати: чим шериф відрізнятиметься від нинішніх громадських інспекторів. Та й до того ж, зрозуміло всім, що громадськість не замінить державний контроль у означеній сфері суспільних відносин. Щодо скасування екологічного контролю у митній зоні виникає також чимала кількість запитань. Як відомо, свого часу в Україну з-за кордону (до речі з країн членів ЄС) було завезено надотруйні так звані премікси (на Закарпаття) та кислі гудрони (на Львівщину), які до цього часу створюють серйозні проблеми в регіонах.

Можна було б погодитись з пропозицією щодо налагодження безперервного екологічного моніторингу. Однак, паралельно слід відповісти на запитання: коли у підпорядкування Мінприроди буде повернуто Держгідромет, який до сьогодні перебуває у підпорядкуванні ДСНС України.

Стосовно створення нової державної природоохоронної служби виникає також питання: чи знають ті, хто виступає ініціатором цієї ідеї, що в Україні є такий орган як Держекоінспекція?

7. Окремою проблемою в екологічній сфері в Україні є, на нашу думку, недосконалість кваліфікованих кадрів.

Відомо, що у Європі розглядають професійність чиновництва яку об'єктивність, справедливість та неупередженість, чесне і водночас почесне служіння своєму народові. Якщо управлінець компетентний, добре підготовлений і навчений, він не вдається не лише до прийняття незважених рішень на державному рівні, а навіть до їх "озвучення".

Однак, на наше переконання, саме протилежну ситуацію ми спостерігаємо уже не один рік в діяльності Мінприроди України.

Зазначену нами тезу підтверджує і запропонована міністерством Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні.

Автор даної публікації в одному з своїх виступів визначила зміст вказаної Концепції як "наївне малярство". І не було б у тому нічого поганого, якби запропоноване не було "диверсією", спрямованою, на нашу думку, на повне знищення системи контролю в Україні в сфері екології (а це і сфера охорони навколишнього природного середовища, і сфера природокористування, і забезпечення екологічної безпеки).

Автор висловлює свою суб'єктивну точку зору про те, що запропонований документ є непрофесійним, шкідливим і навіть небезпечним.

Процеси, які вже відбулися і відбуваються в сфері оптимізації організаційно-функціональної системи управління в галузі екології пов'язані зі здійсненням адміністративно-правової реформи, яка передбачає три етапи. Так, у результаті проведення першого етапу цієї реформи: 1) забезпечено нормативне врегулювання питання організації, повноважень та порядку діяльності центральних органів виконавчої влади (прийняття Закону України "Про центральні органи виконавчої влади", затверджено

нові положення про центральні органи виконавчої влади, зокрема в галузі екології); 2) оптимізовано систему центральних органів виконавчої влади; 3) запроваджено європейський підхід до управління (міністерство, служба, інспекція, агентство); 4) реформовано систему контролю і нагляду.

8. На часі регіональний етап адміністративної реформи. Його завдання – істотно змінити якість державного управління територіями. Передусім ідеться про організаційні заходи, пов'язані з реформуванням та оптимізацією органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів (зокрема, обласні, районні державні адміністрації). І, безумовно, що і цей етап тісно пов'язаний з еколого-правовою сферою суспільних відносин. Адже, як відомо, з 18 травня 2013 року повноваження ліквідованих територіальних органів Мінприроди України було передано обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям, органам виконавчої влади Автономної Республіки Крим. Чи було це правильним?

Більш того, в основу будь яких антикризових і стабілізаційних програм необхідно покласти концепцію єдності еколого-економічних проблем. Така концепція, на нашу думку, має бути напрацьована. Проте парадокс полягає в тому, що, незважаючи на наявність досить прогресивних, науково-обґрунтованих, еколого-правових розробок, реалізація яких могла б дати значний економічний вигравш, нинішні процеси удосконалення економічного розвитку держави не синхронізовано з завданнями раціонального природокористування, охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки.

9. Однак, на нашу думку, значні резерви удосконалення управління в сфері екології пов'язані на сьогодні з оновленням діяльності органів місцевого самоврядування. Безумовно, діяльність зазначених органів теж виходить за рамки забезпечення ними належної реалізації вимог екологічного законодавства, дотримання екологічних прав суб'єктів, раціонального природокористування, охорони навколишнього природного середовища тощо. Однак, роль органів місцевого самоврядування в окресленій сфері важко переоцінити.

Перенесення центру уваги в зазначеному ракурсі на органи місцевого самоврядування передбачено наступним етапом здійснення адміністративної реформи в Україні. Зокрема, йдеться про реалізацію Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Це надзвичайно важливе завдання, зважаючи на те, що згідно з чинним вітчизняним законодавством територіальні громади є суб'єктами права власності на природні ресурси (окрім тих, які перебувають в державній та приватній власності), наділені рядом повноважень щодо їх володіння, використання, розпорядження, охорони і т. д. До того ж, стоїть завдання визначитися з механізмом добровільного об'єднання громад; переліком прав, повноважень та рівнем відповідальності органів місцевого самоврядування, в тому числі щодо забезпечення реалізації трьох складових концепції сталого розвитку: економічної, соціальної і екологічної.

Отже змістом господарського механізму раціоналізації природокористування має стати імплементація екологічних цілей в економічні інтереси товаровиробників. А в іншому разі, тобто за відсутності чітких екологічних імперативів у державному регулюванні, екологічної модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази виробництв, цілісної системи управління в сфері екології (природокористуванням, охороною довкілля, забезпеченням екологічної безпеки), на нашу думку, стабілізувати кризові процеси в державі неможливо, а про перспективи подальшого економічного розвитку годі й думати.

10. Традиційно зі сплесками науково-технічного прогресу світ пов'язує свої надії на скоріше вирішення складних соціальних протиріч, якісні зміни в системі виробництва, поліпшення стану довкілля і підвищення комфорту існування людини. Здавалося б, доводячи до досконалості техніку і технології, здобуваючи фундаментальні знання про власну природу, довкілля і всесвіт, людство має стати більш досконалим, благополучним і

щасливішим. Проте разом із "приборканням" атома – з'явилася проблема ядерної і радіаційної безпеки та Чорнобиллю. Поряд із прогресом медицини і фармації – виникли такі феномени, як фармакологічне забруднення організму людини, з'явилися нові хвороби та інфекції. Разом із розшифруванням геному людини, проникненням в структуру ДНК живих організмів та створенням генно-модифікованих продуктів стало зростати побоювання, що довкілля поступово перетвориться на "постприроду" із новими істотами та штучно змодельованими процесами, а сама людина – на "постлюдину" із штучними органами, технологічними імплантатами, нелюдськими властивостями і непередбачуваними душевними процесами. З цими твердженнями можна погоджуватись, або ні. В кінцевому рахунку, біотехнологія і генна інженерія – це лише знання та інструменти для досягнення тих чи інших суспільних цілей. Інша справа – система "стримувань і противаг", яка має тримати ці цілі у правовому і моральному полі. Саме в цьому на сьогодні є складні проблеми.

На нашу думку, на рівні з законом "Про охорону навколишнього природного середовища" Україні необхідний закон про захист людини від шкідливого довкілля. Якщо навіть аналогів такого закону немає у світовій практиці, це зовсім не означає, що такий закон не потрібний. Насправді що тільки не захищають наші закони. Важко навіть перерахувати. І формально всі вони захищають людину або вищі людські цінності. Але, коли йдеться про конкретні явища, виявляється, що всі ці закони спрямовані скоріше на захист "всього і вся" від людини. Захист же самої людини вони не передбачають.

Думаю, що більшість присутніх учасників конференції погодяться: ознакою нашого часу є подорожчання всіх благ та знецінення людського життя. Людина як така стала беззахисною, своєрідним витратним матеріалом. Проте проблематичним і аналітичним пропозиціям та публікаціям учених наші чиновники належної уваги не приділяють. То ж і лине їх голос у Всесвіт, не впливаючи ні на формування сучасної екологічної політики, ні екологічного законодавства, ні екологічного права тощо.

В зв'язку з цим, багато громад турбує масова відсутність визначених у натурі меж адміністративно-територіальних одиниць або встановлення значної частини меж таких одиниць без урахування, зокрема, місцевих природних та інших чинників, перспектив розвитку населених пунктів. До того ж, за даними більшість із загальної кількості встановлених меж було встановлено ще в минулому столітті.

Вирішення потребує також упорядкування територій, що так би мовити "гуляють" не лише в межах населених пунктах, а й за їх межами. Як відомо, нині місцеві депутати повністю усунені від прийняття рішень з цього питання.

Відомо, що реалізація будь-якої реформи може бути успішною лише за умови, коли її цілі відповідають певним очікуванням. В даному разі йдеться про очікування територіальних громад від реалізації Концепції місцевого самоврядування та територіальної організації влади, зокрема стосовно вирішення екологічних проблем на рівні регіону, міста, села, селища.

11. Зазначене вище стосується і думки громадськості, її участі у вирішенні екологічних проблем. Перш за все, їх думка нікого не цікавить і відверто ігнорується. Як свідчать статистичні дані в Україні незліченна кількість громадських організацій екологічного спрямування. Спеціалісти підрахували, що 75 мільйонів (!) українців є членами громадських організацій. Можливо й так. Але не реально, а формально. На що, приміром впливають члени різних громадських екологічних організацій? Не кращі справи і в так званих "зелених" партіях. Так званих, бо фактично кожна за них – утворена для прикриття і обслуговування самозваного вождя. То чи може бути впливовою думка громади в таких організаціях?

Небагатьом вистачає мужності визнати: їхня робота переповнена фальші на угоду дійсності.

12. На сьогодні в Україні прийнято чимало законів, які регулюють екологічні відносини. Але, як правило, закони ці не дотримуються. На жаль і на сором нам сьогодні

вони менш дієві ніж це було за радянських часів. Досвід накопичений протягом останніх 25 років, на нашу думку, показує, що держава не завжди проявляє себе як "хороший власник" у сфері природокористування і охорони довкілля.

13. Про правопорушення в сфері природокористування в Україні не чув хіба що глухий. Наведемо ряд прикладів. В одній із нещодавніх доповідей автори наводили дані про те, що в Україні, зокрема у 2015 році, за офіційними даними незаконно було вирубано 25 тисяч кубів лісу. Збитки – майже 85 мільйонів гривень. Цьогоріч лише за перше півріччя незаконна вирубка зросла на 30 відсотків порівняно з відповідними періодами минулого року і становить по галузі 15.8 тисяч кубів, а це майже 74 мільйонів гривень. Однак, ще раз підкреслюємо, що наведені цифри далекі від реальних. Насправді незаконна вирубка лісів в Україні масштабніша. Де шукати вихід?

14. Складна ситуація й з природними об'єктами держави, зокрема і з тими, які внесені до списку ЮНЕСКО. Йдеться про давні карпатські ліси. У світовій спадщині вони номіновані як "Букові праліси Карпат та старовірові ліси Німеччини". Однак в Україні вони не мають навіть природоохоронного статусу і класифіковані як звичайні, експлуатаційні ліси. Цінність такого лісу в тому, що він корінний і абсолютно природний, він розвивається самостійно, без будь-якого втручання людини. В світі подібних осередків, як відомо, залишилося не так багато.

Отже йдеться про наступні завдання: припинити масові вирубки зазначених лісів, визначити особливий режим лісів, визначити особливий правовий режим пралісів і забезпечити їх для наступних поколінь, як світове надбання.

15. Складна ситуація не тільки з лісами, а й на морі. Особливо, на Азовському морі, яке фактично окуповане фінансово-промисловими компаніями. Унікальне Азовське море перетворюється на брудну калюжу і стає розсадником хвороб замість того, щоб там можна було оздоровлюватися. Адже морське узбережжя має відігравати свою роль рекреаційного спрямування. Те саме можна сказати і про Чорне море.

16. А що відбувається у сфері законодавчого регулювання фауністичних відносин в Україні? Лише один приклад.

Як стверджують, зокрема представники громадських екологічних організацій, чинний Закон України "Про мисливське господарство і полювання" – один з найбільш антиекологічних. Зокрема, ст. 33 цього закону створює базу для існування так званого списку шкідливих тварин. Зарахованих до цієї категорії вовків, лисиць та єнотоподібних собак чомусь дозволено стріляти будь-де й увесь рік і без спеціального на це дозволу. Тобто маємо чудовий спосіб для бракон'єра виправдати своє перебування зі зброєю у заборонені терміни в заборонених місцях.

Це порушення Бернської конвенції про охорону флори та фауни, яку ратифікувала Україна. Закон, яким Україна приєдналася до Конвенції, дає змогу регулювати чисельність вовків лише за певних умов (коли є шкода), під контролем, і зачіпати при цьому обмежену частину популяції. Отже, до вітчизняного закону мають бути внесені зміни, які б засвідчили його відповідність положенням міжнародних норм. Зауважимо, що поміж європейських країн лише в Україні та Росії вовк усе ще носить тавро "шкідник".

Є в чинному фауністичному законодавстві і "капкан" щодо капканів. Ці жорстокі знаряддя не лише позбавлені гуманізму, а й небезпечні для людей і свійських тварин. Закон України "Про тваринний світ" використання цих знарядь забороняє. А ось Закон України "Про мисливське господарство і полювання" – ні! Полювання із застосуванням або використанням заборонених клеїв, петель, підрізів, закотів, гачків, самострілів, ловчих ям, отруйних та анестезуючих принад не дозволено, а ось капкани до числа заборонених не потрапили. Наявні розбіжності у двох названих законах призводять до того, що не спрацьовує антибракон'єрська стаття 85 (порушення правил полювання та риболовлі) Кодексу України про адміністративні правопорушення. Саме через відсутність відповідних прямих заборон у мисливському законодавстві суди відмовляються розглядати протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності осіб,

затриманих з капканами.

На сьогодні звучать пропозиції: заборонити капкани взагалі, але залишити "капкани нетравмуючі". Насправді цим терміном називають пристрої, які відразу вбивають жертву. Вважаємо, що така пропозиція є неприйнятною, а отже до Закону України "Про мисливське господарство і полювання" необхідно також внести доповнення, вписавши капкани у "чорний список".

17. Ще одна проблема. Здавалося б про браконьєрство з усією його потворністю написано чимало. Однак на практиці мало що змінюється. Сучасне браконьєрство давно перетворилося на одне з потужних і впливових злочинних формувань, що становить загрозу національній екологічній безпеці. Нині в країні постійно браконьєрствує близько мільйона людей, а то й двох. Щорічно правоохоронці затримують майже 150 тисяч браконьєрів, але розкриття злочинів становить усього близько відсотка.

Браконьєри за рік добувають стільки ж риби, скільки всі риболовецькі підприємства країни.

На жаль, представники рибоохорони не завжди здатні виконувати покладені на них функції, адже перебувають в підпорядкуванні господарчому відомству й часто залежать від вказівок тих, кому охорона водних живих ресурсів заважає збагачуватися. Контролюючі ж структури виявляються зв'язаними по руках і ногах недосконалим законодавством.

До того ж, часом активність і правоохоронців і громадських інспекторів наштовхується на байдужість чиновників. Цілком очевидно, що настав час переходити як до сучасних екологічно безпечних форм розвитку, так і контролю в рибному господарстві. Якими мають бути ці форми? Це ще одна актуальна тема для обговорення.

18. На наш погляд, тільки жорсткі адміністративні приписи здатні сьогодні протистояти натиску егоїстично-кримінальних інтересів, які нині культивуються в суспільстві, зокрема в сфері природокористування.

Принагідно зауважимо, що викладені положення не претендують на завершеність, беззаперечність та категоричність, авторам хотілося б щоб вони послуговували одним із імпульсів для подальших дискусій стосовно піднятих проблем.

19. Зокрема, в КК України є стаття 246("Незаконна порубка лісу") згідно з якою відповідальність настає лише за умови заподіяння істотної шкоди. Оцінювати її до 2012 року були уповноважені органи Державної екологічної інспекції, а після – це прерогатива виключно державної екологічної експертизи, якою як правило, на рівні областей займається всього-на-всього один експерт. Зауважимо, що навіть якщо експертизу буде замовлено, оплачено і виконано, то "незаконна порубка лісу" карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян(нині це від 850 до 1700 гривень – Авт.) або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк. Зайве пояснювати, що коли за один рейс до лісу можна незаконно заробити майже 100 тисяч гривень, то штраф 1,7 тисяч гривень для порушників нічого не значить.

До речі, якщо до 18 лютого 2016 року перелік покарань у статті 246 КК мав продовження – із "конфіскацією незаконно добутого", то тепер цю норму виключено. Тож якщо керуватись нормою Закону, то у крадіїв неможливо вилучити ні автотранспорт і бензопили, з якими вони їздять "на роботу" до лісу, і навіть зрубаної деревини.

Значимо, що ці кардинальні зміни запроваджено ухваленням Верховною Радою Законом "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, що містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та спеціальної конфіскації". Назва напрочуд довга, а суть коротка: крім заборони конфіскації незаконно зрубаної деревини, вилучили норму статті 248 КК України ("Незаконне полювання"), за якою підлягали конфіскації: "знаряддя і засоби полювання та все добуте".

Отож, як говорили давні римляни, запитаймо: кому ці нововведення вигідні? Відповідь на запитання можливо дозволить нам зрозуміти, що мова йде вже не про банальні крадіжки, а добре організований кримінальний бізнес, який має "дах" на найвищому рівні.

Можливо у Європі крадену деревину та автомобілі на яких її вивозять, справді не вилучають. Однак відомо, що штрафи там такі, що крадій сам продасть не лише зняряддя злочину, а й значну частину власного майна, щоб розрахуватись за заподіяну шкоду і не потратити за грати. Після цього сам не вчинятиме "незаконні порубки лісу", а й іншим закаже.

20. Завершуючи тези, хотілося б нагадати про те, що ще у 1975 році відомий вчений, наш Учитель Мунтян В.Л. в своєму дисертаційному дослідженні зазначав, що екологія стає теоретичним підґрунтям поведінки людини індустріального суспільства у природі, а право – основним її результатом. Однак, на жаль, поки що цього не сталося.

ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І КОНТРОЛЮ У ГАЛУЗІ ВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВОДНОГО КАДАСТРУ УКРАЇНИ

Боровицька А.

(аспірант, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

Науковий керівник – д.ю.н., професор, академік НАПрН України А. Гетьман

Однією з функцій екологічного державного управління є ведення кадастрів природних ресурсів. Екологічне управління виступає одним з інструментів реалізації екологічної політики держави і саме від його нормального функціонування значною мірою залежить якість довкілля, організація раціонального природокористування. Водночас саме система екологічного управління на сьогоднішній день відрізняється крайньою нестабільністю, частими реорганізаціями управлінських структур, відсутністю чіткого розмежування компетенції між органами, які здійснюють це управління [1; 2; 3; 4; 5]. У зв'язку з цим у сфері державного управління України здійснюється адміністративна реформа, що має на меті насамперед створення теоретичних моделей і прогнозів соціально-економічного розвитку країни на основі наукових методів моделювання та планування [6, с. 38-40].

Кадастрова функція державного управління природними ресурсами втілюється в життя в процесі діяльності державних органів, до компетенції яких віднесено ведення кадастрів природних ресурсів. Як і державне управління природними ресурсами в цілому, ведення кадастрів здійснюється в широкому сенсі системою всіх державних органів, яка включає в себе як органи державної влади, так і їх виконавчі та розпорядчі органи.

Правові засади ведення державного водного кадастру спрямовані на регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі збору, систематизації, зберігання, обробки, узагальнення та видачі кадастрових даних. У галузі ведення державного водного кадастру правове регулювання здійснюється певним колом уповноважених на це органів державної виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції. Функції та повноваження органів загальної компетенції полягають у формуванні та реалізації екологічної політики держави, координації діяльності центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій пов'язаних з веденням державного водного кадастру та ін. Разом із тим основні повноваження з ведення водного кадастру покладено на органи спеціальної компетенції, для яких забезпечення реалізації державної політики в сфері використання та охорони природних ресурсів є єдиним, головним призначенням.

Потрібно наголосити на тому, що серед суб'єктів спеціальної компетенції, повноваження яких пов'язані з веденням державного водного кадастру, відбуваються постійні зміни в їх складі та відповідний перерозподіл повноважень між ними. Наприклад,

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України (Мінприроди) у 2011 році отримало назву Міністерства екології та природних ресурсів України з відповідним перерозподілом повноважень; Концерн «Водбуд» перетворюється на Державний комітет України по водному господарству (Держводгоспу), а з часом – Державне агентство водних ресурсів України; Мінгео було реорганізовано в Державний комітет геології та використанню надр (Держкомгеологія), а тепер має назву Державної служби геології та надр України. Головне управління геодезії, картографії та кадастру включено до складу Фонду державного майна та ін. Окрім того, починаючи з 2014 р., після прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10.09.2014 р. № 442[7], розпочато новий етап реформування системи органів виконавчої влади і, відповідно, новий перерозподіл повноважень.

Основною проблемою ведення державного водного кадастру з питань, пов'язаних із суб'єктивним складом, на нашу думку, є наявність великої кількості органів, уповноважених вести кадастр. Так, він ведеться трьома органами: Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) – за розділом «Поверхневі води»; Державною службою геології та надр України – за розділом «Підземні води» та Державним агентством водних ресурсів України – за розділом «Водокористування».

Ретельно проаналізувавши систему державних органів уповноважених вести державний водний кадастр за кожним окремим розділом, можливо зробити висновок, що у формуванні даних кадастру за розділом «Поверхневі води» беруть участь 29 державних установ та організацій, за розділом «Підземні води» – 20, а за розділом «Водокористування» – 45. Така ситуація з надмірною кількістю органів виникла тому, що кожному з цих органів підконтрольні й підзвітні певні установи та організації, які фактично формують і наповнюють зміст водного кадастру. Останні також мають власну складну структуру, засоби та способи отримання інформації, що формує сутність останнього.

Таким чином у зв'язку з наявністю великої кількості органів, уповноважених вести водний кадастр, спостерігається «хаос» у здійсненні цієї функції. Так, відсутня єдність у системі ведення державного водного кадастру, що призводить до розрізнення та дублювання функцій, невиправданого затягування виконання кадастрових робіт та розпорошення відповідальності між суб'єктами.

На нашу думку, існує необхідність створення єдиного органу з ведення державного водного кадастру, а в ідеальному вигляді – ведення всіх природоресурсних кадастрів. Таким органом може стати Державна служба геодезії, картографії та кадастру України. Це надасть можливість створити злагоджену систему ведення кадастрів та налагодити шляхи взаємодії між ними, а також забезпечить поступовий перехід від одновидових до багатовидових і багатоцільових кадастрів, що, у свою чергу, дозволить значно скоротити видатки на адміністративну складову ведення кадастрів, спростити порядок доступу до інформації в кадастрах, уникнути дублювання однієї й тієї ж інформації в різних кадастрах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) : монографія / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; В. В. Костицький. – Київ, 2003. – 772 с.
2. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; А. П. Гетьман, А. К. Соколова, В. Анісімова та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. – Харків : Право, 2014. – 784 с. – (Серія «Харківська наукова школа екологічного права»).
3. Малышева Н. Р. Гармонизация экологического законодательства в Европе : монография / Н. Р. Малышева. – Киев, 1996. – 233 с.
4. Заєць О. І. Правові аспекти земельної реформи в Україні : монографія / О. І. Заєць. – Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2006. – 185 с.
5. Данилко Н. І. Реалізація повноважень органів місцевого самоврядування в галузі земельних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Наталія Іванівна Данилко ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України ; наук. керів. І. І. Каракаш. – Київ, 2013. – 200с.

6. Вакарін С. Організаційно-правові питання реформування державного управління у сфері економіки України / С. Вакарін // Право України. – 2001. – № 10. – с. 38–40.

7. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442 // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 169.

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СПРИЯТЛИВОГО ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Бредіхіна В.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

В умовах реалізації стратегії сталого розвитку для всієї світової спільноти, зокрема, й для України, постають питання підвищення стандартів життя людини, забезпечення гідних умов її життєдіяльності та сприятливого, в тому числі природного, оточення. З цією метою Україна на своїй території має здійснювати екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного навколишнього середовища, захисту життя й здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням довкілля, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

При цьому успішна реалізація екологічної політики держави потребує передусім ефективного і узгодженого функціонування системи відповідного законодавства, спрямованого на досягнення національних пріоритетів – утвердження людини, її здоров'я, життя та безпеки як вищої соціальної цінності, забезпечення її гідного існування у сприятливих природно-соціальних умовах.

Досліджуючи національне екологічне законодавство можна виділити декілька векторів правового регулювання, що забезпечують зазначені пріоритети. Перший з них – визначення і закріплення основних принципів охорони навколишнього природного середовища як невід'ємних умов сталого розвитку суспільства. Такі принципи визначив Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року у ст.3, де серед останніх були названі: пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської та іншої діяльності; гарантування екологічно безпечного середовища для життя й здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля тощо [1]. Названий закон закріпив основні законодавчі засади у регулюванні екологічних правовідносин, визначив перспективи прийняття на його основі багатьох актів екологічного законодавства, особливо у сфері забезпечення екологічної безпеки, використання природних ресурсів. Тому не дивно, що в еколого-правовій літературі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» справедливо надається роль «основ екологічного законодавства в незалежній Україні» [2, с.17]. Основні підходи щодо забезпечення сприятливих природних умов для життєдіяльності людини, сформульовані цим законом, були в подальшому розвинуті у Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджених відповідним Законом України від 21 грудня 2010 року.

Іншим, не менш важливим вектором є закріплення основних екологічних прав громадян, зокрема, права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище та прав, що забезпечують його реалізацію та захист: права на доступ до екологічної інформації, права на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та майну громадян внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище, право на участь у публічних слуханнях з питань впливу запланованої діяльності на довкілля та ін. (ст. 9 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища»). Зазначені права знайшли своє відбиття у законах України «Про забезпечення санітарного та епідемічного

благополуччя населення» (1994 р.), «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.) та у багатьох підзаконних нормативних актах, що регулюють, наприклад, проведення громадських слухань з екологічних питань, інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля, та забезпечення доступу до публічної екологічної інформації. Водночас недоліком даної системи нормативних актів є недостатня наявність та ефективність норм, які гарантують захист (з визначенням форм та способів) фундаментальних екологічних прав та їх конкретну реалізацію.

Багато норм екологічного законодавства України присвячено питанням забезпечення екологічної безпеки та регуляції діяльності, що шкідливо впливає на стан навколишнього природного середовища. Так, відповідні заходи і вимоги закріплені у розділі XI ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», в законах України «Про екологічну експертизу» (1995 р.), «Про об'єкти підвищеної небезпеки» (2001 р.), «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (2000 р.) та ін.

Важливою складовою забезпечення сталого екологічного розвитку є також запровадження економіко-правового механізму охорони навколишнього природного середовища, основні заходи якого закріплені законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» (розд. X), «Про екологічний аудит», відповідними нормами Податкового кодексу, що регулюють сплату екологічного податку (розд. VIII) тощо.

Отже, можна стверджувати, що в Україні є законодавче підґрунтя для забезпечення сприятливого природного оточення для людини. Втім, сучасне екологічне законодавство не є досконалим. У сфері екологічної законотворчості багато прогалин, неузгодженостей, суперечностей. Тому наша держава, ґрунтуючись на міжнародних зобов'язаннях та враховуючи вищевказані пріоритети та принципи, має модернізувати національне екологічне законодавство шляхом його систематизації та приведення його до європейських та світових стандартів.

На останнє слід зазначити, що сприятливий життєвий простір людини, як основа концепції сталого розвитку, формується не тільки за рахунок забезпечення безпечного стану навколишнього природного середовища, а й за наявності достатнього природно-ресурсного потенціалу та інших природно-антропогенних цінностей, які зведені державою у ранг основного національного багатства та мають підлягати особливій охороні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. - № 41. – Ст. 546.
2. Андрейцев В.І. Кодифікація екологічного законодавства: методологічні, гносеологічні, аксіологічні аспекти та проблеми реалізації / В.І.Андрейцев // Зб. тез наукових доповідей учасників «круглого столу» «Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України» 9 листопада 2012 р. / За заг. ред. А.П.Гетьмана. – Харків: НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2012. – С. 15-19.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЯК НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Власенко Ю.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

«Стратегія національної безпеки України», затверджена Указом Президента від 26 травня 2015 [6] року містить перелік пріоритетів екологічної безпеки держави, таких як: збереження природних екосистем, зниження рівня забруднення навколишнього середовища, створення ефективної системи моніторингу довкілля, забезпечення контролю джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, зниження рівня забруднення ґрунтів.

Одним із першочергових пріоритетів реформ, визначених Стратегією сталого розвитку “Україна - 2020”, схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5 [5] є реалізація Програми збереження навколишнього природного середовища, яка передбачена серед чотирьох векторів саме у «векторі безпеки». Серед 69 запланованих реформ Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» одне з пріоритетних місць займає реформа державного управління, метою яких є побудова прозорої системи державного управління, створення професійного інституту державної служби та, що є на наш погляд основним, її ефективності. Результатом впровадження даної реформи має стати створення ефективною, прозорою, відкритою та гнучкою структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики.

13 жовтня 2016 року Міністр екології та природних ресурсів України презентував політичну пропозицію Концепції реформування системи державного природоохоронного контролю (далі – Концепція) [7]. У Концепції з урахуванням виконання зобов’язань, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Угодою про зону вільної торгівлі та Планом законодавчого забезпечення реформ, з метою запровадження державної системи моніторингу та спрощення системи державного контролю запропоновано утворення Державної природоохоронної служби України та ліквідації Державної екологічної інспекції України.

Доречно згадати відомий філософський вислів про те, що більшість спорів і дискусій стануть непотрібними, якщо чітко визначити терміни. Так слід нагадати, що в ст. 16 Закону України від 17.03.2011р. «Про центральні органи виконавчої влади» [2] чітко визначено, що центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, агентства, інспекції. Як визначено у чч 1 та 3 п 2 ст. 17 даного Закону, у разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, центральний орган виконавчої влади утворюється як *служба*. У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольні-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як *інспекція*. Тоді постає питання в доцільності чергової зміни назви органу, яка відповідає вимогам даного Закону.

Не можна не погодитися зі словами міністра про те, що на сьогодні система організації державного контролю за додержанням природоохоронного законодавства недосконала: високий рівень корупції, застаріла матеріально-технічна база, непрозора система прийняття рішень щодо порушників законодавства, відсутня адекватна система відповідальності суб’єктів за порушення законодавства, відсутність єдиних електронних реєстрів природних ресурсів та неналежний рівень інформаційного обміну. Також має місце розпорошення та дублювання наглядових (контрольних) функцій держави між органами виконавчої влади, відсутність єдиного підходу до здійснення наглядових та контрольних функцій. [7].

Але необхідно згадати вкрай неефективний і зовсім не оптимальний спосіб адміністративного реформування системи центральних органів виконавчої влади, який був застосований відповідно до Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09.12.2010 р. [1], на реалізацію якого були витрачені величезні кошти, а по-суті - змінилися назви, але належного результату реформування, як бачимо, не було отримано. Також Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 року №159 «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища» [4], були ліквідовані територіальні управління охорони навколишнього природного середовища, але реформування системи органів охорони навколишнього природного середовища на місцях не відбулося

належним чином, оскільки до сих пір відсутня нормативно – правова база та не чітко визначена екополітика держави у цьому напрямку. Тому створення структурних підрозділів екології та природних ресурсів в різних областях з різними назвами, відсутність уніфікованого положення про структурні підрозділів екології та природних ресурсів, невідповідність положень цих підрозділів один одному, свідчить про відсутність ефективної екологічної політики держави у даній сфері.

Як зазначено в представлений Концепції, реформування галузі дасть можливість перейти від системи тотального контролю до системи моніторингу та попередження порушень екологічного законодавства., а запуск автоматизованої, відкритої системи реєстрів природо користувачів і небезпечних виробництв та впровадження он-лайн декларування з дотримання вимог природоохоронного законодавства не лише підвищить екологічну відповідальність та контроль, а й унеможливить, будь-які корупційні прояви [7].

Проте в поданій Концепції немає відомостей щодо прорахунку кошторисних витрат та джерел фінансування на реалізацію великого амбітного та затратного проекту не тільки впровадження, але й подальшого його постійного обслуговування. Також усім зрозуміло, що не достатньо знати про наявність правопорушень в сфері екології, а необхідно мати ефективні і дієві правові механізми попередження, контролю, реагування на них, ефективні санкції, заходи притягнення до відповідальності, виконання рішень та належної компенсації шкоди завданої порушенням екологічного законодавства. Зокрема, В.Н. Кудрявцев зазначав, що ефективність впливу права на поведінку громадян і колективів повинна оцінюватись з точки зору того, в якій мірі вдалося засобами права забезпечити правомірну поведінку людей, попередити протиправні вчинки, організувати та впорядкувати складну систему суспільних відносин, що є предметом правового регулювання [8, с. 162-163]. Також принципом оцінки дії будь-якої правової норми виступає не лише її цінність та корисність результату, але й фактична величина витрат, пов'язаних з її реалізацією. Саме оптимальне співвідношення ефективності, корисності та економічності дозволяє одержати правову норму, яка б найкращим чином відповідала вимогам її створення у сучасних умовах реалізації екологічної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 р. // Урядовий кур'єр від 14.12.2010 р.
2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 // Відомості Верховної Ради України, 2011, № 38, ст.385.
3. Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища // Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 року №159 // Урядовий кур'єр від 21.03.2013 № 53.
4. Стратегією сталого розвитку “Україна - 2020”: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5 // Урядовий кур'єр від 15.01.2015 № 6
5. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента від 26 травня 2015р.// Урядовий кур'єр від 29.05.2015 № 95
6. Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні (<http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/>)
7. Кудрявцев В. Н. Право и поведение / В. Н. Кудрявцев. — М.: Юрид. лит., 1978. — 192 с.

ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Губанов О.

(кандидат юридичних наук, провідний юрист програми з вивчення проблем адаптації законодавства України до законодавства ЄС, юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Процес становлення української державності переживає новий, важливий етап свого історичного розвитку. Першочерговим вектором розвитку України стала євроінтеграція. Безсумнівним є те, що ефективність функціонування України в європейському співтоваристві, на пряму залежить від ефективності функціонування сучасного державного управління. Саме тому постає ключовою проблемою необхідність становлення і розвитку в Україні, публічної адміністрації та публічної служби, яка фактично буде реалізовувати її завдання і функції. Ця ідея безпосередньо впливає із Рекомендації №R (2000) 6 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради Європи «Про статус публічних службовців у Європі» ухвалена Комітетом Міністрів на 699-му засіданні Заступників міністрів 24 лютого 2000 р.[3, с.698-712].

Варто відзначити те, що на сучасному етапі розвитку в Україні публічна служба проходить етап свого становлення. При цьому, тривалий час, ця категорія фактично не мала свого нормативного закріплення та відповідного регулювання на рівні чинного законодавства України.

Проблемами функціонування публічної служби в Україні займалися такі вчені, як: Авер'янов В.Б., Білозерська Т.О., Битяк Ю.П., Бевзенко В.М., Борденюк В.І., Гаращук В.М., Гончарук С.Т., Дзюндзюк В.Б., Єрмоліна В.П., Западинчук О.П., Кикоть П.В., Коліушко І. Б., Тимошук В.П., Тихомиров М.Ю., Фоміцька Н.В., Янчук О.Ю., Янюк Н.В. та ін.

Враховуючи те, що вперше про публічну службу, як категорію почали говорити ще за радянської доби. Так, відомий український дослідник Ю. Л. Панейко визначав поняття «публічної служби» виходячи з визначення держави як «корпорації публічних служб», а відтак вважав, що публічна служба має змінюватися відповідно до потреб «загального інтересу»[1]. Інший дослідник О.В. Петришин до публічної служби відносить державну, муніципальну службу та службу у недержавних організаціях (громадських організаціях, політичних партіях, та навіть – приватних підприємствах) [2].

На сьогоднішній період, в українській юридичній літературі, поняття «публічна служба» розглядається з позиції інституційного та функціонального аспектів. Так, з позиції інституційного аспекту публічна служба в найширшому розумінні може здійснюватись працівниками усіх організацій публічного сектору: органів державної влади (тобто не лише виконавчої, але й законодавчої та судової влади), державних підприємств та установ, органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств та установ. Таким чином, до поняття публічної служби включають діяльність працівників усіх інституцій, які виконують публічні завдання, в тому числі діяльність державних або муніципальних лікарів, вчителів тощо. У вузькому розумінні в інституційному вимірі публічну службу розглядають як діяльність службовців органів державної влади та органів місцевого самоврядування[3, с.11].

Якщо розглядати публічну службу з позиції функціонального аспекту, то можна відзначити те, що завдання публічної адміністрації у багатьох країнах виконуються не лише органами та організаціями публічного (державного та муніципального) сектору, але й делегуються громадським організаціям і навіть приватним структурам[3, с.11-12]. Таким чином, на науковому рівні, поняття «публічна служба» однозначно не сформульоване і проходить свою трансформацію та наповнюється новим змістом.

В Україні, на нормативному рівні така категорія, як «публічна служба» вперше була закріплена на рівні п.15 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. і розглядається, як діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування[4]. Очевидно, що саме це поняття для нас має пріоритетне значення, оскільки визначає коло суб'єктів публічної служби в Україні. Хоча, як видно із тенденцій розвитку законодавства в Україні, ця категорія фактично не розвивається на законодавчому рівні оскільки в 2015 році був прийнятий

новий Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р.[5], а не Закон України «Про публічну службу». Крім того, правовий статус частини суб'єктів публічної служби визначається Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07 червня 2001 р. в редакції від 01 травня 2015 р[6] тощо. Отже, говорити про функціонування публічної служби в Україні, як єдиної системи на сьогоднішній день немає підстав.

Розглядаючи питання про юридичну відповідальність публічних службовців в Україні варто звернути увагу на те, що їх можуть притягати до різних видів юридичної відповідальності, а зокрема: кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та матеріальної. Варто відзначити те, що оскільки така категорія, як «публічний службовець» фактично повноцінно не реалізована на рівні чинного законодавства України, то аналізуючи положення чинного Кримінально кодексу України, наприклад ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»[9], або Кодексу України про адміністративні правопорушення, наприклад ст. 166-3 «Дискримінація підприємців органами влади і управління»[10], ми можемо говорити лише про притягнення до відповідальності окремих суб'єктів публічної служби, а зокрема, в першу чергу, державних службовців.

На сьогоднішній день говорити про юридичну відповідальність публічних службовців в Україні можна лише в контексті відповідальності окремих суб'єктів публічної служби, а зокрема: державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, прокурорів, військовослужбовців тощо. Це насамперед пов'язано із тим, що публічна служба не отримала належного правового регулювання на рівні чинного законодавства і як юридична категорія фактично закріплена на рівні п.15 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України.

Суб'єктів публічної служби в Україні можуть притягати до різних видів юридичної відповідальності, а зокрема: кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та матеріальної. При цьому, право Європейського Союзу встановлює основні принципи та вимоги притягнення до юридичної відповідальності публічних службовців. Безперечно, ці вимоги і принципи є запорукою об'єктивного та неупередженого розгляду питання про притягнення публічного службовця до юридичної відповідальності. При цьому, основним завданням юридичної відповідальності публічних службовців є не тільки покарання або накладення законних санкцій на них у разі вчинення правопорушення, а забезпечення нормального функціонування публічної служби, як основи функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панейко Ю. Л. Наука адміністрації і адміністративного права. У 2х томах. Загальна частина. – Авгсбург, 1949. – С. 49-51
2. Петришин А.В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно правовой и логико-понятийный анализ. Монография. – Харьков: Факт, 1998. –С. 139-140
3. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / За заг. ред. Тимошука В.П., Школика А.М. – К.: Конус-Ю, 2007. – 735 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446
5. Про державну службу . Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відом. Верховної Ради України. – 2016. - № 4 .- Ст.149
6. Про службу в органах місцевого самоврядування .Закон України від 07.06.2001 № 2493-III//Голос України від 10.07.2001.
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода: Європейський Союз; Європейське співтовариство з атомної енергії від 27.06.2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 83.
9. Кримінальний Кодекс України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25/26. — Ст. 131.

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Кодекси України: В 3-х кн. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – Кн. 1.

КОЛЕДЖ, ЯК ГАЛУЗЕВИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

Губанова Т.

(кандидат юридичних наук, директор ПВНЗ «Фінансово-правовий коледж»)

Немає сумнівів у тому, що в сучасній Україні професія юриста є актуальною та престижною. При цьому, однією із основних проблем у цієї сфері є проблема недостатньої практичної фахової підготовки юристів. Справа полягає у тому, що випускники юридичних ВУЗів часто не мають достатніх практичних навиків, які б дозволили їм одразу ж після завершення навчання в ВУЗі працювати за фахом. Очевидно, що ця проблема має бути належним чином вирішена. Зазначена проблематика була і є предметом багатьох досліджень вітчизняних та зарубіжних спеціалістів таких, як: Білоус В.В., Глуховець В.А., Дядюк А.Л., Некіт К.Г., Піддубна Д.С., Подоляк С.А., Савич О.С. та ін.

При розгляді питання про практичну фахову підготовку юристів, на наш погляд варто звернути увагу на те, що, Україна вже тривалий час перебуває у міжнародному, а зокрема європейському, освітньому просторі. Це, в першу чергу, надало принципово нові можливості для майбутніх юристів, а також поставило нові вимоги до якості вищої освіти в Україні в цілому та вищої юридичної освіти зокрема. Так, у 1999 р. Україна ратифікувала Конвенцію «Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні» підписану у Лісабоні 11 квітня 1997 р.[1].

Наступним важливим кроком у наближенні вищої юридичної освіти до світових стандартів є приєднання України до Болонського процесу, яке відбулося у травні 2005 р. на Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей»[2].

Окрему увагу питанню про вищу освіту приділено в ключовому документі, який регламентує, на сьогодні, взаємодію між Україною та Європейським Союзом, а зокрема Угоді Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони[3]. Фактично ця Угода юридично закріпила європейський вибір України та поклала на неї виконання низки обов'язків, в тому числі і у сфері вищої освіти. Основне завдання вищої юридичної освіти в Україні – це підготовка кваліфікованих фахівців у галузі права, які працюють для утвердження у суспільстві верховенства права та розвитку правової свідомості й правової культури громадян[5].

Для реалізації зазначеного у Концепції завдання функціонує система вищих юридичних навчальних закладів України. Однією із ланок системи ВУЗів України є коледжі. На сьогодні коледжі, як навчальні заклади, функціонують у більшості країн світу. Так, у Великобританії та США коледжі є вищими навчальними закладами[6]. Що ж стосується Європи, то тут у значній частині країн ЄС вони відносяться до так званих «середніх» навчальних закладів, зокрема мова йде про: Францію, Бельгію, Швейцарію. В Україні коледж відноситься до типу вищого навчального закладу. Так, згідно із ч.3 ст. 28 Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. коледж – це галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження. Крім того, коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста[7].

Варто відзначити те, що більшість ідей, які сформульовані в Угоді про асоціацію

між Україною та ЄС, знайшли свого адекватного відображення та закріплення у Законі України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р.[3].

Варто звернути увагу на те, що Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. чітко сформулював завдання, які ставляться перед будь-яким вищим навчальним закладом в Україні в тому числі і коледжем. У відповідності до ст. 26 Закону основними завданнями коледжу, як вищого навчального закладу, є: 1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями; 2) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; 3) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; 4) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; 5) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; 6) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; 7) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; 8) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури; 9) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці [7].

Маємо відзначити, що незважаючи на позитивні зрушення у сфері вищої юридичної освіти вони в ж таки не дають можливість повною мірою подолати проблему відсутності достатніх практичних навиків у студентів юридичних ВУЗів. Одним із шляхів для вирішення цієї проблеми є залучення студентів-юристів до «юридичних клінік». Сам термін «юридична клініка» з'явився вперше в Сполучених Штатах Америки[8, с.190].

Що ж стосується України то запровадження «юридичних клінік» в діяльності юридичних коледжів, як галузевих навчальних закладів фактично можливе. Тому іноді студентські організації самі організовують клініку та вирішують всі проблеми з її облаштуванням[9, с.113].

На наш погляд, вирішення проблеми відсутності достатніх практичних навиків у студентів юридичних ВУЗів має комплексну природу і обумовлюється багатьма чинниками. При цьому, саме «юридичні клініки», які б діяли при юридичних коледжах, змогли б позитивно вплинути на вирішення цієї проблеми.

Чинний Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. надав широкі можливості для ВУЗів в Україні у тому числі і для коледжів. Ми переконані у тому, що важливим кроком у вирішенні проблеми відсутності достатніх практичних навиків у студентів юридичних ВУЗів є створенні при коледжах «юридичних клінік». Такі клініки зможуть надати студентам-юристам необхідні практичні навички, допоможуть краще та ґрунтовніше засвоїти пройдений теоретичний матеріал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні: Конвенція Ради Європи, ООН від 11.04.1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_308.
2. Юридичний факультет оголошує набір на магістерську програму подвійного дипломування «Україно-Європейські правничі студії»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.univ.kiev.ua/vstupnyku/mahistratura/item/3351-yurydychnyi-fakultet-oholoshuie-nabir-na-mahistersku-prohramu-podviinoho-dyplomuvannia-ukraino-yevropeiski-pravnychi-studii?lang=uk_UA.UTF-8.%20uk_UA.%20uk_UA.KOI8-R.%20uk_UA.CP1251.%20uk_UA.CP866.%20uk_UA.ISO8859-5.%20ukrainian
3. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у
4. сфері вищої освіти», підписана у Болоньї 19 червня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода: Європейський Союз; Європейське співтовариство з атомної енергії від 27.06.2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 83.

6. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://univer.km.ua/koncept.htm>
7. Фольварочний І.В. Модернізація змісту, методів та форм підготовки фахівців на основі вивчення зарубіжного досвіду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_12/V12_34.pdf
8. Про вищу освіту. Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII//Відомості Верховної Ради України. – 2014. - N 37-38.–Ст. 2004
9. Резнікова В.В., Орлова О.С. Проблема практичної фахової підготовки вітчизняних правників у ДВНЗ України / В.В. Резнікова, О.С. Орлова // «Інноваційні освітні технології: досвід Європейського Союзу та його впровадження в процес підготовки юристів» збірник тез (25 трав. 2016 р.) м. Братислава (Словацька Республіка). — 2016. — С. 188—191.
10. Слов В. А. Юридична клініка : навч. посіб. / В. А. Слов, С. І. Молібог, Д. Г. Павленко. – К. : Школяр, 2004. – 315 с.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Кичилюк Т.С.

(кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки)

У зв'язку з підписанням Україною ряду угод про асоціацію з Євросоюзом, постає проблема вдосконалення природоохоронного законодавства та його адаптації до законодавства ЄС.

Чинне законодавство передбачає пріоритет міжнародних законодавчих актів, ратифікованих Україною і передбачає їх імплементацію як складової національного законодавства. Ст. 9 Конституції України зазначає, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано ВР України, є частиною національного законодавства України.

Беззаперечно значною є роль міжнародно-правових актів та міжнародно-правових договорів у регулюванні лісових відносин в Україні. Так, відповідно до Конвенції про охорону біологічного різноманіття, прийнятої у Ріо-де-Жанейро 5 червня 1992 року, ратифікованої Законом від 29 листопада 1994 р., з метою збереження і сталого використання біологічного різноманіття, Україна зобов'язалася встановлювати систему охоронних територій або територій, в яких необхідно вжити спеціальних заходів для збереження біологічного різноманіття; розробляти керівні принципи відбору, встановлення і раціонального використання охоронних територій або територій, у яких необхідно приймати спеціальні заходи для збереження біологічного різноманіття. Імплементациєю цієї Конвенції на національному рівні стали Постанова Кабміну України «Про концепцію збереження біологічного різноманіття від 12.05.1997 р. та Розпорядження Кабміну «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми забезпечення біологічного різноманіття на 2005-2025 рр.» від 22.09.2004 р..

Вимоги Конвенції з охорони біорізноманіття, що стосуються лісів, викладені в Розширеній програмі робіт з охорони біорізноманіття лісів, затвердженій 2002 року на шостій конференції країн-учасниць Конвенції в Гаазі (Нідерланди). Згідно зазначених вимог, основним принципом є екосистемний підхід, що полягає у сталому веденні лісового господарства в усіх лісах України. Цей принцип задекларований в Лісовому кодексі України (ст. 34), а кількісні показники ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку визначені Державною цільовою Програмою «Ліси України» на 2010-2015 роки, хоча використана система показників і заходів не є повною.

Деякими завданнями стратегії ЄС щодо біорізноманіття до 2020 р. є наступні: 1) повна реалізація природоохоронного законодавства ЄС; 2) поліпшення, захист і відновлення екосистем і послуг, які вони надають, і більш широке використання зеленої інфраструктури; 3) більш стале сільське і лісове господарство.

Окреслені завдання мають відношення і до лісових екосистем. Зокрема, сталість лісового господарства передбачає заохочення лісокористувачів до прийняття планів лісокористування (управління лісами). Ці плани включають заходи щодо збереження біорізноманіття і сприяють новаторським механізмам фінансування для підтримання й відновлення екосистемних послуг, які утворюються стало керованими багатофункціональними лісами. Крім того, з метою вирішення завдань щодо збереження біорізноманіття, слід створювати позитивні стимули для фермерів і лісокористувачів.

Стратегія ЄС щодо біорізноманіття не є нормативно-правовим актом для України, а її виконання не є обов'язковим, проте вона відображає європейський стандарт щодо збереження лісів та їх екосистем.

Україна також підписала або приєдналася до низки міжнародних конвенцій та угод, що стосуються охорони та збереження біорізноманіття, зокрема Бернської, Бонської, Вашингтонської (CITES), Рамсарської та ін.

Враховуючи європейський напрям розвитку, Україні слід більш опрацювати систему моніторингу біорізноманіття та менеджменту природоохоронних територій. Адже, наявні законодавчі акти й організаційні структури далеко не повною мірою відповідають завданням моніторингу біорізноманіття, прийнятим у країнах Європи, а поняття екологічного менеджменту на територіях спеціального (природоохоронного) призначення практично не розроблене. Наявні нормативно-правові акти щодо проектів організації територій об'єктів природно-заповідного фонду (Наказ Мінприроди України № 245 від 06.07.2005 р.) практично не розв'язують цієї проблеми, тому що фактично не містять поняття «екологічний менеджмент території з метою збереження біорізноманіття».

Окреслені проблеми значною мірою зумовлені або відсутністю в українському законодавстві відповідних нормативних положень і визначень, або неузгодженістю різних законів та підзаконних нормативно-правових актів щодо трактування понять і категорій та визначення ключових положень і вимог до практичного втілення тих чи інших заходів. Крім того, потребує вирішення питання створеного конфлікту інтересів, який проявляється у покладанні на відповідні органи управління лісовими ресурсами одночасно господарських і природоохоронних функцій.

З одного боку, актуальними залишаються питання уніфікації понятійного й термінологічного апарату чинного природоохоронного законодавства України, дотичного до охорони біорізноманіття, а з іншого – впровадження низки змін, доповнень і нових правових положень щодо збереження біорізноманіття у відповідності з аналогічним чинним законодавством Євросоюзу.

Більшість проблем можуть бути розв'язані шляхом послідовного застосування відповідних положень міжнародного права та визначених ними концептуальних положень. Однак, загальновідомим є факт, що велика частина законів України «не працюють» безпосередньо, а для їх практичної імплементації потрібна низка підзаконних актів. Тому сьогодні пріоритет міжнародного права перед законодавством України, в більшій мірі носить декларативний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 368 с.
2. Бондарук Г. В. Нормативно-правове забезпечення збереження біорізноманіття в лісовому секторі України : Аналіз та перспективи розвитку / Г. В. Бондарук, О. О. Кагало, Л. Д. Проценко [та ін.]. – Львів, 2013. – 266 с.

СУТНІСТЬ І МІСЦЕ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Кобецька Н.

(кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Право загального природокористування гарантує всім громадянам можливість користуватися природними благами за умови дотримання встановлених правил охорони довкілля. Як різновид права природокористування воно традиційно розглядається в порівнянні з правом спеціального природокористування. Для його виникнення не вимагається особливих юридичних актів, наявності у природокористувача спеціальної правоздатності та дієздатності.

Водночас, з огляду на зміст інтересів, на реалізацію яких спрямоване загальне природокористування, воно безпосередньо пов'язане з правом людини на безпечне довкілля. М. І. Васильєва, проводячи розмежування між правом на сприятливе навколишнє середовище і правом загального природокористування, зазначає, що для першого важливою є якість довкілля, тоді як у праві загального природокористування головною є свобода доступу до нього [1, с. 22]. Разом з тим не слід забувати, що неналежна якість навколишнього середовища є перешкодою для реалізації права загального природокористування. Т. І. Макарова вважає, що право загального природокористування знаходиться на стику права громадян на сприятливе навколишнє середовище і права спеціального природокористування фізичних осіб [2, с. 103]. Однак, на нашу думку, право загального природокористування, на відміну від господарського, комерційного використання природних ресурсів, відображає власне екологічні потреби та інтереси людини, які пов'язані перш за все з необхідністю збереження людини як біологічного та соціального організму, а не з використанням природи з метою задоволення матеріальних та інших подібних потреб.

Ще однією, суміжною з правом загального природокористування, правовою конструкцією, запровадженою новітнім екологічним законодавством України, є сервітут. Зокрема, аналізуючи ст. 23 Лісового кодексу України, можна виділити два види сервітутів: публічний і приватний. Специфіка публічних сервітутів полягає в тому, що вони обумовлюються суспільними (публічними) інтересами та встановлюються стосовно невизначеного кола осіб.

Ряд науковців доволі позитивно сприймають конструкцію публічного сервітуту. Так, Т. І. Макарова наполягає на доцільності введення в Екологічний кодекс Республіки Білорусь, а слідом за ним у цивільне і природоресурсне законодавство – земельне, водне, лісове, інституту публічного сервітуту, який встановлює приватноправові і публічно-правового гарантії як для осіб, які здійснюють господарську діяльність у порядку спеціального природокористування та володіють в зв'язку з цим речовими правами на ділянки природних ресурсів, так і для осіб, які здійснюють загальне природокористування [3, с. 7–8].

Наші міркування з приводу доцільності існування публічних сервітутів містять у своїй основі такі аргументи. Публічний лісовий сервітут передбачає право громадян вільно перебувати в лісах державної і комунальної власності (ч. 2 ст. 23 Лісового кодексу України). Ч. 3 цієї ж статті закріплює: «Права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договорів, заповіту або за рішенням суду» (приватний сервітут). Зміст публічного лісового сервітуту щодо забезпечення прав громадян на вільне перебування в лісі відтворює норму ст. 66 Лісового кодексу України «Загальне використання лісових ресурсів»: «Громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби

тощо, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законодавчими актами України». Видається, що встановлення сервітуту є більш логічним стосовно приватних власників та конкретних прав визначеного кола осіб, на користь яких він встановлюється. Щодо законодавчого закріплення прав громадян на користування природними ресурсами для задоволення особистих життєво необхідних потреб, їх вільного доступу до природних благ, більш обґрунтованим буде використання традиційної еколого-правової конструкції «права загального природокористування», яке, як обґрунтовувалось вище, більше тяжіє до системи екологічних прав, зокрема, права на безпечне довкілля.

Виходячи з цього, права громадян, які передбачають можливості вільного доступу до природних ресурсів та користування ними для задоволення особистих необхідних життєвих потреб, могли б закріплюватися не в розділах поресурсних законодавчих актів, які регулюють використання лісових, водних, фауністичних та інших ресурсів, а в перших розділах, з наголосом на їх приналежності до життєво важливих екологічних прав людини. В майбутньому в ході вдосконалення та систематизації екологічного законодавства доцільно перенести норми, які регулюють права громадян на вільний доступ до природних ресурсів та користування ними для невід'ємних життєвих потреб, у перші розділи Екологічного кодексу України та оновлених природоресурсних законодавчих актів, закріпивши ґрунтовні деталізовані гарантії забезпечення їх безперешкодної реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва М. И. Право на благоприятную окружающую среду как элемент правового статуса личности / М. И. Васильєва // Экологическое право. – 2005. – № 1. – С. 19–26.
2. Макарова Т. И. Право общего природопользования: проблемы правового закрепления [Електронний ресурс] / Т. И. Макарова // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 3 : Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. – 2004. – № 2. – С. 103–108. – Режим доступу : http://www.law.bs.u.by/pub/25/Makarova_8.doc.
3. Макарова Т. И. Право природопользования как институт экологического законодательства (к вопросу о разработке Экологического кодекса Республики Беларусь) [Електронний ресурс] / Т. И. Макарова // Право и демократия : сб. науч. тр. / редкол. : В. Н. Бибило (отв. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2006. – Спец. вып. – С. 108–120. – Режим доступу : http://www.law.bs.u.by/pub/25/Makarova_11.doc.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Коваленко Т.

(доктор юридичних наук, доцент професор, в. о. завідувача кафедри земельного та аграрного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, підписаної 4 листопада 1950 р. в Римі та ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 р., для нашої держави є обов'язковою практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. передбачено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини та основних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Аналізуючи практику ЄСПЛ у справах проти України, у яких присутній земельно-правовий елемент, варто поділити їх на декілька груп:

1) *рішення ЄСПЛ, які стосуються порушення ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини та основних свобод, яка передбачає, що «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права».* Для сфери регулювання

земельних відносин важливе значення має те, що термін «майно» ЄСПЛ поширює також на матеріальні активи, щодо яких заявник може заявляти щонайменше «законне сподівання» їх фактичного отримання. Такими активами може бути «законне сподівання» виділення в натурі конкретної земельної ділянки та оформлення прав на неї, яке повинні були забезпечити державні органи на підставі прийнятих рішень. Неможливість для особи мати виконане рішення «протягом розумного строку» являє собою втручання в її право на мирне володіння своїм майном. Крім цього, право мирного володіння своїм майном ЄСПЛ поширює на випадки не лише набуття земельних ділянок у власність, але й у довгострокове користування. Позиція ЄСПЛ полягає у тому, що право особи на земельну ділянку, яка надана їй для постійного користування, являє собою «володіння», що підпадає під дію ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини та основних свобод (справа ЄСПЛ «Остапенко проти України» від 14 червня 2007 р. та ін.);

2) рішення ЄСПЛ у справах проти України, які стосуються специфіки застосування доктрини *ultra vires* з метою гарантування захисту від помилок органів державної влади, які діють у земельних відносинах за межами повноважень, наданих їм національним законодавством (справа ЄСПЛ «Рисовський проти України» від 20 жовтня 2011 р. та ін.). При цьому ЄСПЛ, базуючись на своїх рішеннях у справах проти інших держав, зокрема рішенні у справі «Стреч проти Сполученого Королівства» від 24 червня 2003 р., зазначив, що принцип «належного урядування», як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість. Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються. У контексті скасування помилково наданого права на майно принцип «належного урядування» може потребувати виплати відповідної компенсації чи іншого виду належного відшкодування колишньому добросовісному власникові;

3) рішення ЄСПЛ, які стосуються доступу особи до правосуддя при захисті своїх дійсних чи уявних земельних прав (справа ЄСПЛ «Пономаренко проти України» від 14 червня 2007 р. та ін.). Зокрема, відмова суду вжити практичних заходів для вирішення проблеми щодо доступу громадянина до будинку та земельної ділянки, оскільки суди не мають відповідної юрисдикції, ЄСПЛ прирівняв до відмови особі у правосудді, що позбавляє самої суті права заявника на доступ до суду, гарантованого п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод;

4) рішення ЄСПЛ у справах проти України, які стосуються тлумачення ст. 8 Конвенції щодо права на повагу до приватного і сімейного життя, зокрема в частині забезпечення дотримання справедливого балансу між інтересами особи та інтересами суспільства у сфері використання та охорони земель. Зокрема, у Справі ЄСПЛ «Гримковська проти України» від 21 липня 2011 р. визнано порушення ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя» Конвенції, що полягало у недотриманні справедливого балансу між інтересами заявниці та інтересами суспільства, оскільки: 1) держава не змогла довести, що до моменту використання дороги по вулиці Ч. як автомагістралі було проведено адекватне екологічне дослідження наслідків такого використання та в подальшому було здійснено належну екологічну політику; 2) заявниця не мала ефективної можливості впливати на процес прийняття рішень щодо використання дороги по вулиці, на якій вона проживає, як автомагістралі, включно з оскарженням у незалежному органі. Розглянувши справу, ЄСПЛ дійшов висновку, що сукупний вплив шуму, вібрації, забруднення повітря та ґрунту, спричинений магістральною дорогою, значною мірою не дав заявниці можливості користуватися правами, гарантованими ст. 8 Конвенції.

Досліджуючи питання щодо специфіки практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України, варто зазначити про ряд проблем. Так, застосування рішень ЄСПЛ при регулюванні земельних відносин ускладнюється відсутністю систематизованих рішень Суду у сфері земельних відносин, невизначеністю

самого поняття «практика ЄСПЛ», а також нечіткістю законодавчих приписів щодо того, яка саме практика суду є джерелом земельного права – у справах проти України чи вся практика взагалі.

Отже, до джерел земельного права України необхідно відносити Конвенцію про захист прав людини та основних свобод 1950 р. і практику ЄСПЛ. Серед джерел земельного права України практику ЄСПЛ можна розглядати як інтерпретаційно-правовий прецедент. Застосування практики ЄСПЛ як джерела земельного права України ускладнено відсутністю систематизованих рішень цього Суду у сфері земельних відносин, а також нечіткістю законодавчих приписів щодо того, яка саме практика ЄСПЛ є джерелом земельного права – у справах проти України чи вся практика взагалі.

ЩОДО ПРОБЛЕМ РОЗРОБКИ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Ковальчук Т.

(кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри екологічного права Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

В теорії земельного та екологічного права розробка та затвердження загальнодержавних та регіональних програм використання та охорони земель розглядається як багатоаспектне поняття: як складова формування державної земельної політики [3; 5], як одна із форм планування використання земель [2, с. 255], як складова реалізації такої функції екологічного управління як екологічне прогнозування та програмування [1].

Правовою основою розробки та затвердження державних та регіональних програм використання та охорони земель в Україні є норми ст. ст. 85, 116, 142 Конституції України (1996), законів України «Про державні цільові програми» (2004), «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010), п.16 ч.1 ст.43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), ст.6 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), ст. ст. 6-9, 177-178 Земельного кодексу України (2001), ст. ст. 9-12, 15, 16, 25 Закону України «Про землеустрій» (2003), Закону України «Про засади державної регіональної політики» (2015) та інших законів, постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31 січня 2007 року №106, «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 року № 385 та інших підзаконних актів.

Згідно зазначеного вище законодавства, загальнодержавні програми використання та охорони земель розробляються з метою забезпечення потреб населення і галузей економіки у землі та її раціонального використання і охорони відповідно до програм економічного, науково-технічного і соціального розвитку України та затверджуються Верховною Радою України.

На сьогодні однією з проблемою формування державної земельної політики є відсутність затвердженої Верховною Радою України загальнодержавної програми використання та охорони земель. При цьому доцільно зазначити, що така програма була розроблена в 2004 році «Головним науково-дослідним та проектним інститутом землеустрою» на замовлення Державного комітету України із земельних ресурсів. Серед очікуваних результатів виконання Програми були визначені: забезпечення перерозподілу земельного фонду між галузями економіки, оптимізація структури земельних угідь, зменшення сільськогосподарської освоєності та розораності території, зупинення процесів деградації ґрунтового покриву, створення стійкої системи нарощування біоресурсного потенціалу земель, збільшення питомої ваги земель з природними ландшафтами до рівня

країн Європейського Союзу та забезпечення сталого розвитку землекористування [6]. Однак, Верховна Рада України своєю постановою від 2 листопада 2004 року за № 2133 направила проект Закону України про Загальнодержавну програму використання та охорони земель на повторне перше читання [7] і до теперішнього часу не поверталась до розгляду цього питання.

Разом з цим, 17 червня 2009 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням за № 743-р схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року. Оскільки зазначена програма не була затверджена, а процеси деградації земель набули свого поширення по всій території України, Кабінет Міністрів України своєю постановою від 22 жовтня 2014 року за № 1024-р схвалив Концепцію боротьби з деградацією земель та опустелюванням та лише через 2 роки – 30 березня 2016 року Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням.

У зв'язку з проведенням в Україні політики децентралізації влади та підвищення ролі обласних рад та інших органів місцевого самоврядування у вирішенні питань економічного, соціального розвитку та питань охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання відтворення та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки в межах своїх територій, набуває актуальності питання розробки та затвердження регіональних програм використання та охорони земель. Так, наприклад, у 2016 році були ухвалені або затверджені такі програми: Регіональна програма розвитку земельних відносин у Рівненській області на 2016-2020 роки - схвалена розпорядженням Рівненської обласної державної адміністрації від 3 лютого 2016 року за № 35, але до цього часу не затверджена обласною радою [8], Регіональна програма розвитку земельних відносин у Закарпатській області на 2016 рік - затверджена рішенням Закарпатської обласної ради від 17 березня 2016 року №186 [9], Програма використання та охорони земель міста Києва на 2016-2020 роки – затверджена рішенням Київської міської ради від 14 липня 2016 року №729/729 [8]. Згідно останньої, визначені наступні проблеми в місті Києві, на розв'язання яких спрямована програма: 1) формування земель комунальної власності; 2) удосконалення управління у сфері використання та охорони земель; 3) проблеми землеустрою, зокрема, встановлення меж міста; проведення робіт з інвентаризації земель; встановлення меж ділянок житлової забудови; розробка плану земельно-господарського устрою території міста; визначення та відведення земельних ділянок на околицях міста або в приміській зоні для будівництва соціально необхідних об'єктів: кладовищ, сміттесортувальних станцій, інших об'єктів міського господарства тощо; 4) ефективність використання міських земель; 5) проблеми організації ринку земель; 6) топографо-геодезичне забезпечення робіт, пов'язаних з регулюванням земельних відносин.

Метою Програми використання та охорони земель міста Києва на 2016-2020 роки визначено: 1) встановлення меж міста Києва; 2) формування та оформлення земель комунальної власності територіальної громади міста Києва; 3) визначення шляхів удосконалення управління у сфері використання та охорони земель міста Києва, підвищення ролі місцевого самоврядування у сфері земельних відносин, оскільки, наприклад, у м. Києві розпорядження землями здійснюють 4 органи: Київська міська рада (землями комунальної власності), Київська міська державна адміністрація – землями державної власності, крім земель сільськогосподарського призначення, Головне управління Держгеокадастру в м. Києві (землями державної власності сільськогосподарського призначення), органи приватизації (продаж земель державної власності під об'єкти, які підлягають приватизації); 4) організація оформлення прав на землю усіма землекористувачами; 5) оптимізація земельно-господарського устрою території міста; 6) спрощення процедури оформлення прав на землю; 7) підвищення ефективності міського землекористування та збільшення надходжень коштів до міського бюджету від плати за землю, продаж земельних ділянок та права оренди землі; 8)

підвищення еколого-економічної ефективності міського землекористування.

Характерною ознакою 2 та 3 програми є мінімальна кількість заходів щодо охорони земель.

Очевидно, що регіональні програми мають орієнтуватись на державну програму використання та охорони земель. Але у зв'язку з прийняттям 11 жовтня 2016 року постанови Кабінету Міністрів України «Про ефективне використання державних коштів», в п.12 якої передбачено припинення підготовки проектів нових державних цільових програм, що потребують додаткового фінансування з Державного бюджету [4], марно очікувати на розробку та затвердження такої програми.

Отже, на нашу думку, набуває актуальності, по-перше, питання оновлення Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року з урахуванням нових викликів та ризиків для України, обумовлених воєнними подіями на сході нашої держави, деградацією земель по всій території України, Європейською інтеграцією та з урахуванням доктринальних підходів щодо розвитку сучасної державної земельної політики, яка має базуватись: 1) на методологічних і доктринальних засадах функціонального використання землі; 2) на конституційних положеннях і принципах регулювання земельних відносин; 3) на використанні норм міжнародного публічного і приватного права, а також права ЄС про охорону та використання землі в межах державного кордону [3, с. 51]; по-друге, питання розробки та затвердження обласними радами регіональних програм використання та охорони земель із конкретними заходами по напрямку охорона земель, які передбачені в Національному плані дій боротьби з деградацією земель, а відповідальними за виконання по яким визначені обласні державні адміністрації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малишева Н.Р. Розділ 8 Основні функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища // Екологічне право України. Академічний курс: Підручник. – Друге видання / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с. – С.188-194.
2. Мірошніченко А.М. Земельне право України: Підручник. – 3-тє видання, допов.і перероб. – К.: Алерта, 2013. – 512 с.
3. Носік В.В. Проблеми земельної політики України і шляхи їх розв'язання: позиції експертів // Національна безпека і оборона. – 2009. – №3. – С.50-52.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ефективне використання державних коштів» від 11 жовтня 2016 року № 710 // Урядовий кур'єр. – 2016. – 20 жовтня. – №196.
5. Шульга М.В. Правові засади державної земельної політики України // Право України. – 2012. – №7. – С.22-27.
6. <http://www.myland.org.ua/index.php?id=1532&lang=uk>
7. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2133-15>
8. <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-programi-vikoristannja-ta-ohoroni-zemel-m-doc278844.html>
9. http://zemreszak.gov.ua/index.php?itemid=1&catid=2:2010-10-20-19-51-05&id=1342:-2016-&option=com_content&view=article

ФРАГМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА І КОНФЛІКТ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Костицька С.

(студентка IV курсу ОКР «Бакалавр» юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка)

Інформаційна революція і надшвидкі темпи розвитку сучасного техноінформаційного простору обумовлюють перманентне розширення кола суспільних відносин, які потребують належного врегулювання, зокрема, що стосується формування третього та четвертого покоління прав людини, виникнення ряду нових об'єктів правового регулювання та перенесення найбільш вагомих питань у сферу міжнародно-правового

регулювання. Цілком аналогічна ситуація спостерігається у площині міжнародного екологічного права.

Постійне зростання кількості міжнародних договорів глобального та регіонального характеру викликає явища «нагромадження договорів» («treaty congestion») [1, с. 697] та фрагментації міжнародного права.

Питання фрагментації міжнародного права як закономірного результату диверсифікації та ускладнення системи відносин, винесених на рівень міжнародного регулювання, не лише відображено у площині доктринальної дискусії, а й проаналізовано Комісією з міжнародного права ООН, зокрема, у Звіті «Фрагментація міжнародного права: складнощі, які виникають із диверсифікації та розширення сфери охоплення міжнародного права». Зокрема, Звіт містить вказівку на беззаперечну кореляцію між явищем диверсифікації міжнародного права та забезпеченням виконання принципу правового плюралізму, оскільки врегулювати широкий спектр відносин міжнародного рівня «жодна однорідна, ієрархічна та узгоджена метасистема норм реально не є спроможною», тож питанню врегулювання розбіжностей та колізій у міжнародному праві має надаватися особлива увага [2, с. 248].

Спеціаліст у галузі міжнародного права і колишній Генеральний директор Міжнародної організації праці Вілфред Дженкс у своїх працях акцентував увагу на двох ключових аспектах, пов'язаних із фрагментацією міжнародного права: по-перше, розвиток права міжнародних договорів у історично, функціонально чи регіонально детермінованих відособлених групах, які існують автономно, що обумовлює наявність конфлікту між режимами міжнародних договорів; по-друге, поширена практика ревізії міжнародних багатосторонніх договорів та її юридичні наслідки [3, с. 403].

Конфлікт між режимами міжнародних договорів, особливо показовий у парадигмі міжнародного екологічного права, проявляється у наявності паралельного регулювання різними міжнародними договорами одного й того ж питання, а також у відсутності ефективного механізму їх реалізації.

Питання частково було поставлено перед Міжнародним трибуналом ООН із морського права, коли у справі «MOX Plant Case» (Mixed-oxide fuel - різновид ядерного палива) між Ірландією та Великою Британією суд постановив, що «хоча Конвенція із захисту морського природного середовища Північно-Східної Атлантики (OSPAR), Договір про заснування Європейської Спільноти (Treaty establishing the European Community) та Договір про заснування європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом) містять права чи зобов'язання подібні за змістом чи ідентичні із правами і зобов'язаннями, встановленими Конвенцією ООН з морського права (UNCLOS), права і зобов'язання за цими договорами існують окремо від тих, що передбачені Конвенцією ООН з морського права [4, с. 9].

Як зазначають Задорожній О. В. і Медведева О. М., фрагментація міжнародного екологічного права пов'язана з «існуванням спеціальних автономних режимів усередині галузі, часто неузгоджених і конфліктуючих як між собою, так і зі спеціальними режимами в рамках інших галузей міжнародного права» [5, с. 149]. З огляду на це варто згадати, наприклад, міжнародні договори природоохоронного спрямування, у яких містяться спеціальні торгові зобов'язання, які конфліктують із торговельними зобов'язаннями за договорами Світової організації торгівлі.

Ключова проблема, яка постає зараз перед світовою спільнотою, зокрема, перед спеціалістами у сфері міжнародного права захисту навколишнього природного середовища, полягає не стільки у викоріненні фрагментації міжнародного екологічного права, скільки в пошуку шляхів узгодження конфлікту правових режимів, наприклад, шляхом акцентування уваги на питання інтерпретації та застосування міжнародних договорів [6, с. 6].

Висновки. Характеризуючи фрагментацію міжнародного права у сфері захисту навколишнього природного середовища, важко говорити про її однозначно негативний чи

позитивний ефект. Фрагментація закономірно виникає внаслідок множинності режимів та інституцій із подібними або суміжними об'єктами і логічно спричиняє дублювання чи конфлікт міжнародно-правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Edith Brown Weiss, "International Environmental Law: Contemporary Issues and the Emergence of a New World Order", Georgetown Law Journal. – Georgetown - 1993.
2. Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law. International Law Commission. UN General Assembly, Fifty-eighth session A/CN.4/L.682, para. 493. – Geneva - 13 April 2006.
3. C. Wilfried Jenks, "The Conflict of Law-Making Treaties", BYBIL vol. 30, (1953) p. 403.
4. MOX Plant case, Request for Provisional Measures Order (Ireland v. the United Kingdom) (3 December 2001) International Tribunal for the Law of the Sea, ILR vol. 126 (2005) p. 273, para. 50.
5. О.В. Задорожній, М.О. Медведєва. Міжнародне право навколишнього середовища. Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ – 2010
6. Karen N. Scott. International environmental governance: managing fragmentation through institutional connection. International Environmental Governance. School of Law, University of Canterbury, New Zealand. Four Societies Conference: International Law in the New Era of Globalisation. pp 207-238. Awajishima - 2010 http://booksandjournals.brillonline.com/content/books/9789004228818;jsessionid=jwEifC2K4_Y8IvIHCM-jhaTm.x-brill-live-03

ПРИНЦИП ЕКОЛОГІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Краснова М.

*(доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри екологічного права
юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)*

1. *Екологізація – важливий принцип екологічного права, який означає впровадження екологічних вимог у матеріальне виробництво на основі комплексності рішень з питань охорони навколишнього природного середовища, використання і відтворення відновлювальних природних ресурсів, шорокого впровадження новітніх технологій (п. «г» ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).* Так само засади екологізації передбачаються принципами державної екологічної політики, зокрема, таких як: врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень, при розробленні документів, які містять політичні та/або програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку; міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін (розділ 2 Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року») тощо. Тому питання екологізації національного законодавства як процесу впровадження норм екологічного права в акти тих галузей законодавства, які регулюють управлінську, господарську, рекреаційну та іншу діяльність в тій мірі, в якій такі види діяльності впливають на навколишнє природне середовище, стає надзвичайно актуальними.

2. Питання *екологізації національної правової системи* торкаються передусім класичних правових наук, якими є теорія та історія держави і права, цивільне право, конституційне право тощо. Адже саме ці науки мають виробити єдині підходи щодо актуалізації формування комплексу правових заходів з реалізації концепції сталого розвитку в Україні, екологічної доктрини України, одним з важливих напрямків якої є створення механізму забезпечення врахування екологічних вимог у нормах права всієї національної системи законодавства. Щоб забезпечити належний екологічний правопорядок, право повинно, володіючи екологічною сутністю, у своєму змісті, у властивих йому формах виражати сукупність екологічних вимог, які впливають із законів природи та слугують для побудови надсучасної моделі екологічно виваженої поведінки людей, закріпленої в нормах права. Правові норми закріплюють екологічні вимоги в якості обов'язкових з метою збереження якості навколишнього природного

середовища як об'єктивної природної основи існування самого суспільства. Тому перетворення, які відбуваються в суспільстві, мають відобразитися в юридичній науці, де здійснюється розробка основних правових екологічних понять і концепцій.

За допомогою права та інших способів людство намагається запобігти екологічній кризі і глобальним катастрофам, особливо за допомогою державних зусиль у цій найважливішій сфері суспільних відносин. Тому немає такого інституту і предмета екологічного права, які б не розглядалися загальною теорією права та не були б тісно пов'язані з проблемами екології і в яких не проектувалися б моделі правового регулювання суспільних відносин в цій галузі за допомогою положень інших галузей права, і навпаки, – в таких галузях мають відбиватися екологізовані правові норми у більшості їх інститутів.

3. Теорія держави і права у межах екологізації має більш предметно досліджувати *екологічну функцію держави* та рекомендувати іншим правовим наукам враховувати її значення та зміст, в якій реалізується діяльність, що здійснюється за волею основного суверена – народу, та в його інтересах шляхом розпорядження природними ресурсами, що є його власністю, а також діяльність, спрямована на забезпечення раціонального використання природних ресурсів з метою попередження їх виснаження, на охорону навколишнього середовища від деградації його якості, екологічної безпеки, охорону екологічних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. За ступенем ефективності реалізації цієї функції можна судити про справжнє ставлення держави до проблем екології.

4. Важливо мати на увазі динаміку змісту екологічної функції держави, правових та організаційних форм і методів її здійснення. А отже, мова має йти про *екологізовані методи правового регулювання*. Однією з актуальних форм правових методів є прийняття національних екологічних стратегій, концепцій, програм, планів, нормативно-правових актів з питань природокористування, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, а також правозастосовної та правоохоронної (природоохоронної) діяльності. Тому й інші галузі права мають дбати про ефективність їх розробки, прийняття та реалізацію.

До організаційних методів здійснення екологічної функції держави належить розробка та впровадження економічних заходів, нормування гранично допустимого забруднення довкілля, планування охорони навколишнього середовища, оцінка впливу господарської діяльності на стан довкілля, екологічна сертифікація, екологічний моніторинг та контроль та інше. Тому теорія держави і права має виробити єдині підходи до право розуміння і правозастосування методів правового регулювання суспільних, в тому числі екологічних правовідносин з тим, щоб інші галузеві науки не привласнювали їх до своєї виключної належності. Таке спостерігається щодо імперативного методу, який називають адміністративним, та щодо диспозитивного методу, який називають цивільно-правовим. З цих міркувань екологічному праву закидають неповноцінність галузевої належності через начебто відсутність в ньому «самостійних методів» правового регулювання екологічних правовідносин.

5. У межах екологізації права доцільно враховувати й *екологічну функцію права*, яка складає основу правового механізму екологічної функції держави. Мета екологічної функції права полягає в забезпеченні якості навколишнього природного середовища в умовах господарського розвитку суспільства засобами правового регулювання. Така мета досягається шляхом розробки, прийняття і застосування норм права, які відображають вимоги екологічних закономірностей у взаємодії Суспільства і Природи, що закріплюють науково обґрунтовані нормативи господарського впливу на природне середовище проживання.

Екологічна функція має свої особливості, яка обумовлена тим, що екологічна функція по своїй формі відноситься до системи права, а за змістом - до системи екології. Найбільш показово екологічна функція права реалізована в екологічному праві, яке

сьогодні є самостійною юридичною навчальною та науковою дисципліною, однією з галузей права, що пройшла свій етап формування і розвитку. Екологічне право - це сукупність правових норм, що регулюють суспільні екологічні відносини у сфері взаємодії людини і природи в інтересах збереження та раціонального використання навколишнього природного середовища для теперішніх та майбутніх поколінь. Правова ж екологія - це сукупність норм природоресурсного, природоохоронного екозабезпечувального характеру.

Водночас, екологічне право для ефективності регулювання екологічних правовідносин запозичує норми інших самостійних галузей права, які обслуговують суспільні відносини, пов'язані з охороною навколишнього середовища, оскільки об'єднані спільним завданням захисту навколишнього середовища - норми цивільного, адміністративного, кримінального, міжнародного права. Такі норми є екологізованими нормами та входять до складу правової екології.

6. Крокami щодо екологізації національного права і законодавства доцільно визнати, по-перше, забезпечення проникнення, трансформацію в правові галузі та в правові норми екологічного підходу, що має більш широкий зміст, обумовлений науковим екопотенціалом, включаючи і біоекологічні, і еколого-синергетичні, та інші екологічні ідеї і знання.

На мою думку, це стосується розгляду цими галузями питань пріоритетності таких категорій як «найвища соціальна цінність, яка охороняється і захищається законом та державою», до яких доцільно віднести Природу та закріпити таку її значимість на рівні Конституції України. Так само, це стосується пріоритетності системи екологічних прав і свобод людини і громадянина серед інших категорій прав, з подальшою розробкою ефективних правових механізмів їх реалізації та захисту. Доцільно також визнати на найвищому правовому рівні відповідальність суспільства і держави за стан навколишнього природного середовища, а також закріпити її визначеність як екологічна відповідальність.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА ПРАВІ УКРАЇНИ

Медведєва М.

*(доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса
Шевченка)*

Процесуальні екологічні права, а саме право на доступ до інформації, участь у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя у сфері охорони довкілля, передбачені в багатьох міжнародних документах, зокрема і Орхуській конвенції 1998 року. Зазначені права людини стали предметом розгляду Європейського суду з прав людини (наприклад, справи *Guerra and others v. Italy* 1998 р., *Oneryildiz v. Turkey* 2004 р.) та Міжамериканського суду з прав людини (наприклад, справа *Claude Reyes v. Chile* 2006 р.). Закріплення категорії процесуальних екологічних прав можна знайти в актах вторинного законодавства ЄС (наприклад, Регламент 1367/2006 щодо імплементації Орхуської конвенції 1998 р.), а належне забезпечення захисту екологічних прав – в практиці Суду ЄС (наприклад, рішення у справах *Djurgarden-Lilla Vartans* 2009 р., *Lesoochranarske zoskupenie VLK* 2011 р.).

У зв'язку з ратифікацією Україною Орхуської конвенції було внесено зміни і доповнення до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" 1991 р., що закріпили гарантії здійснення процесуальних екологічних прав. Закон України "Про доступ до публічної інформації" 2011 р. створив додаткові гарантії забезпечення

права на доступ до екологічної інформації; право на участь в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, реалізується переважно в процесі оцінки впливу на довкілля (екологічної експертизи), отже, передбачене у Законах України "Про екологічну експертизу" 1995 р. та "Про регулювання містобудівної діяльності" 2011 р. Особливої актуальності для України набуває реалізація положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, зокрема положень, що стосуються охорони довкілля та процесуальних екологічних прав. Поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатка ХХХ до Угоди.

Розгляд справи про недотримання Україною своїх зобов'язань в рамках Орхуської конвенції в результаті будівництва (відновлення) Україною глибоководного судового ходу "Дунай-Чорне море" по гирлу Бистре в українській частині дельти Дунаю засвідчив значні проблеми з виконанням положень Конвенції в частині забезпечення процесуальних екологічних прав. На сьогоднішній день в рамках Орхуської конвенції ініційовано ще декілька справ про недотримання Україною її вимог, наприклад, за скаргою МБФ "Екологія-Право-Людина" про недотримання нашою державою положень Конвенції в ході переговорів та укладення угод про розподіл продукції з транснаціональними корпораціями з видобутку газу та нафти у 2013 році.

Ідея охорони та захисту процесуальних екологічних прав міцно вкоренилися в міжнародній договірній та судовій практиці. Орхуська конвенція є унікальним інструментом забезпечення таких прав з огляду на характер і зміст зобов'язань сторін та процедуру з питань дотримання, що значним чином обумовлюються визначеною в ній метою [1, 2]. Україна, ратифікувавши Конвенцію, внесла необхідні зміни до свого законодавства, однак судова практика показує існування значних проблем у впровадженні всіх трьох "опор" Конвенції у вітчизняній правовій системі. Україні потрібно привести своє законодавство у повну відповідність до стандартів Конвенції, рішень Нарад Сторін, а також права ЄС згідно з Угодою про асоціацію, в тому числі нарешті ухвалити закон про оцінку впливу на довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kravchenko S. Is Access to Environmental Information a Fundamental Human Right? / Svitlana Kravchenko // Oregon Review of International Law. – 2009. – Vol. 11. - P. 227-266.
2. Kravchenko S. The Aarhus convention and innovations in compliance with multilateral environmental agreements / Svitlana Kravchenko // Colorado Journal of International Environmental Law and Policy. – 2007. – Vol. 18, Issue 1. – P. 1-50.

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Медвідь Ф.

(доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, професор МКА)

Доносо Варгас Сантьяго Феліпе

(доктор філософії в галузі політології)

Твердохліб А.

(магістр, Міжрегіональна Академія управління персоналом)

Стратегія національного розвитку України, що базується на системі національних інтересів і пріоритетів, включає і стратегію національної безпеки держави, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз[5]. З урахуванням геополітичної і внутрішньої ситуації діяльність усіх державних органів в Україні має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни,

забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації[2].

Правову основу національної безпеки становлять Конституція України, закони, інші нормативно-правові акти, а також визнані Україною міжнародні договори і угоди.

Важливою складовою національної безпеки виступає екологічна безпека держави [2; 3; 4], що трактується ООН як свобода і захист від загроз екологічного забруднення, насамперед, наявність чистого повітря і незабрудненої води; можливість придбання екологічно безпечної їжі; можливість проживання в умовах, що не становлять небезпеки для здоров'я з точки зору екології (житло, умови праці та т.п.); захищеність від екологічних катастроф (доступність чистої води й чистого повітря, система землекористування, яка зберігає родючість ґрунту).

Заслуговує на увагу аналіз небезпек і загроз національним інтересам України як ядру національної безпеки держави, що виступає колективною здатністю протидіяти очікуваним загрозам. До актуальних загроз екологічній безпеці України Стратегія відносить[5].

З огляду на наявний в Україні комплекс природних і техногенних загроз, забезпечення екологічної та техногенної безпеки належить до пріоритетних напрямів державної політики, що визначено Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» та Стратегією національної безпеки. Завдання, що потребують невідкладного вирішення, передбачають створення ефективної системи моніторингу довкілля, ресурсозбереження та забезпечення збалансованого природокористування, зниження рівня забруднення навколишнього середовища, забезпечення контролю джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, очищення територій від промислових і побутових відходів, а також мінімізацію негативних наслідків Чорнобильської катастрофи [1, с.388-389]. Отже, екологічна безпека виступає важливою складовою системи національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К.: НІСД, 2016. – 688 с.
2. Закон України „Про основи національної безпеки України”// Урядовий кур’єр. – 2003. – 30 липня.
3. Закон України «Про основні засади (Стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року»: редакція від 21.12.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» : редакція від 26.04.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»:Указ Президента України № 387/2015.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Нікітенко О.І.

(доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного та приватного права Київського університету імені Бориса Грінченка, Заслужений юрист України)

Крижановська О.В.

(кандидат економічних наук, Міжнародний університет бізнесу і права м. Херсон)

Актуальність теми: Швидкий розвиток цивілізації в останні десятиліття ставить перед усіма державами світу потужні екологічні виклики. Згідно з українським законодавством – кожен громадянин України має право на безпечне для його життя і

здоров'я навколишнє середовище. Це право гарантується заходами спрямованими на оздоровлення навколишнього природного середовища, запобігання і ліквідації аварій, стихійних, а також на нормування якості навколишнього природного середовища. Серед найважливіших завдань, які варто визначити в цьому контексті, є розробка напрямків адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки в Україні. А тому безпека навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки життєдіяльності людини це невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

У чинному адміністративному, екологічному та іншому законодавстві України не знаходить належного відображення і закріплення механізму забезпечення адміністративно-правового регулювання екологічної політики, спрямованої на запобігання правопорушенням і злочинам у сфері охорони довкілля. Правопорушення, злочини проти довкілля у сукупності з іншими порушеннями за тяжкістю своїх наслідків створюють загрозу національній безпеці України.

Дослідження, що проводилися різними авторами стосовно розробки проблем, пов'язаних із поняттям, адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки, сформулювали значний масив наукової інформації.

Теоретичними і практичними проблемами правового забезпечення екологічної безпеки правоохоронними органами приділялась увага в роботах відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: В.Б. Аверьянов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Ю.В. Дубко, Т.О. Коломоєць, В.В. Конопльов, В.В. Костицький, С.О. Кузніченко, О.І. Нікітенко, Г.С. Поліщук, Д.М. Бахрах, С.А. Боголюбов, Б.В. Єрофеев, В.Б. Рушаєв, та інші.

Водночас, не зважаючи на безумовну значимість наукових напрацювань у цій сфері, деякі з проблемних питань зазначеної теми залишилися не висвітленими. Отже метою статті є визначення низки загальних ознак, що дасть змогу виділити для дослідження та систематизувати адміністративно-правове регулювання забезпечення безпеки правоохоронними органами в екологічній сфері держави.

Виклад основного матеріалу. Системність адміністративно-правового регулювання та підтримки екологічної рівноваги щодо забезпечення екологічної безпеки України правоохоронними органами та українського законодавства гарантується відповідно до Конституції України та чинного законодавства, щодо охорони людини, її життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканості безпеки визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю[1]. А тому охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки життєдіяльності людини – це не від'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

Складовою частиною екологічної політики є діяльність спрямована на запобігання правопорушенням і злочинам у сфері охорони довкілля, злочини проти довкілля у цій сфері та за тяжкістю своїх наслідків створюють загрозу національній безпеці України

Система адміністративно-правового регулювання щодо забезпечення екологічної безпеки в державі, являє собою сукупність норм. Екологічні нормативи є одним із елементів управління забезпечення екологічної безпеки за допомогою адміністративно-правового регулювання у правоохоронній діяльності держави. Головним недоліком існуючого природоохоронного нормування є відсутність: єдиної концепції уніфікованих принципів і методів, просторово-часової диференціації та обмежень на використання адміністративно екологічних нормативів у різних екологічних природних зонах. розгортання науково-дослідних робіт з проблем забезпечення екологічних проблем[2].

Наукове обґрунтування екологічних нормативних правових гарантій не тільки стійкість екосистем України а й економічну стабільність природоохоронних заходів. Це робить необхідним вирішення таких теоретичних завдань екологічного нормування антропогенних навантажень, розробка критеріїв екологічної безпеки, визначення рівня токсичності, в сфері довкілля.

Наявна екологічна ситуація в Україні суттєвим чином обумовлена існуванням масштабної екологічної злочинності, зокрема контрабанда, браконьєрство, руйнування екосистем, деградація природного середовища.

На фоні вітчизняної латентності даних посягань слід розцінити як не вдосконалення адміністративного, кримінального законодавства та негативної діяльності правоохоронних органів в цій діяльності.

Всеохоплююча екологічна стратегія розвитку України як вияв волі її влади та громадян жити, працювати у чистому природному довкіллі на рівні сучасних вимог Європейського співтовариства повинна реалізовуватися в нашій державі.

Забезпечення екологічної безпеки держави державними та правоохоронними органами повинна створити передумови вирішення комплексу адміністративно-правових завдань у сфері охорони навколишнього середовища та удосконалення чинного законодавства України, зокрема, Водний кодекс України, Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, Законів України «Про охорону земель» «Про охорону навколишнього середовища», та інші нормативно-правові акти, за допомогою яких визначаються межі впливу на довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 1996р.//Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-141с.
2. Міжнародна поліцейська енциклопедія:/-відп.ред.Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко.-К.:Концерн «Видавничий дім» «ІнЮре» 2003

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У СТРАТЕГІЧНІЙ ЕКОЛОГІЧНІЙ ОЦІНЦІ

Павлова О.

(аспірант, кафедра екологічного права, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Науковий керівник – д.ю.н., професор А. П. Гетьман

Після підписання Протоколу про стратегічну екологічну оцінку (далі – Протоколу про СЕО) України в 2003 році СЕО була застосована в стратегічному плануванні країни декількома національними та місцевими органами влади на експериментальній основі. Протокол по СЕО вступив в силу в Україні на 1 березня 2016 року, після його ратифікації країною 2 грудня 2015 р Незважаючи на зростаюче визнання СЕО як інструмент сталого розвитку, СЕО рідко використовується в країні. Це пов'язано з рядом причин, в тому числі: слабка законодавча та інституційна основа для її застосування; низький рівень поінформованості про СЕО і її переваги між державними органами, відповідальними за підготовку планів і програм; відсутність розуміння ролі і відповідальності різних органів влади в процесі СЕО.

З 2013 року Україна розробляє нове законодавство по СЕО в рамках «Додаткової підтримки Міністерства екології та природних ресурсів України з питань виконання бюджету за підтримки сектора» в рамках проекту Європейського Союзу.

Впровадження в Україні положень статті 6 Орхуської конвенції є складним процесом. Як слушно зазначає Л. Я. Аніщенко, процес залучення громадськості до прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля, ускладнюється багатоступеневою системою дозвільних документів, які вимагаються законодавством України для здійснення різних видів діяльності [1, с.26].

У переважній більшості європейських країн у процесі прийняття рішень у розумінні статті 6 Конвенції використовується такий підхід: проведення оцінки впливу на навколишнє середовище і видача єдиного екологічного дозволу. Громадськість бере участь у цих процесах. А в Україні для різних видів підприємств/об'єктів, видів діяльності

передбачені різні дозвільні документи, які видаються різними державними органами. Погоджуємося з думкою, що для забезпечення впровадження положень статті 6 Конвенції в Україні необхідно передбачити належну процедуру залучення громадськості до процесу видачі усіх цих дозвільних документів, оскільки для різних проектів кожен із цих дозволів може бути остаточним. Іншим шляхом могла би бути заміна усіх цих дозволів єдиним природоохоронним дозволом із забезпеченням участі громадськості у процесі одержання останнього, але це б означало реформування усієї дозвільної системи у сфері охорони довкілля і використання природних ресурсів, що є безумовно складним і довготривалим процесом [1, с.27-28].

Визначення того, яка інформація підлягає включенню до екологічної доповідь, тобто визначення сфери охоплення, має здійснюватися з урахуванням інтересів громадськості» (пункт 2) статті 7), «наскільки це можливо», громадськості повинна бути надана можливість взяти участь у визначенні сфери охоплення (пункт 3 статті 6). Можливо, доцільно встановити і інформувати будь-які інші зацікавлені Сторони на стадії визначення сфери охоплення, щоб вони могли у належних випадках проконсультуватися з громадськістю щодо охоплення СЕО [2].

Публічні слухання або розслідування, у процесі яких представники громадськості можуть висловити свої думки, можливо, є ефективною формою участі громадськості. Одне або кілька таких слухань можуть бути проведені, коли цього вимагають: масштаби і географічний охоплення плану/програми або їх наслідків; суперечливий або резонансний характер плану або програми; питання і міркування, що впливають з участі громадськості; коло або місце проживання зацікавленої громадськості; необхідність безпосередньо опитати свідків компетентним органом з метою з'ясування непорозумінь, отримання більш чіткої картини громадських думок або проведення перехресного вивчення конфліктуючих думок; необхідність вираження громадськістю думок в усній, а не в письмовій формі.

Можливий підхід полягає в тому, щоб Сторона походження представляла проект плану або програми і екологічний доповідь зачепленій Стороні, з тим щоб остання могла повідомити свою громадськість; коментарі громадськості потім можуть бути представлені або безпосередньо компетентним органам Сторони походження, або узагальнено зачепленій Стороною і спрямовані Стороні походження [2].

Законодавець здійснив важливий крок до урегулювання питання правового забезпечення. Так, 4 жовтня 2016 року, народні депутати ухвалили законопроект «Про оцінку впливу на довкілля». Наразі документ знаходиться на розгляді Президентом України. Законом встановлюються правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоди довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про впровадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Закон визначає, що суб'єктами оцінки впливу на довкілля є уповноважений центральний орган, уповноважені територіальні органи, інші органи виконавчої влади, Верховна Рада АР Крим, Рада міністрів АР Крим, органи місцевого самоврядування, громадськість, а також суб'єкти господарювання.

Таким чином, правові засади участі громадськості в стратегічній екологічній оцінці є гарантією запобігання можливостям прийняття органами влади таких стратегічних рішень, які можуть обмежити екологічні права та інтереси громадян. Участь громадськості може бути забезпечена вже на стадії визначення сфери охоплення або навіть на стадії визначення необхідності проведення СЕО для плану або програми. Громадськості має бути надана можливість висловити свою думку щодо проекту плану або програми та екологічного звіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко Л. Я. Особливості впровадження в Україні вимог статті 6 Орхуської конвенції / Л. Я.

Аніщенко // Проблеми охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки. – 2013. – Вип. 35. – С. 20-29.

2. Рекомендации о надлежащей практике участия общественности в стратегической экологической оценке. - Женева, 2-5 июня 2014 года. - http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2014/EIA/MOP/ECE.MP.EIA.SEA.2014.2_ru.pdf.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОРАЛІ

Перетятко Г.

(Львівський національний університет ім. Івана Франка)

Мораль, право, їх взаємовплив, роль у регулюванні суспільних відносин не раз були об'єктом наукових досліджень, адже ці питання здавна хвилювали філософів, правників, соціологів, політологів. Із змінами відносин у суспільстві, систем цінностей цього суспільства зазнавали змін і способи організації суспільства, держави, а відтак і змінювались бачення змісту та ролі соціальних регуляторів поведінки суб'єктів цього суспільства.

Як відзначається дослідниками філософії, взаємодія моралі, права та освіти є конструктивно і смислоускладненою комунікацією, яка об'єднує різні дискурси, теми яких торкаються формування особистості у сучасних соціокультурних контекстах. У ролі синтезатора виступають такі світоглядні орієнтири, як свобода, справедливість, відповідальність. Комплементарне поєднання моралі і права активізує приховані в них виховні смисли, які включаються у процес конструювання освітніх реальностей, де правове і моральне виховання ініціюють оновлення змісту і практик громадянського і політичного виховання [1, с. 12].

Не лише дослідники-філософи звертаються до моралі, а й галузеві правові науки при вирішенні деяких питань окреме місце відводять саме моралі. Екологічне право не є винятком. Екологічна етика як галузь філософського знання склалася в ХХ ст. Предметом її є обґрунтування та розробка етичних принципів і норм, що регулюють відносини людини і природи. Питання, які досліджує екологічна етика, це перш за все, моральна відповідальність людства за тваринний та рослинний світ планети, за біосферу, за екосистему, а також за майбутні покоління людей [2].

Складність налаштування стосунків на моральність пов'язана з історичним процесом самостворення людства. Етноси нагромаджували особистий досвід, що визначався своєю об'єктивною цінністю, адже забезпечував виживання і розвиток. Нині жорстка конкурентна боротьба за природні ресурси та ринки — джерело постійної небезпеки для планетарного життя [3, с. 140-142].

Усе те, що виробляє і споживає людина, створюється шляхом використання природних ресурсів. Не випадково охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів є конституційною вимогою, зафіксованою в Основному Законі України [4].

Із зростанням можливостей впливу на навколишнє середовище у людини зростає рівень відповідальності за довкілля — його збереження та поліпшення. Ключовим є усвідомлення кожною людиною того, що саме дії мають вплив на довкілля; що саме її найменший деструктивний вплив на природу у сукупності з такими ж діями інших людей має (а не гіпотетично може мати у якомусь далекому майбутньому) колосальний негативний наслідок для навколишнього середовища. Питання екологічної безпеки мають обговорюватися не лише на усесвітніх симпозиумах та конференціях за участю найвищих чиновників та власників корпорацій. Питання екології та її безпеки є справою кожного.

У літературі відзначається, що екологічними викликами розвитку сучасного світу є проблема прісної води, ерозії земель, скорочення кількості видів тварин і рослин, збереження озонового шару, попередження небажаних наслідків глобального потепління

та можливого парникового ефекту, переміщення екологічно небезпечних виробництв у країни, що розвиваються, прискорення темпів використання природних ресурсів шляхом їх освоєння у важкодоступних районах, нагромадження кумулятивних ефектів забруднення довкілля тощо [5, с. 20].

Очевидність зв'язку глобальної екологічної кризи зі зростаючим техногенним тиском людини на природу по-новому висвітлює проблему місця людини у природному світі. Питання – якими мають бути засади людської діяльності, щоб не впливати деструктивним, руйнуючим чином на довкілля, постало вже не перед природничою наукою, якою була класична екологія, а перед філософією. Ідеї розширення сфери людської моральності до включення в неї природи і потреба формування нового – екологічно орієнтованого – світогляду зараз оцінюються дослідниками як умови руху людства до нової цивілізаційної парадигми [6].

Відчуження людини від природи, втрата моральних зв'язків із нею зумовила необхідність законодавчого регулювання стосунків. Однак наявні нині законодавчі форми регулювання практично не діють. Одна з причин криється в егоїзмі людства, що прагне жити якомога комфортніше, а отже, постійно виробляти все більше і більше. Це призводить до виснаження природних ресурсів та багатьох інших негативних явищ. Однак причиною нинішньої ситуації, що характеризується як близька до катастрофічної, все ж, як видається, є не лише егоїзм, але й обмежені знання про процеси, що відбуваються на планеті. Можливості зміни ситуації пов'язані нині, в першу чергу і найбільшою мірою, не з екологічними заборонами, не із законодавством як таким, а зі знанням реальної ситуації у сфері екології. Лише знання реальних наслідків господарювання людини у природі та його впливу на рослинний, тваринний світ, на здоров'я людських поколінь спроможне відіграти роль гальмівного чинника в самознищенні людством себе [7, с. 42].

Роль моралі, розглядаючи проблематику безпеки довкілля для людини, полягає у моральній відповідальності кожного насамперед перед собою і своїми нащадками за ту повсякденну діяльність, яка має вплив на навколишнє середовище. Безумовно, такі глобальні питання екологічної безпеки як ядерна зброя, техногенні катастрофи, глобальне потепління, збереження озонового шару і т.д. є дуже важливими. Однак, природо-деструктивні дії окремої людини, яка навіть не замислюється над тим, що саме її буденні рішення у її особистому житті є згубними для природи. Питання екології стосуються не тільки найкращого способу впоратися з загрозою для довкілля та з періодичними промисловими аваріями, але й самого способу життя в індустріалізованих країнах. Для прикладу, використання поліетиленових мішечків та інших виробів із пластика без крайньої необхідності, використання миючих засобів із шкідливими домішками, які катастрофічно забруднюють воду та ґрунт, те, що можна віддати на переробку (папір, скло, метал) просто викидається до загального побутового сміття, використання аерозольних балончиків тощо. У деяких випадках людина просто не проінформована про небезпечність для довкілля тих чи інших предметів – наприклад, не усі знають про вміст ртуті у деяких енергозберігаючих лампах. Хоча виробник на упаковці зазначає про необхідність спеціальної утилізації. Однак є ще одна проблема – є досить мало пунктів прийому для утилізації таких ламп.

У сільській місцевості усі питання побутового забруднення ще більше загострюються, адже там не організовано вивіз сміття, нема каналізації, пунктів прийому відпрацьованих матеріалів, які можуть бути перероблені і т.д. Усе це призводить до хаотичного масового забруднення ґрунтів та водойм.

У нинішньому світі, де править капітал, важко боротися із масовими виробниками та світовими магнатами, які своєю діяльністю забруднюють навколишнє середовище. Але кожна людина може змінити своє життя так, аби негативний вплив її діяльності на природу був меншим.

Наступний рівень моральної відповідальності людини перед довкіллям – це дотримання обмежень, що встановлені законом не лише з мотивів настання кримінальної

відповідальності, а й усвідомлення своєї ролі у збереженні навколишнього середовища. Пригадується епізод з мультфільму «Чебурашка і крокодил Гена», коли герої мультфільму потрапили у ліс. Їм стало відомо, що виробництво, яке знаходилось у лісі, забруднювало водойму, дітям не було де купатися і у цій водоймі не водилась риба. При зауваженні директор цього виробництва замість того аби вирішити ситуацію і зробити виробництво безпечним просто закопав трубу, якою виводились відходи із виробництва. Ця ситуація виглядає банальною, але в реальному житті усе відбувається за цією ж схемою – замість того, аби придумати як зменшити шкідливий вплив на довкілля деякі власники придумують як приховати такий вплив або підкупити чиновників.

Наведемо ще такі статистичні дані. Протягом 2015 року було зареєстровано 3181 злочинів проти довкілля, серед яких майже 47% незаконна порубка лісу [8].

Разом з тим, доцільно зазначити, що питання моральної відповідальності і усвідомлення своєї ролі у збереженні безпечного довкілля кожною людиною є можливим тоді, коли людина не бореться за своє виживання, навіть у тому розумінні, що рівень матеріальної забезпеченості має вплив на те, що людина у змозі у повсякденному житті зробити вибір на користь збереження природи. Для прикладу – використовувати паперові мішечки замість поліетиленових або ті, які розкладаються через 2 роки, користуватися органічними миючими засобами і т.д., які коштують дорожче.

Разом з тим, вирішувати екологічну проблему все ж таки мають державні інституції, які мають повноваження у цій сфері. Зрештою, усвідомлення моральної відповідальності чиновника від найнижчого рівня до Президента України як гаранта дотримання прав людини і Конституції України за забезпечення екологічної безпеки та безпечного довкілля, передбачених Основним Законом України та рядом інших Законів, має бути не досягненням, а мінімумом.

Враховуючи зазначене, тезисно можна зробити такі висновки:

- Питання екології є питанням не обмеженого кола осіб, а справа кожної людини;
- Кожна людина в залежності від способу життя та стану матеріального забезпечення має можливість позитивно впливати на стан довкілля, однак не завжди це усвідомлює;
- Питання забезпечення екологічної безпеки та безпечного довкілля є справою найперше держави, а лиш потім громадських інституцій; держава має стимулювати та підтримувати громадські ініціативи, що спрямовані на захист навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брусакова О.В. Мораль і право у конструюванні освітньої реальності. – автореф. канд. філософ. наук. Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Харків. – 2015. – 18 с.
2. Мораль і екологія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/ekologiya/moral-i-ekologiya>.
3. Харченко М. Формування екологічної моралі в студентському колективі // Педагогіка і психологія. 1998. № 2. С. 139-144.
4. Ковальська М. Екологічні правовідносини як предмет регулювання екологічного права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/misb/2011_3-4/Kovalska.pdf.
5. Костицький В.В. Міжнародноправовий етичний імператив як основа теоретико-методологічного забезпечення розвитку екологічного права // Право України 2011 № 2 С. 20-33.
6. Мораль і екологія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/ekologiya/moral-i-ekologiya>.
7. Толстоухов А. Екологічна свідомість і влада: проблеми взаємовідносин // Хроніка 2000. - 1998. № 27-28. С. 538-556.
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Позняк Е.

(кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

1. Забезпечення узгодженості норм екологічного права й інших галузей між собою у регулюванні екологічних відносин, поширення еколого-правових знань, еколого-інформаційна, просвітницька, виховна діяльність визначають рівень екологічної культури людини, суспільства, держави. Діалектична обумовленість екології та культури пов'язується, насамперед, із процесом екологізації культури, поповненням знань людей про природу та її взаємодію із суспільством, науковими даними. В екологічній культурі вбачається культура всіх видів людської діяльності, пов'язаної з пізнанням, освоєнням та перетворенням природи [6, с. 39].

Виходячи з діалектичної єдності духовного і практичного (матеріального), що виявляється в освоєнні природи з урахуванням відповідної шкали цінностей з точки зору задоволення екологічних потреб суспільства [2, с. 69], формування екологічної культури значною мірою залежить від виваженої екологічної політики держави. За відсутності сформованої екологічної культури як у сфері виробництва, так і в політиці, існуюча система екологічного права не стала дієвим чинником поліпшення екологічної ситуації [5, с. 31].

2. В теорії права джерело права пропонується розглядати як культуру, яка в процесі селективної еволюції вбирає у себе соціальний досвід і втілюється у загальнообов'язкових правилах поведінки [10, с. 138]. Рівнем еколого-правової культури в суспільстві обумовлюється стан ефективності екологічного законодавства як джерельної бази екологічного права України. Еколого-правова культура визначає характер екологічного правопорядку, законотворчої, виконавчої та правозастосовної практики, ефективність еколого-правової відповідальності. Поряд з традиційно визнаними теорією права функціями права, норми екологічного права виконують культурну функцію [8, с. 214].

Інтеграція різногалузевих підходів до формування суспільної та індивідуальної еколого-правової культури, як важливе завдання державної екологічної політики, здійснюється крізь призму права і законодавства, системи їх принципів. Під дією норм екологічного права як регулятора суспільних відносин, у руслі закріплених Конституцією України [1] засад функціонування держави, проходить виокремлення принципу формування екологічної культури в системі принципів екологічного права.

3. Законодавчу основу екологічної культури в суспільстві становлять статті 11, 13, 14, 16, 23, 49, 50, 66, 92 та ін. Конституції України, норми: законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 р., «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р., «Про курорти» від 5 жовтня 2000 р., «Про охорону атмосферного повітря» в редакції від 21 червня 2001 р., «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р., «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 р., «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р., «Про основні напрями (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. та ін.; кодексів – Земельного від 25 жовтня 2001 р., Водного від 6 червня 1995 р., Лісового в редакції від 8 лютого 2006 р., про надра від 27 липня 1995 р.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає необхідність формування у населення екологічного світогляду (п. «ж» ст. 3), що обумовлює наявність екологічної культури, екологічної свідомості, екологічного стилю мислення людини. Важлива роль у підвищенні екологічної культури суспільства

законодавцем відводиться загальній обов'язковій комплексній освіті та вихованню у галузі охорони навколишнього природного середовища (ст. 7 цього Закону). В науковій літературі зазначається, що сучасна система освіти, зокрема, еколого-правової освіти, потребує докорінної методологічної реформи, модернізації навчального процесу як основи якісно нового рівня навчання [3, с. 13], адже еколого-правові освіта й виховання є потужними чинниками формування еколого-правової культури громадян.

4. Розгляд духовної та матеріальної культури в якості двох взаємопов'язаних її форм, розподіл на які є все ж умовним [4, с. 4], актуалізує перед законодавцем завдання з охорони тих культурних цінностей, які пов'язані з окремими об'єктами навколишнього природного середовища. Законом України «Про культуру» від 14 грудня 2010 р. до об'єктів культурного призначення віднесені цілісні майнові комплекси парків культури та відпочинку, пам'ятки культурної спадщини та деякі інші об'єкти (п. 17 ч. 1 ст. 1), які нерозривно пов'язані з навколишнім природним середовищем, мають свій вимір у системі соціальних цінностей життєзабезпечувального характеру. Отож, усі без винятку природні об'єкти як об'єкти еколого-правової охорони, використання й відтворення, є об'єктами матеріальної культури та водночас – джерелами духовної культури [9, с. 26].

5. Необхідність підвищення ролі екологічної складової сталого розвитку, закріплення засад екологічної культури в міжнародних джерелах екологічного права посилюють роль і значення екологічного й культурного співробітництва держав світу задля збереження навколишнього середовища для наступних поколінь. Перед еколого-правовою наукою постає питання про розвиток еколого-правової культури завдяки процесам гармонізації та адаптації європейських і національних підходів у рамках екологічної політики ЄС.

Угодою про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р., передбачаються основні напрями співпраці в економічній, політичній, правовій, екологічній, соціальній сферах («Навколишнє середовище» (гл. 6), «Культура» (гл. 24), Додаток ХХХ до глави 6 «Навколишнє середовище» розділу V). У процесі вдосконалення законодавства України ці два напрями потребують об'єднання через необхідність формування екологічної культури особи й суспільства та її важливої складової – еколого-правової культури. Відтворення та впровадження у систему правових норм шанобливого ставлення до Природи має здійснюватись на засадах традицій, культури українського народу та її етносів [7, с. 10].

Вочевидь, назріла потреба в удосконаленні еколого-правового регулювання відносин із надання екологічної освіти представникам різних галузей і сфер діяльності, здійснення екологічного виховання, формування екологічної та еколого-правової культури громадян. З огляду на методологію вдосконалення усієї системи законодавства та розвиток правової і еколого-правової культури в суспільстві, вбачаємо за доцільне внести доповнення до Конституції України, зазначивши про курс нашої держави на міжнародну та європейську інтеграцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові акти наведено у відповідності до офіційного сайту Верховної Ради України // www.rada.gov.ua.
2. Андрейцев В.І. Правові аспекти екологічної культури [Текст] / В.І. Андрейцев // Вісник Київського університету. Сусп.-політ. науки. Вип. 1. – К.: Либідь, 1991. – С. 69 – 75.
3. Балюк Г.І. З досвіду викладання еколого-правових дисциплін на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Текст] / Г.І. Балюк // Збірник матеріалів Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9 – 10 вересня 2016 року / відп. ред. проф. І.І. Каракаш. – Одеса: Юридична література, 2016. – С. 12 – 15.
4. Казанник А.И. Правовые проблемы повышения экологической культуры в СССР [Текст] / Алексей Иванович Казанник // Правоведение. – 1989. – № 3. – С. 11 – 21.
5. Костицький В.В. Екологічне право України [Текст]: Підручник. – Дрогобич: Коло, 2012. – 360 с.

6. Кравченко С.Н. Социально-психологические аспекты правовой охраны окружающей среды [Текст] / С.Н. Кравченко. – Львов: Изд-во при Львовском гос. ун-те «Вища школа», 1988. – 156 с.
7. Краснова М.В. Правові основи сучасної екологічної політики України: науково-методологічні питання [Текст] / М.В. Краснова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2016. – Вип. 1 (102). – С. 9 – 13.
8. Позняк Е.В. Культурна функція екологічного права: від декларативності до прийняття конкретних рішень [Текст] / Е.В. Позняк // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А.П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2012. – № 3 (13). – С. 210 – 215.
9. Позняк Е.В. Теоретико-правові засади екологічної культури в Україні [Текст] / Е.В. Позняк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 92. – С. 24 – 28.
10. Спиридонов Л.И. Теория государства и права [Текст] / Л.И. Спиридонов. – М.: «Статус ЛТД+», 1996. – 304 с.

КЛІМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ МІСТ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ

Романко С.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)

Зміна клімату – це одна із головних проблем людства на сучасному етапі. Одночасно із проблемами вирубування лісів, знищення біорізноманіття, виснаження водних ресурсів, зміна клімату становить значну загрозу екологічній безпеці людини та навколишнього природного середовища.

Клімат, як слушно зауважував професор І. І. Каракаш, є нематеріалізованим природним ресурсом, який в силу своєї природи має особливості правового регулювання та охорони. Міжурядова група експертів зі зміни клімату дійшла висновку, що потепління кліматичної системи Землі є однозначним, і що діяльність людини, дуже ймовірно, є причиною цього потепління. Підраховано, що протягом останніх 25 років середня глобальна температура поверхні на планеті збільшилася приблизно на 0,74°C [1]. Антропогенна діяльність людини останні роки призводить до зростання концентрацій парникових газів в атмосфері, у тому числі вуглекислого газу (CO₂), метану (CH₄) та закиси азоту (N₂O) [1].

Викиди парникових газів, найімовірніше, є основною причиною поточних і майбутніх кліматичних змін. Вплив кліматичних змін виявляється у ефекті «теплового стресу», глобальному таненні льодовиків, зростанні рівня морів, зміні у кількості опадів, що призводить до засух в окремих регіонах та втратою земельних ресурсів в результаті підняття рівня моря, зменшенням врожаїв сільськогосподарських культур та відповідно погіршенням можливостей харчування населення, втратою біорізноманіття, погіршенням водозабезпечення населення, розповсюдженням смертельних хвороб, спричинених глобальним потеплінням. Не всі з цих наслідків безпосередньо стосуються міст, проте саме міста є найбільшими джерелами викидів парникових газів (близько 80%) , які мають не тільки локальний, але й комплексний глобальний негативний вплив.

Проте, якщо зараз вжити заходів, ще буде можливість до середини століття зменшити найбільш шкідливі впливи [2]. Найважливішими міжнародними механізмами протидії зміні клімату є ті, які закріплені у Рамковій конвенції ООН зі зміни клімату (РКЗК) та Кіотському протоколі до неї. Не всі держави приєдналися до даних документів та виконують їх вимоги. В Україні розроблено ряд документів у сфері охорони клімату, проте Кліматична програма протягом останніх років не змінювалась на вимогу часу;

Агентство екологічних інвестицій ліквідовано; охороні клімату не приділяється належна увага як у нормотворчості, так і у правозастосовній діяльності.

Варто зазначити, що при формуванні нової кліматичної політики України, можливо, було б доцільним використати принцип, притаманний для співвідношення національного та міжнародного законодавства – держава, використовуючи локальні нормативні акти, формує механізм для досягнення глобальних цілей на національному рівні. Якщо реалізація глобальних цілей потребує додаткової міжнародної допомоги, використовуються міжнародні нормативно-правові акти та закріплені у них зобов'язання і механізми.

Основними завданнями кліматичної політики міст повинні стати:

- скорочення антропогенних викидів парникових газів на виконання зобов'язань за міжнародними угодами в сфері зміни клімату та відповідно до цільового показника рівня викидів парникових газів у 2030 році;

- приєднання до Пакту мерів (Covenant of Mayors) підвищення енергоефективності міст у середньому не менш, як 40% до 2030 року, зростання частки енергозабезпечення за рахунок відновлюваних джерел енергії до 18% до 2020 року;

- розробка і прийняття Кліматичних стратегій та цільових програми «Охорона та протидія зміні клімату на 2017-2025 роки»;

- реалізація заходів у енергетичній, транспортній, екологічній сферах, визначених окремими секторами даної Програми, зокрема: створення пішохідних зон в центральній частині міста, побудова нових мостів та розв'язок (для зменшення автомобільних заторів), налагодження оптимальної роботи громадського транспорту, перехід на екологічні види транспорту тощо;

- впровадження екологічного податку як додаткового фінансового навантаження для підприємств, що використовують викопне паливо, не вживають заходів щодо енергоефективності та енергозбереження, переходу на відновлювані джерела енергії;

- розвиток «зелених технологій» та «зеленої» економіки: впровадити відновлювані джерела енергії; енергоефективність у житлово-комунальному господарстві; елементи органічного землеробства та управління родючістю ґрунтів у міському господарстві; ефективно використовувати водні ресурси; удосконалювати систему поводження з відходами; розвивати «чистий» транспорт; здійснювати раціональне і ефективне управління екосистемами;

- удосконалення водопостачання та зменшення водоспоживання.

Для чого необхідно на локальному рівні :

- розробити прогнозний баланс теплової енергії до 2030 року з перспективою до 2050 року з урахуванням індикаторів розвитку і принципів сектора; способи та методи підвищення енергоефективності постачання та споживання електроенергії;

- впровадити локальну систему стимулювання підприємств, що частково переходять на відновлювані джерела енергії. Наприклад, на експериментальному підприємстві в м. Гюссінг (Австрія) виробляється 8 МВт/год електричної енергії за рахунок використання водню з біомаси рослин. Біомаса дає можливість робити одночасно кілька видів енергії. В подальшому можливо будівництво котельень з когенерації, які вироблятимуть тепло та електроенергію з біомаси;

- впровадити кредити для фінансування модернізації будинків, оновлення систем опалення та переходу енергозабезпечення будинків на відновлюванні джерела енергії, що неможливо без відповідної політики та ресурсів держави у цій сфері. Кредит міг би надаватись, приміром, на 10 років під 6,5%-8,5% і лише на 80% від загальної суми кошторису, 20% мешканці будинку повинні фінансувати самостійно і відразу. Допомога з боку держави в сумі до 25% компенсується фондом банку і лише у тому випадку, якщо енергоаудит підтвердить, що після модернізації (утеплення) є економія енергії не менше 10%;

- розробити спільно з виробниками електроенергії, теплової енергії та іншими

великими індустріальними підприємствами пропозицій щодо оновлення стандартів щодо викидів (оксидів азоту, оксидів сірки, твердих частинок і іншим), наближеним до європейських;

- розробити Програму розвитку та охорони зелених насаджень із врахуванням територій та об'єктів природно-заповідного фонду (якщо такі є у місті);

- передбачити можливість та механізми як локального часткового фінансування заходів по запобіганню зміні клімату з міського бюджету, так і залучення іноземних інвесторів у сферах «зеленої» економіки;

- розробити карту найбільших елементів екосистем міст (повітряний басейн міста, міські та приміські джерела води, ґрунти міста), виявити їх основні проблеми, використовуючи як наявні екологічні паспорти (дуже часто за 2011-2012 роки, без необхідних даних, які «допрацьовуються»), так і нові дані Мінприроди, Державної служби статистики України. Впровадити комплексний екосистемний підхід до управління даними елементами екосистеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протидія глобальній зміні клімату в контексті Кіотських домовленостей: український вимір / С.Л. Орленко, Я.А. Жаліло, І.В. Трофимова [та ін.]. - К.: НІСД, 2010. - 48 с

2. Хольгер Далкманн, Шарлотт Бранніган «Транспорт і зміна клімату. Модуль 5е. Стійкий розвиток транспортної системи: Збірник матеріалів для політиків міст»
http://www.sutp.org/files/contents/documents/resources/A_Sourcebook/SB5_Environment%20and%20Health/GIZ_SUTP_SB5e_Transport-and-Climate-Change_UA.pdf

СОЦІОЛОГО-ПРАВОВІ СКЛАДОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Сердюк Н.

(кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права факультету економіки і права Київського національного лінгвістичного університету, Голова Київської міської організації «Асоціація українських правників»)

Україна – перша країна в світі, де сталася жахлива ядерна катастрофа такого масштабу, яка сталася на ядерному реакторі Чорнобильської атомної станції. Наслідки цієї аварії не ліквідовані до сьогодні і продовжують становити небезпеку для жителів не тільки України, а й планети в цілому. Десятки тон ядерного палива, як показують дослідження, продовжують свою смертоносну роботу під примарним “укриттям”, і ситуація в будь-який момент може повторитися, тільки сьогодні ми не володіємо тим мобілізаційним ресурсом, який існував у 1986 році у Радянського Союзу. Чорнобильська зона – територія нашої країни і наша біда, привести її в порядок наше завдання, інакше в будь-який момент може статися непоправне... Не зважаючи на те, що вченими пропонуються різноманітні способи ліквідації страшних наслідків катастрофи, до цього часу, ситуація залишається невирішеною [1]. Виконати це завдання при сучасних технологіях, наявних на Україні, можливо в короткі терміни, але з різних причин мало що робиться в цьому напрямку.

Однією з найнебезпечніших екологічних загроз для України є ситуація на Чорному морі, яка вимагає запобігання екологічній катастрофі глобального характеру, що загрожує знищенням причорноморських держав від викиду сірководню, кількість якого в морській воді неухильно підвищується. Вісімдесят років тому шар чистої води (без сірководню) становив сімсот метрів, сьогодні він зменшився до сімдесяти – час катастрофи легко розрахувати...

У цій катастрофі можуть загинути мільйони людей, зволікати з вирішенням цієї проблеми небезпечно. Українські дослідники мають технології отримання дешевого палива з сірководню, що знаходиться в чорноморській воді, тому енергетичний криза не загрожує не лише Україні, а й Європі [2]. Україна повинна виступити ініціатором даного

проекту і в ході його обговорення знайти рішення для задоволення всіх зацікавлених сторін, які висловили бажання взяти участь в його реалізації.

Іншою надзвичайно небезпечною екологічною загрозою є стан гідроспоруд на Дніпрі, які вимагають свого негайного укріплення. Прорив дамби Київського моря, що знаходиться в украй плачевному стані, може привести до загибелі декількох млн. людей, що проживають вздовж течії Дніпра. У небезпечному становищі знаходиться гребля Дніпрогесу, нижче якої розташована Запорізька АЕС. Наслідки уявити не складно. На території України знаходяться десятки тисяч тон токсичних відходів, золівідвалів, шламонакопичувачів, велика кількість очисних споруд, що функціонують на межі своїх можливостей.

Впровадження розроблених в Україні технологій, що забезпечують переробку відходів, розташованих на територіях, відведених під звалища твердих промислових та побутових відходів, а також компонентів, що містяться в очисних спорудах, в результаті чого виходить дешева електроенергія і ряд корисних речовин, дозволяють повернути в культурний обіг мільйони гектарів площ не тільки на Україні, але і по всій планеті. Організація робіт в цьому напрямку дозволяє створити тисячі додаткових робочих місць і привести екологічні показники до одним з найвищих в світі.

Наше ставлення до навколишнього середовища показує ще одну сторону нашої духовності, що є перепусткою української нації в майбутнє. Нація отруєє сама себе, дозволяючи бізнесменам отримувати колосальні прибутки за рахунок хижацького знищення національних багатств, гаслом, яких є – «якщо не я – то хто?» (продасть ресурси країни). За ними спрямовуються більш дрібні власники, а слідом – народ, який продає вже себе, оскільки у власності нічого не має. Він продає свою працю, свої органи, сусіда, співвітчизника, майно, дітей, жінок. У нації майже втрачена на духовному рівні здатність ділитися один з одним матеріальними цінностями без вигоди, меркантильні інтереси переважають фактично в усіх взаємовідносинах.

Втрачено довіру і віру людей в суспільство, в те, що всі ми – Люди. Людям нав'язано думку, що за дверима осель тільки насильники, грабіжники, вбивці, шахраї, від яких необхідно захищатися, тому жорстокість і бездушність стали нормою життя. У формування таких уявлень величезний внесок вносять засоби масової інформації, не перестаючи про це віщати з ранку до вечора[3]. Зародки духовності поки збереглися в нас, але наростити їх на всьому полі духовності нації – важке завдання, що вимагає комплексу програмних заходів.

Ставлення до екологічного стану середовища, турбота про його збереження – показник духовності нації і держави, показник ставлення до середовища, що є першоосновою нашого буття, від якого залежить наше життя. Це ставлення показує, наскільки сильні хижацькі прагнення пожитися за рахунок експлуатації середовища в нашій свідомості і душі.

Нова екологічна криза в історії людства є глибшою і трагічнішою, і подолати її буде надзвичайно важко. Тому залишається одне: почавши з забезпечення високого рівня освіти громадян, загальної культури, високого рівня екологічної свідомості, технологічної дисципліни виробництва і науки, поступово, але якомога швидше перейти до нового способу життя суспільства – високоінформаційного, з могутнім колективним інтелектом, здатного організувати свій стабільний розвиток у злагоді з Природою. Україна може почати цей процес і отримає його благотворні плоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Patents and inventions search system [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурс: <http://findpatent.com.ua/patent/223/2236715.html>
2. Patents and inventions search system [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурс: <http://findpatent.com.ua/patent/228/2287195.html>
3. Небезпека засобів масової інформації. Вплив ЗМІ на свідомість людини [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурс: http://pidruchniki.com/1209061350853/bzhd/nebezpeka_zasobiv_masovoyi_informatsiyi

ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ: ДОСВІД НІДЕРЛАНДІВ

Сидор В.

*(доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін, Чернівецький юридичний інститут Національного університету “Одеська
юридична академія”)*

Взаємовплив національного законодавства різних країн, а також міжнародно-правових актів відображає сучасний стан балансу теперішнього і прийдешніх поколінь. Тому особливий інтерес становить досвід забезпечення сприятливого життєвого простору європейських країн. Зокрема, такої невеликої країни, як Королівство Нідерланди, яка займаючи територію 41 543 км² (а з них з них суходіл — 33 893 км²), змогла забезпечити раціональне використання земель і стати одним із лідерів екологічної політики Європейського Союзу.

Вважаємо, що одним із інструментів такого прогресу стало правильне планування використання територій. Метою планування є створення більш раціональної організації видів і взаємозв'язку використання земель для забезпечення необхідного балансу при забудові земель, заходів охорони навколишнього середовища, вирішення соціальних та економічних завдань [1].

В Королівстві Нідерланди плани розвитку територій всіх рівнів складають виходячи з демографічної, соціальної та економічної ситуації з певною метою, наприклад, економічний розвиток муніципалітетів, збереження осередків традиційного землекористування тощо. Планування землекористування в Нідерландах регламентується Законами “Про планування” (Wet op de Ruimtelijke Ordening), “Про будівництво” (Woningwet) та “Про перерозподіл сільськогосподарських земель” (Landinrichtingswet).

Планування використання земель являє собою діяльність, що здійснюється органами влади для досягнення поставлених завдань. Практично завжди ця діяльність виражається в розробці і реалізації певних планів та одночасно в перевірці заявок про отримання дозволів на будівництво. Планування служить інтересам суспільства - воно створює умови для збереження відкритих територій, публічних площ, створення нових доріг [2, с. 299].

В загальних рисах систему планування використання територій Нідерландів можна зобразити на декількох рівнях:

1 рівень - Національна схема розвитку територій (struatuurschema). Вона відображає регіони Королівства, промисловий чи природоохоронний розвиток яких відповідає національним інтересам. При цьому Національна схема розвитку територій є рекомендаційним актом.

2 рівень - Стратегічні зональні рішення (planologische kernbeslissingen). Вони застосовуються у випадку затвердження конкретних проектів - розширення населених пунктів, будівництво автомобільної дороги, створення національного природного парку тощо.

3 рівень - Регіональні плани зонування (sreekplan). Вони мають достатньо загальний характер, затверджуються регіональними органами влади, повинні бути узгоджені з національними планами.

4 рівень - Муніципальні плани використання земель (bestemmingsplan). Вони мають обов'язкову юридичну силу, оскільки муніципалітети в системі планування землекористування відіграють найважливішу роль. Створення планів на забудовані земельні ділянки не є обов'язковим, проте більшість муніципалітетів складають плани і на ці території.

5 рівень - Муніципальні структурні плани (structuurplan). Вони складаються на всю територію або на певну її частину і не мають обов'язкової юридичної сили. Структурні плани закріплюють передумови для подальшого планування використання земель [3].

Система планування в Україні двохрівнева. Відповідно до ст. 177 Земельного кодексу України, загальнодержавні програми використання та охорони земель розробляються з метою забезпечення потреб населення і галузей економіки у землі та її раціонального використання і охорони. Загальнодержавні програми використання та охорони земель розробляються відповідно до програм економічного, науково-технічного і соціального розвитку України. Загальнодержавні програми використання та охорони земель затверджуються Верховною Радою України. Згідно ст. 178 ЗК України, регіональні програми використання та охорони земель розробляються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями і затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим та обласними радами. Програми використання та охорони земель міст Києва і Севастополя розробляються Київською і Севастопольською міськими державними адміністраціями та затверджуються відповідними радами [4].

Таким чином, в результаті аналізу існуючих систем планування використання територій в Королівстві Нідерланди та в Україні можна підсумувати, що в Нідерландах центральний уряд фактично не впливає на затвердження регіональних та муніципальних планів. Рішення про раціональну організацію територій приймаються на місцях муніципалітетами, є деталізованими та обов'язковими до виконання. В цьому аспекті обраний Україною вектор децентралізації вбачається правильним на шляху формування сприятливого життєвого простору наших громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Commission / Regional Development Studies : EU compendium on spatial planning system and policies. 1997.
2. Крассов О.И. Право собственности на землю в странах Европы : монография / О.И. Крассов. - М. : Норма, 2016. - 400 с.
3. Електронний ресурс: Режим доступу <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/vgrnbta0qpwo>
4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №3-4. – Ст. 27.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ В УКРАЇНІ

Суєтнов Є.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

На переконання вчених-екологів, основною причиною глобальних негативних змін у довкіллі є руйнування людиною природних екологічних систем на значних морських і суходільних територіях.

Екологічна система, або екосистема – це біологічна система, що складається зі спільноти живих організмів (біоценоз), середовища їх існування (біотоп), системи зв'язків, що здійснюють обмін речовиною та енергією між ними. Отже, екосистема – це сукупність живих організмів, які пристосувалися до спільного проживання в певному середовищі існування, утворюючи з ним єдине ціле [1].

Значення екосистем полягає в тому, що вони є гарантом стабільності довкілля, його найважливішою структурною одиницею, фундаментом життя. Проте хижацька господарська діяльність людини за останні роки призвела до істотного зменшення екологічних систем, що загрожує біосфері катастрофічними наслідками. Руйнування природних екосистем підриває основи існування багатьох видів та їх угруповань, частина яких вже зникла з лиця Землі, а інша знаходиться на межі вимирання [2].

З огляду на це, проблема збереження та відновлення природних екосистем набуває

особливої актуальності як на міжнародному, так і національному рівні.

Останнім часом терміном «екосистема» оперують не лише природничі науки, а й суспільні, серед яких міжнародне екологічне право. Він застосовується низкою міжнародних конвенцій з охорони довкілля: Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, 1973 р., Про збереження мігруючих видів диких тварин 1979 р., Про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 р., Про захист Чорного моря від забруднення 1992 р., Про зміну клімату 1992 р., Про охорону біологічного різноманіття 1992 р., Про охорону ріки Дунай 1994 р., Про охорону та сталий розвиток Карпат 2003 р. Так, у Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 р. [3], ратифіковану Україною 29.11.1994 р. [4], під екосистемою розуміється динамічний комплекс угруповань рослин, тварин і мікроорганізмів, а також їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле.

Більше того, зауважимо, що з метою збереження та відновлення природних екологічних систем наприкінці минулого століття в рамках Конвенції про охорону біорізноманіття виникла та поширилася концепція екосистемного підходу, яка являє собою стратегію комплексного управління земельними, водними та біологічними ресурсами. У рішенні V/6 «Екосистемний підхід», прийнятому в м. Найробі (Кенія) 26.05.2000 р. на п'ятій Конференції Сторін Конвенції про охорону біорізноманіття, наведено опис екосистемного підходу, перелік його принципів, а також практичні рекомендації щодо його застосування (розділи «А», «В» і «С» додатку) [5].

Щодо вітчизняного законодавства, то дефініція екосистеми наведена в Законі України «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» від 22.03.2001 р. [6], у якому зазначається, що екосистема – це природний комплекс, створений живими організмами, з умовами їх існування, пов'язаними між собою обміном речовин та енергії, які утворюють систему взаємозумовлених біотичних і абіотичних явищ і процесів.

Це поняття вживається також у багатьох інших нормативно-правових актах, серед яких: Водний і Лісовий кодекси України; закони України «Про меліорацію земель», «Про охорону земель», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про аквакультуру», «Про екологічну мережу України» «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки»; постанови Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» та ін.

Про важливість збереження природних екосистем на території нашої держави вказано в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики в Україні на період до 2020 року» від 21.12.2010 р. [7]. У цьому документі зазначається, що першопричинами екологічних проблем України є незабезпечення багаточільового, безперервного і невиснажливого використання лісових екосистем, зменшення площі степових екосистем, значне поширення неаборигенних видів у природних екосистемах, повільний розвиток управління збереженням біологічного різноманіття прісноводних та морських екосистем. А тому збереження природних екосистем проголошується метою національної екологічної політики України, для досягнення якої передбачаються відповідні заходи, а саме: відновлення екосистеми Чорного й Азовського морів, здійснення екосистемного планування, впровадження екосистемного підходу в управлінську діяльність й адаптація законодавства України у сфері охорони довкілля відповідно до вимог директив Європейського Союзу.

Таким чином, екологічне законодавство України широко застосовує поняття «екосистема», а збереження природних екосистем визначає як мету національної екологічної політики. Проте для досягнення цієї мети вкрай важливим є своєчасне і послідовне розроблення та впровадження вищенаведених заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екосистема [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Екосистема>

2. Данилов-Данильян В. И., Лосев К. С., Рейф И. Е. Перед главным вызовом цивилизации. Взгляд из России [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://lit.lib.ru/r/rejfi_e/peredglawnymwyzowomciwilizacii.shtml
3. Конвенція про охорону біологічного різноманіття [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_030
4. Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття : Закон України від 29.11.1994 № 257/94-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 49. – Ст. 433.
5. Решение V/6. Экосистемный подход [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tematea.org/russian/?q=node/262>
6. Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів : Закон України від 22.03.2001 р. № 2333-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 28. – Ст. 135.
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики в Україні на період до 2020 р. : Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РОСЛИННОГО СВІТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ У ТЕХНІЧНІЙ, ЛІКАРСЬКІЙ, ПРЯНО-АРОМАТИЧНІЙ І ХАРЧОВІЙ СИРОВИНІ З ДИКОРΟΣЛИХ РОСЛИН

Ельбіс Т.

(асистент кафедри екологічного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

Науковий керівник – д.ю.н, доцент А.К. Соколова

На сьогоднішній день комплексних досліджень особливостей правового регулювання використання об'єктів рослинного світу для забезпечення потреб у технічній, лікарській, пряно-ароматичній і харчовій сировині з дикорослих рослин у науці екологічного права немає. Однак деякі напрацювання в цій сфері були зроблені такими фахівцями, як О. В. Басай [1], Л. А. Заславська [2], А. Б. Іскоян [3], Н. Р. Малишева [4], І. М. Швердіна [5] та ін.

Певне правове підґрунтя регламентації використання рослинного світу для забезпечення потреб у технічній, лікарській, пряно-ароматичній і харчовій сировині з дикорослих рослин становить ст. 17 Закону України «Про рослинний світ». Так, відповідно до ч. 1 ст. 17 цього Закону промислове збирання технічної, лікарської, пряно-ароматичної й харчової сировини з дикорослих рослин провадиться з урахуванням принципів невиснаження природних рослинних ресурсів, збереження сприятливих умов для життя диких тварин та охорони довкілля. Закупівля лікарської та технічної сировини з дикорослих рослин у юридичних або фізичних осіб здійснюється за умов наявності у них дозволів на спеціальне використання природних рослинних ресурсів [6].

Дещо подібні норми містяться і в лісовому законодавстві України: ст. 74 Лісового кодексу України [7]; Порядок спеціального використання лісових ресурсів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р., № 761 [8]; Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 р. за № 449 [9].

Недоліком наведених вище нормативно-правових актів є те, що вони регулюють відносини з використання об'єктів рослинного світу для забезпечення потреб у технічній, лікарській, пряно-ароматичній і харчовій сировині з дикорослих рослин лише на території лісових земельних ділянок, залишаючи одночасно поза увагою регламентацію всіх інших природних рослинних ресурсів за їх межами. Ось чому пропонуємо знову звернутися до змісту ст. 17 Закону України «Про рослинний світ», яка є відсилочною. У ній зазначається, що збирання технічної, лікарської, пряно-ароматичної й харчової сировини з дикорослих рослин відбувається відповідно до Правил, що затверджуються Кабінетом

Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [6]. На жаль, сьогодні ці Правила так і не були розроблені і прийняті відповідним органом, що не дає змоги вести мову про наявність належного правового забезпечення потреб у сировині з дикорослих рослин у цій сфері.

Саме тому спираючись на аналіз національного законодавства пропонуємо розробити і прийняти відомчий підзаконний нормативно-правовий акт у виді Правил використання рослинного світу для забезпечення потреб у технічній, лікарській, пряно-ароматичній, харчовій сировині з дикорослих рослин. У них треба передбачити норми, які стосувалися б усіх природних рослинних ресурсів (у тому числі й лісових). Структура цього нормативно-правового акта має складатися: (а) із загальних положень (де буде розкриватися основна термінологія, коло суб'єктів, підстави й порядок виникнення, зміни і припинення їх правовідносин); (б) прав та обов'язків осіб, які здійснюють використання рослинного світу з метою забезпечення потреб у технічній, лікарській, пряно-ароматичній і харчовій сировині з дикорослих рослин; (в) вимоги до заготівлі об'єктів рослинного світу для забезпечення зазначених потреб та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басай О. В. Правовий режим рослинного світу України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Олександр Вікторович Басай ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника ; наук. керівник А. П. Гетьман. – Івано-Франківськ, 2008. – 214 с.
2. Заславская Л. А. Правовое регулирование охраны и использования растительного мира / Л. А. Заславская // Советское государство и право. – 1986. – № 5. – С. 82–86.
3. Искоян А. Б. Проблемы совершенствования правового регулирования охраны и использования растительного мира (диких растений вне лесов) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / А. Б. Искоян. – Ереван, 1985. – 24 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана. – Київ : Укр. енциклопедія, 1998. – Т. 1: А–Г. – 672 с.
5. Шевердіна І. М. Правовий режим об'єктів рослинного світу в населених пунктах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Інна Миколаївна Шевердіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; наук. керівник А. П. Гетьман. – Харків, 2014. – 227 с.
6. Про рослинний світ : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 591-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22/23. – Ст. 198.
7. Про внесення змін до Лісового кодексу України : Закон України від 8 лют. 2006 р. № 3404-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
8. Порядок спеціального використання лісових ресурсів : затв. постановою Каб. Міністрів України від 23 трав. 2007 р. № 761 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 39. – Ст. 1550.
9. Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 23 квіт. 1996 р. № 449 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: HYPERLINK "http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/449-96-%D0%BF" http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/449-96-%D0%BF (дата звернення: 01.03.2016). – Заголовок з екрана.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Шараєвська Т.

(кандидат юридичних наук, асистент кафедри екологічного права юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

1. Конституція України визнала обов'язком держави забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України і подолання наслідків

Чорнобильської катастрофи, а також закріпила право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1].

У ст. 22 Основного закону нашої держави проголошено, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними, а згідно зі ст. 64 конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією. Відповідно до зазначеного положення, тільки в окремих, спеціально обумовлених у законодавстві виключних випадках, при особливих (як правило, тимчасових) обставинах, окремі права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені.

У цьому зв'язку на недоцільності обмеження за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру такого конституційного права, як право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, вже наголошувалось у юридичній літературі [2, с. 57]. Отже, проблема забезпечення збереження сукупності прав і свобод громадян в умовах техногенної та екологічної небезпеки постійно вимагає підвищеної уваги.

2. Науковцями зазначається, що право на безпечне для життя і здоров'я довкілля необхідно розглядати як законодавчо забезпечену можливість кожного постійно або тимчасово проживати чи перебувати у такому навколишньому природному, техногенному і соціальному середовищі, яке не спричиняє шкоди для здоров'я, дозволяє користуватись природними та іншими благами, виключає, запобігає або ж мінімізує настання негативних ризиків біологічного, екологічного, економічного, соціального, демографічного та іншого характеру [3, с. 212].

Таким чином, право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля є невід'ємним правом кожної людини. В умовах техногенної та екологічної небезпеки воно набуває фундаментального значення і його забезпечення впливає на реалізацію інших, в тому числі, конституційних прав громадян.

3. Важливість забезпечення такого права в зазначених умовах впливає також із положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р.

Так, у відповідності до ч. 3 ст. 342 даної Угоди співробітництво сторін спрямовується на вирішення проблем, що виникли внаслідок Чорнобильської катастрофи та зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС. Водночас, положеннями статей 360 – 365 вказаної Угоди передбачається розвиток і зміцнення співробітництва з питань, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища у таких сферах, як промислове забруднення і промислові загрози, хімічні речовини, генетично-модифіковані організми, в тому числі, у сільському господарстві, шумове забруднення, цивільний захист, а саме стихійні лиха й антропогенні загрози, тощо. У зв'язку з цим, важливо розглядати особливості регулювання екологічних відносин у рамках ЄС та забезпечення екологічних прав громадян, зокрема права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах техногенної та екологічної небезпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Законодавчі, міжнародно-правові та інші нормативні акти наведено у відповідності з офіційним сайтом Верховної Ради України // www.rada.gov.ua.

2. Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. / М.В. Краснова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова [та ін.] ; під заг. ред. М.В. Красної та Р.С. Кіріна; відп. ред. В.І. Андрейцев; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. – Дніпро, 2016. – 575 с.

3. Носік В.В. Конституційні основи захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні / В.В. Носік // Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 24 – 25 червня 2016 р.) / уклад. Л.М. Джурак. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – С. 210 – 212.

ЗОВНІШНЯ ЕКОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Шомпол О.

(кандидат юридичних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

1. На загально-теоретичному рівні під функцією держави розуміють основні напрями її діяльності, що обумовлені цілями та завданнями, які стоять перед державою на сучасному етапі. В науковій літературі більш поширеною класифікацією функцій держави є поділ на внутрішні і зовнішні, тобто на напрями діяльності держави щодо суспільства, особливою організацією, якої є держава (внутрішні функції), і стосовно інших держав (зовнішня функція)[1, с.44]. Проте, пропонуються і інші підходи щодо розподілу функцій держави [2, с.4]. за територіальною спрямованістю та діяльності на : 1) переважно внутрішні – такі, що спрямовані на забезпечення внутрішньої політики та здійснення яких не виходить за межі території держави (соціальна; фінансова; культурно-ідеологічна тощо); 2) переважно зовнішні, дія яких спрямована на забезпечення виконання зовнішніх завдань держави, серед яких називають оборонну функцію; безпекову; міжнародне співробітництво тощо); 3) змішані, до яких С.В. Кухтик відносить проміж інших: економічну, політичну, і екологічну функцію держави [2, с.4]. Такий підхід, на нашу думку, більш чітко дозволяє визначити внутрішній зміст екологічної функції держави.

2. Реалізація екологічної функції держави як внутрішньої, так і зовнішньої неможлива поза межами правовідносин, що виникають та врегульовані на національному та міжнародному рівнях, в яких держава є безпосереднім суб'єктом.

Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010р. визначаються засади внутрішньої політики України в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України. Відповідно до ст. 2 зазначеного Закону внутрішня і зовнішня політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загально визначених принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства [4]. Законом визначено засади внутрішньої політики в екологічній сфері (ст.9), до них відносяться : забезпечення конституційних прав громадян на безпечне довкілля, створення екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності населення, посилення просвітницької діяльності з інформування населення про екологічні норми і стандарти; збереження навколишнього природного середовища, вдосконалення національної екологічної політики, стимулювання розвитку екобезпечних технологій; забезпечення комплексного захисту населення та реабілітації території від негативного впливу наслідків Чорнобильської катастрофи, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; здійснення заходів щодо безпечного поводження з радіоактивними відходами, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему; підвищення рівня цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; впровадження системи екологічно збалансованого використання природних ресурсів [4].

На формування та реалізацію екологічної функції держави, як внутрішньої, так і зовнішньої впливають різноманітні чинники та загрози, які в свою чергу можуть загрожувати національній безпеці. Враховуючи зазначене вище, до законодавчих засад реалізації екологічної функції держави доцільно віднести Закон України «Про основні засади національної безпеки» від 19 червня 2003 р. [5] Окрему увагу слід приділити

положенням Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. [6]

Перелік законодавчих актів національно-правового характеру, які визначають напрями діяльності України, як суверенної та незалежної держави в екологічній сфері, можна продовжувати, додавши до нього низку програмних документів, схвалених Верховною Радою України. Проте, розглядаючи реалізацію саме зовнішньої екологічної функції, на нашу думку, важливо звернути увагу на результат міжнародного еколого-правового співробітництва України, яке держава реалізує на міжнародному рівні. Правовими формами такого співробітництва є: участь у міжнародних та міждержавних організаціях; та участь у багатосторонніх екологічних угодах. На сьогодні Україна є учасницею більше 50 міжнародних екологічних угод, які не тільки визначають напрями діяльності держави в усіх екологічних напрямках, але і закріплюють конкретні міжнародно-правові зобов'язання України.

3. Корективи, які вносять у життя суспільства об'єктивні чинники та процеси, в тому числі і процес глобалізації, мають своєчасно відображатися і при визначенні пріоритетів та напрямів діяльності держави в усіх сферах суспільного буття. З цією метою передбачається проведення парламентських слухань із залученням до участі представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, профільних міжнародних організацій, спеціалістів наукових установ на тему: «Актуальні питання зовнішньої політики України», які заплановані на 7 грудня 2016 року [3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с. – Бібліогр.: с. 376–387.
2. Кухтик С.В. Трансформація держави під впливом глобалізації (теоретико-правовий аспект) [Текст] : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 : «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Станіслав Володимирович Кухтик. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2015.– 20 с.
3. Про проведення парламентських слухань на тему: «Актуальні питання зовнішньої політики України» : постанова Верховної Ради України від 21 вересня 2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України . – 2016 р., – № 41. – Ст. 640.
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2003 р. / Верховна Рада України // Офіційний вісник України від 30.07.2010 – 2010 р., № 55, стор. 17, Ст. 1840.
5. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964-IV від 19 червня 2003 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України № 2818-VI від 21 грудня 2010 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.
7. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України № 1264-XII від 25 червня 1991 року / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1991.– № 41. – Ст. 546.

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ЕМФІТЕВЗИСУ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Юрченко Е.

(аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Науковий керівник – д.ю.н., проф. Т. Коваленко

Право емфітевзису оформлюється договором, проте істотні умови такого правочину законодавчо не визначені. В юридичній науці обґрунтовується позиція, що за правовим змістом і соціально-економічним призначенням емфітевзис дуже наближений до оренди землі, тому істотні умови договору емфітевзису повинні визначатись як і в договорі оренди землі [1, с. 169]. З наведеною позицією можна було б погодитись, проте між вказаними двома видами права сільськогосподарського землекористування існують

істотні відмінності. Тому, на нашу думку, істотні умови договору емфітевзису необхідно визначати, виходячи зі змісту та особливостей даного права сільськогосподарського землекористування.

Першою істотною умовою договору емфітевзису є об'єкт емфітевзису. Зі змісту вказаного виду землекористування його об'єктом можна визначити земельну ділянку, яка використовується для сільськогосподарських потреб. Логічним є висновок, що для сільськогосподарських потреб використовуються землі сільськогосподарського призначення.

Проте аналіз чинного законодавства показує, що право емфітевзису може реалізовуватись і на земельних ділянках лісогосподарського призначення, а також водного фонду. Так, у ч. 2 ст. 56 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001р. (далі – ЗК України) передбачено, що громадяни та юридичні особи можуть набувати у власність замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення загальною площею до 5 га у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств. Такі земельні ділянки можуть використовуватись для сільськогосподарських потреб, наприклад розміщення пасік, випасання худоби тощо. Тому власник земельних ділянок лісогосподарського призначення, які використовуються для сільськогосподарських потреб, мають можливість передавати їх іншим землекористувачам на праві емфітевзису.

У ч. 2 ст. 59 ЗК України зазначено, що громадяни та юридичні особи можуть безоплатно набувати у власність замкнені природні водойми (загальною площею до 3 га). Власники на таких земельних ділянках у природних водоймах можуть здійснювати розведення прісноводних видів риби, використовувати водойми для здійснення меліорації сільськогосподарських угідь тощо. Тобто, землі водного фонду використовуються для сільськогосподарських потреб, а отже можуть бути об'єктом емфітевзису.

Обов'язковою умовою ідентифікації об'єкта емфітевзису є зазначення в договорі кадастрового номеру, місця розташування та розміру земельної ділянки. Власники земельних часток (паїв) лише після виділення їх в натурі (на місцевості) можуть укласти договори емфітевзису на конкретні земельні ділянки.

Другою істотною умовою договору емфітевзису є строк його дії, адже у ст. 408 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. (далі – ЦК України) прямо вказано, що строк договору емфітевзису встановлюється в договорі. Для земель приватної власності він може бути визначений або невизначений, тобто договір матиме безстроковий характер. Проте в положеннях договору обов'язково повинно вказуватись, що договір укладається на невизначений строк, або зазначатись конкретний строк такого договору. Для договорів емфітевзису, об'єктом яких є земельні ділянки державної та комунальної власності, у ч. 4 ст. 1021 ЗК України та ч. 1 ст. 408 ЦК України встановлено максимальний строк його дії в 50 років. Якщо об'єктом договору емфітевзису є землі приватної власності, сторонам надається свобода у визначенні максимального строку дії договору емфітевзису, тому він може перевищувати 50 років.

З метою раціонального використання сільськогосподарських земель та планування господарської діяльності землекористувачами, на нашу думку, необхідно встановити мінімальний строк дії договору емфітевзису в 7 років, а якщо об'єктом договору є земельна ділянка, на якій проводиться гідротехнічна меліорація, – 10 років (подібно до оренди земель сільськогосподарського призначення). В такому разі сторони зобов'язані укласти договір емфітевзису на строк, не менше мінімального, навіть якщо договір емфітевзису є безстроковим, тобто не вказаний максимальний строк дії договору.

Розмір плати за користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб пропонуємо визначати істотною умовою договору емфітевзису. В даний час залишається законодавчо не врегульованим питання щодо розміру, форми, умов, порядку та строків внесення плати, так як сторони на власний розсуд за домовленістю встановлюють їх в договорі. На нашу думку, це є виправданим, адже для забезпечення свободи сторін в укладанні договорів емфітевзису, питання

визначення розміру плати за користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб має вирішуватись за домовленістю сторін. Розмір плати буде формуватися в ринкових умовах та залежати від попиту на право сільськогосподарського землекористування. Форму плати за землекористування сторони також можуть визначати в договорі на власний розсуд. Проте в умовах розвитку ринку прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, вважаємо прийнятною лише грошову форму плати, особливо якщо: а) право емфітевзису набувається на земельні ділянки державної та комунальної власності, б) таке право набувається на довготривалий строк на земельну ділянку будь-якої форми власності та в) вноситься одноразовим платежем.

Законодавче закріплення в положеннях Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України та розробленого закону «Про емфітевзис» визначених вище істотних умов договору емфітевзису надасть чіткості та ясності правовому регулюванню договірних відносин у сфері сільськогосподарського землекористування, гарантуватиме ефективну реалізацію права емфітевзису, сприятиме розвитку даного правового інституту, а також забезпечить розвиток ринку прав користування землями сільськогосподарського призначення.

Список використаних джерел

1. Харитонova Т. Є. До питання визначення суттєвих умов договору емфітевзису / Т. Є. Харитонova // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. - № 8. – с. 169-172.

Світлій пам'яті Семчика Віталія Івановича

Асоціація українських правників, юридична громадськість України глибоко сумують у зв'язку із втратою визначного вченого-правознавця, головного наукового співробітника Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, члена-кореспондента НАН України, дійсного члена Національної академії правових наук України, Заслуженого діяча науки і техніки України Віталія Івановича Семчика.

ВІТАЛІЙ ІВАНОВИЧ СЕМЧИК – народився 19 липня 1927 р. в с. Байківка Калинівського району на Вінниччині, був учасником Великої Вітчизняної війни.

Після демобілізації працював у Київській області, з 1958 р. займався адвокатською діяльністю, завідував Фастівською юридичною консультацією Київської обласної колегії адвокатів.

У 1959 р. закінчив юридичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, а у 1974 р. – аспірантуру при цьому ж університеті (заочно). У 1963 р. В.І.Семчик обраний народним суддею, згодом – головою Фастівського міського народного суду Київської області. У 1963-1975 роках був також депутатом Фастівської міської ради.

З 1975 року В.І.Семчик працював в Інституті держави і права АН УРСР (тепер Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України). У цьому інституті він пройшов трудовий шлях від старшого та провідного наукового співробітника до завідувача відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права, головного наукового співробітника.

У 1975 р. захистив кандидатську, а в 1985 р. – докторську дисертацію в галузі юридичних наук. У 1992 р. В.І.Семчика обрано членом-кореспондентом НАН України зі спеціальності «Підприємницьке право», а в 1993 р. він став дійсним членом (академіком) Національної академії правових наук України. У тому ж році його обрано членом Київської обласної колегії адвокатів та членом Спілки юристів України.

З 1984 по 1993 рр. – член науково-методичної ради Верховного Суду України, а з 1995 по 2004 рр. – член кваліфікаційної комісії Вищого господарського (арбітражного) суду України.

У 1996 р. В.І.Семчик став організатором та головою спеціалізованої вченої ради при Інституті держави і права ім.В.М.Корецького НАН України із захисту докторських дисертацій (за спеціальностями із земельного, цивільного і кримінального права), яку очолював до останніх днів свого життя.

В.І.Семчик – один із фундаторів вітчизняної аграрно-правової науки. Він - автор понад 500 наукових праць, зокрема 4 індивідуальних і 24 колективних монографій, 14 юридичних довідників. За редакцією В.І.Семчика видано 4 підручники. Багато зусиль В.І.Семчик віддав підготовці наукових кадрів. Під його керівництвом підготовлено понад 40 докторів і кандидатів юридичних наук.

В.І.Семчик був заступником головного редактора журналу «Судова апеляція», членом наукової ради журналів «Право України», «Інтелектуальний капітал», редакційної колегії журналів «Вісник господарського судочинства», «Конкуренція», збірників наукових праць Інституту держави і права ім. В.М.Корецького «Правова держава» та «Держава і право», шеститомного видання «Юридична енциклопедія» та інших видань.

В.І. Семчик брав активну участь у законопроектній роботі, зокрема, у підготовці проектів Законів України «Про селянське (фермерське) господарство» (1992), «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997), проекту Земельного кодексу України (2001). Часто виступав по телебаченню з роз'ясненням положень аграрного і земельного законодавства та пропагуванням правової культури.

Наукові здобутки і громадська діяльність В.І.Семчика відзначені орденами Богдана Хмельницького III ступеня, «За заслуги» II і III ступенів, Ярослава Мудрого V ступеня, Почесною грамотою Верховної Ради України, присвоєнням почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України», Державною премією України в галузі науки і техніки, премією імені Ярослава Мудрого, премією імені М.П.Василенка НАН України. Крім того, В.І.Семчик нагороджений одинадцятьма медалями, зокрема «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов», «Ветеран труда», а також церковними нагородами.

Всі, кому довелося працювати з Віталієм Івановичем, знали його не лише як талановитого вченого та педагога, вимогливого керівника, а й як чуйного, щирого товариша, здатного завжди зрозуміти інших і прийти на допомогу. Звістка про його раптову смерть спричинила невгамовний біль усім, кому доля дарувала нагоду зустрітися з цією чудовою людиною.

Світла пам'ять про Віталія Івановича Семчика – визначного вченого та прекрасну людину назавжди збережеться у серцях тих, хто його знав.

Редакційна колегія журналу «Екологічне право України»

(В присвяті використано матеріали взято із сайту

Президії Національної академії наук України

Відділення історії, філософії та права НАН України)

Світлій пам'яті Мунтяна Василя Лук'яновича

Українська еколого-правова наука зазнала непоправної втрати – 16 листопада 2015 р. на 94-році пішов з життя доктор юридичних наук, професор Василь Лук'янович Мунтян.

Український правознавець, доктор юридичних наук з 1976 р., професор з 1978 р. Автор більше 150 монографій, підручників та наукових статей з проблем правової охорони природи, природоресурсового, екологічного, земельного, аграрного права. Ветеран Великої Вітчизняної війни, нагороджений орденами Богдана Хмельницького, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Червоної Зірки, медалями.

У 1945 – 1947 рр. навчався в Одеській юридичній школі. Після її закінчення працював народним суддею в м. Чернівці, а пізніше завідувачим юридичними консультаціями адвокатів в Заставнівському, Хотинському і Новоселицькому районах Буковини. Одночасно з 1948 р. до 1953 р. навчався в Київському філіалі Всесоюзного юридичного заочного інституту. В 1953 – 1954 рр. був секретарем Чернівецької обласної колегії адвокатів.

З 1954 р. по 1957 р. навчався в стаціонарній аспірантурі юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Після закінчення аспірантури з 1957 р. по 1962 р. працював науковим співробітником Сектора держави і права АН УРСР (тепер Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України). Під керівництвом проф. П. Д. Індиченка підготував і у 1960 р. захистив кандидатську дисертацію з колгоспного права на тему: “Адміністративно-правова охорона колгоспної власності”. Опублікував монографії “Правові питання діяльності міжколгоспних об'єднань” (1961 р.), “Адміністративно-правова охорона колгоспної власності” (1961 р.). Працюючи в Секторі держави і права почав досліджувати правові питання охорони природи.

У 1962 р. був запрошений на роботу на посаду доцента кафедри державного та адміністративного права юридичного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка; у 1964 р. був затверджений у званні доцента за спеціальністю “державне та адміністративне право”.

Працюючи на юридичному факультеті В. Л. Мунтян підготував навчальний курс “Адміністративне право”, який читав на денному, заочному і вечірньому відділеннях юридичного факультету. Одночасно вперше в Україні розробив, запровадив і читав навчальний курс “Правова охорона природи в УРСР”, на основі якого пізніше було сформовано курс “Екологічне право України”. Також читав курси “Колгоспне право”, “Земельне право” для студентів факультету всіх форм навчання. Крім того, підготував і читав на факультеті міжнародного права і міжнародних відносин КДУ ім. Т. Г. Шевченка курс “Аграрне право зарубіжних країн”.

З 1965 – 1969 рр. В. Л. Мунтян – виконуючий обов'язки завідувача кафедри цивільного права КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Викладацьку роботу поєднував з науковою. Досліджуючи правові проблеми охорони природи, підготував і опублікував наукові праці, навчальні посібники, методичні розробки, збірники законодавчих актів з цієї проблематики: “Правова охорона лісів Української РСР” (1964 р.), “Правова охорона ґрунтів Української РСР” (1965 р.), “Правове регулювання водних відносин в УРСР” (1966 р.), “Правова охорона природи Української РСР” (1966 р.), “Охрана природы и воспитание человека” (1966 р.), “Правова охорона тваринного світу” (1968 р.), Збірник законодавчих актів по охороні природи (1969 р.), “Правові проблеми раціонального природокористування” (1973 р.), “Правова охорона природи УРСР” (1973 р.).

З квітня 1976 р. (з деякою перервою) по 1987 р. працював завідувачем кафедрою трудового, колгоспного і земельного права юридичного факультету. У 1978 р. доктору юридичних наук В. Л. Мунтяну було присвоєно вчене звання професора по кафедрі трудового, колгоспного і земельного права. В цей період В. Л. Мунтян був головою спеціалізованої ради по захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальностями цивільне право і процес, трудове право, колгоспне право, правова охорона природи, земельне право, природноресурсове право, господарське право.

Проф. Мунтян В. Л. викладацьку і наукову роботу поєднував з виконанням громадських обов'язків. У 60-тих роках ХХ ст. був першим заступником Голови Українського товариства охорони природи. У 1967 р. був обраний депутатом Київської міської Ради депутатів трудящих. На початку 70-х років був секретарем парткому юридичного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Член Української ради з туризму. З метою удосконалення і дослідження теоретичних і практичних проблем з охорони природи в якості пішохідного туриста обійшов гірський Памір, Киргизькі гори, всі доступні перевали Кавказу, Карпати й Крим, Арабатську стрілку, що давало насагу на нові наукові здобутки. За активну громадську діяльність у галузі охорони природи вручено Почесну грамоту Президії Верховної Ради УРСР. У 1997 р. був нагороджений знаком “Відмінник освіти України”.

Під керівництвом проф. В. Л. Мунтяна були підготовлені і захищені кандидатські дисертації з питань адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства (Л. В. Бориславський), правових питань екологічної експертизи (В. І. Андрейцев), раціонального використання земель сільськогосподарських підприємства АПК (В. В. Носік), правової охорони земель (О. А. Вівчаренко), а також з проблем природноресурсового, екологічного, земельного права іншими здобувачами.

З 1987 р. працював професором Національного педагогічного університету ім. П. Драгоманова, Національного університету культури, Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Був членом спеціалізованих вчених рад по захисту докторських і кандидатських дисертацій в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка та Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Світла пам'ять про великого Вченого, Вчителя, Патріота України назавжди залишиться в наших серцях.

*Колектив юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Редакційна колегія журналу «Екологічне право України» долучається до цих щирих слів про нашого видатного вченого, одного із основоположників науки екологічного і природоресурсового права, доктора юридичних наук, професора Василя Лук'яновича Мунтяна

ШАНОВНІ АВТОРИ!

Запрошуємо до співробітництва вчених, аспірантів, практичних працівників!

Для публікації в журналі «Екологічне право України» приймаються неопубліковані раніше наукові праці в галузі права.

Фаховий журнал «Екологічне право України» охоплює чотири номери у рік і є щоквартальником.

Статті до публікації приймаються: №1 – до 20 березня; №2 – до 20 червня, №3 до 20 вересня; №4 – до 20 грудня.

Редакційна колегія журналу звертає увагу на обов'язкове дотримання вимог до наукових фахових видань та пропонує:

Рукопис подавати у двох примірниках українською, російською або англійською мовами та його електронну версію (структура та зміст якої повністю відповідають друкованому варіанту) у вигляді файлу:

- у текстовому редакторі Word, шрифт – Times New Roman, з розширенням .doc, кегль – 14;
- параметри сторінки – формат А-4, розташування тексту (таблиці, діаграми тощо) книжне з дотриманням таких розмірів полів: верхнього, нижнього і лівого – 2 см, правого – 1 см;
- відстань між рядками – 1,5 інтервал;
- кількість матеріалу однієї статті – 10 - 12 стор.

Стаття має передбачати такі обов'язкові структурні елементи:

- УДК;
- назва статті;
- ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання автора (вирівнювання по середині);
- анотація та ключові слова – укр., рос., англ. мовами;
- до статті англійською мовою обов'язкова анотація українською;
- постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.
- використана література (згідно ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Нові правила бібліографічного опису. – Режим доступу: [//www.ukrbook.net/DSTU_pabl.htm](http://www.ukrbook.net/DSTU_pabl.htm));

Рукопис статті повинен бути ретельно вичитаний, виправлений та підписаний автором.

Окремим файлом має бути підготовлено та надано до редакції реферат статті англійською мовою (1 стор.):

- **актуальність;**
- **мета статті;**
- **виклад основної проблеми;**
- **висновки.**

Стаття має супроводжуватися довідкою про авторів (вказуються прізвище, ім'я та по батькові, вчене звання, місце роботи, посада, адреса електронної пошти і контактні телефони).

Весь текст повинен бути набраний в одну колонку без застосування будь-якого форматування.

Не допускається використання вставок та гіперпосилань.

Рукопис не має містити прихованого тексту і тексту, розміченого кольорами або підкресленнями.

Можна виділяти окремі частини тексту курсивом або напівжирним шрифтом.

Бібліографічні посилання подають, уникаючи автонумерації та автоматично генерованих кінцевих посилань.

Автор статті відповідає за правильність і достовірність викладеного матеріалу та за належність останнього йому особисто.

Редакція зберігає за собою право вносити до тексту редакційні зміни і скорочувати його.

Для авторів, які не мають вченого ступеня кандидата наук, необхідно мати рецензію на статтю.

Рецензія повинна бути підписана відповідними особами.

Разом з рукописом на папері подається файл на диску формату CD або текст статті надсилається електронною поштою на e-mail редакції: j_msb@ua.fm або j_msb@ukr.net та **дублюється на адресу: [natalka_bn @ukr.net](mailto:natalka_bn@ukr.net)**

Після узгодження з Редакцією, автори можуть мати нагоду направляти матеріали статей, відгуків та підтвердження оплати послуг за e-адресою: [natalka_bn @ukr.net](mailto:natalka_bn@ukr.net)

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
Співзасновники журналу

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи
Асоціація українських правників
Українська екологічна спілка
Адвокатське об'єднання «Василь Костицький і Партнери»

Редакційна рада

Шемшученко Ю.С., академік Національної академії наук України та НАПрН України, доктор юридичних наук, професор (*шеф-редактор*).

Гетьман А.П., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, лауреат Державної премії, заслужений діяч науки та техніки України, Проректор з наукової роботи Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

Костицький В.В., член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор (*редактор*).

Лапечук П.І., кандидат сільськогосподарських наук, доцент; Віце-президент Української екологічної спілки.

Редакційна колегія

Андрійцев В.І., доктор юридичних наук, професор.

Балюк Г.І., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри екологічного права Юридичного інституту Київського національного університету і. Тараса Шевченка.

Бобкова А.Г., доктор юридичних наук, професор, декан Економіко-правового факультету Донецького національного університету.

Єрмоленко В.М., доктор юридичних наук, професор.

Каракаш І.І., кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Краснова М.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач. кафедрою екологічного права Юридичного інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,

Кулинич П.Ф., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник завідувача відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАПрН України.

Курило В.І., доктор юридичних наук, професор, академік АН ВО України, заслужений юрист України, Перший проректор Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Малишева Н.Р., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки, Заслужений юрист України, провідний науковий співробітник відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАПрН України.

Мироненко І.В., кандидат юридичних наук, доцент.

Нагребельний В.П., кандидат юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАПрН України.

Новицька Н.Б., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (*відповідальний редактор*).

Носік В.В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри трудового, земельного та екологічного права юридичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Олешенко В.І., кандидат географічних наук, професор кафедри землезнавства та геоморфології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Розовський Б.Г., доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Дала.

Романко С.М., кандидат юридичних наук, доцент доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника.

Романенко Є.О., кандидат юридичних наук, доцент

Сидор В.Д., доктор юридичних наук, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія».

Соколова А.К., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

Шульга М.В., член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Редакція журналу не завжди поділяє позиції авторів з приводу висловлюваних проблем і не несе відповідальності за зміст авторських публікацій.

Журнал рекомендовано до друку Рішенням Вченої ради Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи (протокол № 6 від 12.05.2016 р.).

Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи 01034, м. Київ, вул. Паторжинського, 4, оф. 8
тел./факс 228-50-12
e-mail редакції: natalka_bn@ukr.net